Инв. № 3
30 OKT 1983

БУТУН ДУНЁ ПРОЛЕТАРЛАРИ, БИРЛАШИНГИЗ!

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ВА САНЪАТИ

ГАЗЕТА 1956 ЙИЛ 4 ЯНВАРДАН ЧИҚА БОШЛАГАН

ЎЗБЕКИСТОН ЁЗУВЧИЛАР СОЮЗИ ВА ЎЗБЕКИСТОН ССР МАДАНИЯТ МИНИСТРЛИГИНИНГ ОРГАНИ

1983 йил
28 ОКТЯБРЬ
№ 44 (2732)
ЖУМА

Ю. В. АНДРОПОВнинг «ПРАВДА» ГАЗЕТАСИ САВОЛЛАРИГА ЖАВОБЛАРИ

Савол. Европадаги ядро қуролларини чеклашга бағишланган Женевадаги Совет—Америка музокараларида содир бўлаётган ишларнинг аҳволи қандай? У ерда андаккина бўлса-да олға силжиш борми?

Жавоб. Афсуски, музокараларда бир битимга келиш йўлида ҳеч бир олға силжиш бўлмаяпти. У ерда ҳамон боши берк кўчадан чиқилмаяпти. Бунинг сабаби энди ҳатто АҚШнинг энг садоқатли иттифоқчиларига ҳам равшан бўлса ҳам, фақат блокка хайрихоҳликкина уларга буни ошкора эътироф қилишларига йўл қўймаяпти, деб ўйлайман.

Икки йил давом этган музокаралар мобайнида Совет Иттифоқи Европани ядро уруши хавфидан халос қилиш, қитъамизда ва бутун дунёда хавфсизликни мустаҳкамлаш манфаатлари йўлида дадил қарорлар қабул қилишга тайёрлигини ишонарли тарзда исбот этди. Биз киритган таклифлар эҳтимол тутилган тадбирларнинг кенг доирасини: ўртача олисликка учириладиган ядровий воситаларни анча миқдорда қисқартиришдан тортиб, Европада ҳам тактик, ҳам ўртача олисликка учириладиган ядро қуролини батамом тугатишгача бўлган тадбирларни назарда тутади. Бу тадбирларда ҳеч кимнинг манфаатларини —на СССР ва унинг иттифоқчиларининг, на АҚШнинг, на Ғарбий Европа давлатларининг манфаатларига путур етказмайдиган ўзаро мақбул аҳдномага эришиш учун барча зарур элементлар баён қилинган эди.

Кейинги вақтларда Вашингтонда гўё АҚШ ҳам бир битимга келиш тарафдори эканлиги ва у ҳам музокараларда кўпроқ эпчиллик кўрсата бошлаганлиги хусусида кўпдан-кўп баёнотлар берилмоқда. Биз мана шу баёнотларнинг ҳаммасини ва Америка делегациясининг Женевада айтаётган гапларини синчиклаб анализ қилиб кўрдик. Американинг эпчиллиги сўздан нарига ўтмаётганлиги текширишда маълум бўлди. Америка йўлининг моҳияти эса ўзгармай қолмоқда; бу йўлнинг моҳияти Европада Американинг янги ракеталарини жойлаштириш орқали ўзи учун СССРдан анчагина ҳарбий устунликни таъминлаб олишдан иборат.

АҚШ СССРнинг ўз ўртача олисликка учириладиган ядро қуролларини қисқартириши, АҚШ ва унинг Шимолий Атлантика шартномасидаги иттифоқчилари эса шундай қуролларини кўпайтира бериши лозимлигини назарда тутувчи ўзининг нореалистик, бирёқлама позициясига амал қила берар экан, музокараларда силжиш бўлишига умид қилиб бўлмайди, албатта.

Савол. Бир битимга келиш учун ҳамма имкониятлар тугадими?

Жавоб. Бу нарса аввало АҚШга, у амалий мулоқотга ўтишга тайёрми ёки йўқми эканлигига боғлиқ. Қўшма Штатлар ўз хатти-ҳаракатлари билан бир битимга келишни мутлақо иложсиз қилиб қўйгунича Совет Иттифоқи бир битимга келиш йўлларини қидиришдан воз кечмайди.

Биз битта, аммо жуда зарур талабга: ўртача олисликка учириладиган ядро қуроллари жиҳатидан Европадаги кучларнинг мувозанати бузилмаслиги керак, деган талабга риоя этган ҳолда конкрет қарорларга келиш йўлларини топишда эпчиллик кўрсатиб келдик ва кўрсатаяпмиз. Иккала томоннинг мана шу қуроллари даражаси тубдан камайтирилиши мумкин ва лозим, аммо улар ўртасидаги кучларнинг нисбати ўзгармай қолиши керак.

Бунинг маъноси шуки, биринчидан, Европада Американинг янги ракеталари жойлаштирилмаслиги керак, чунки бу нарса бутун ҳарбий-стратегик вазиятни НАТОнинг фойдасига кескин тарзда ўзгартириб юборган бўлур эди. Иккинчидан, у томонда ҳам, бу томонда ҳам тегишли олисликка учириладиган жами ядровий воситалар, ҳеч қандай истисносиз ҳисобга олиниши керак.

Биз бу одилона талабдан чекинмаймиз. Аммо биз мана шундай принципиал ёндашув доирасида, такрор айтаманки, эпчиллик ва амалий ёндашиш намунасини кўрсатаяпмиз. Бизнинг бу соҳадаги баъзи қўшимча тадбирларимизни ҳозир ҳам айтиб ўтишим мумкин.

Биринчиси. Маълумки, Совет Иттифоқи Европадаги ўртача олисликка учириладиган ядро қуролларини шу қуролларнинг учирувчилари (ракеталар ва самолётлар) даражаси жиҳатидан ҳам, шунингдек, уларнинг портловчи зарядлари жиҳатидан ҳам иккала томондан баббаравар қисқартириш тўғрисида бир битимга келишга тайёрлигини изҳор этди. Айрим кишилар: хўш, башарти, бир томондан, СССРнинг, иккинчи томондан эса, Англия ва Франциянинг ракеталаридаги портловчи зарядлар жиҳатидан тенгликни таъминлаш учун НАТО томонида ҳозирнинг ўзида мавжуд бўлганидан кўра камроқ миқдордаги ракета учириш қурилмаларига эга бўлишга тўғри келиб қолса, мана шундай тақдирда Совет Иттифоқи қандай йўл тутади?— деб сўрамоқдалар.

Нима дердик, биз бунга ҳам рози бўламиз. Масалага шундай ёндашилган тақдирда, ҳозирги вақтдаги инглиз ва француз ракеталаридаги портловчи зарядлар миқдорини назарда тутиб, СССР Европада СС—20 ракеталарини учирадиган тахминан 140 та қурилмага, яъни Англия билан Франция ихтиёрида бўлган ўртача олисликка учириладиган ракета қурилмаларидан анча кам қурилмаларга эга бўлиб қолиши мумкинлиги бизни чўчитмайди.

Иккинчиси. Яқиндагина биз ўзаро мақбул битимга эришилган тақдирда, шу жумладан АҚШ Европада ракеталарни жойлаштиришдан воз кечган тақдирда, Совет Иттифоқи Европа зонасида ўзи қисқартирадиган ҳамма ракеталарни Шарқдаги базаларга кўчириш ўрнига, уларни йўқ қилиб ташлаган бўлур эди, деб айтдик. Шундай бўлишига қарамай, айрим кишилар: Совет Иттифоқининг Европа қисмидаги ракеталар йўқ қилиб ташланиши билан айни бир вақтда, унинг шарқий районларида худди шундай ракеталар кўпайтириладиган, сўнгра эса улар Шарқдан Ғарбга келтирилиши мумкин бўлган вазият вужудга келмайдими? —деб сўрамоқдалар.

Бундай хавфсирашлар учун ҳеч қандай асос йўқ. Бироқ бу хусусдаги ҳар қандай шубҳа-гумонларни умуман йўқотиш учун аниқ-равшан қилиб шундай дея оламан: Совет ракеталари Шарқдан Ғарбга кўчирилмайди; Европадаги ядро қуролларини чеклаш тўғрисида бир битимга эришилган ва шу битим кучга кирган тақдирда ўша пайтдан бошлабоқ СССРнинг шарқий районларида ҳам СС—20 ракеталарини жойлаштириш тўхтатилади. Бунда биз Осиё регионида стратегик вазиятнинг каттароқ ўзгариши содир бўлмаган тақдирда мана шунга қатъиян асосланиб иш тутамиз. Бунинг маъноси аввало шундан иборатки, АҚШ СССР территориясининг шарқий қисмига етиб кела оладиган районларда ўртача олисликка учириладиган янги ядровий воситаларни жойлаштирмаслиги керак бўлади.

Учинчиси. Баъзан: бизнинг қуроллар қисқартирилганидан кейин ҳар иккала томонда ўртача олисликка учириладиган ядро қуролини ташувчи кўпи билан 300 та восита қолдирилиши тўғрисидаги таклифимиз гўё Американинг мана шундай ҳаракат радиусига эга бўлган авиация воситаларини жуда кесиб ташлайди, деган гапни айтмоқдалар.

Бизнинг АҚШга путур етказиш мақсадимиз йўқ. Аммо адолат юзасидан шуни эслатиб ўтиш жоизки, Совет Иттифоқининг ўртача ҳаракат радиусига эга бўлган самолётлари АҚШ территориясига етиб бора оладиган ўзга мамлакатлардаги базаларга жойлаштириб қўйилган эмас.

Бироқ бу ўринда ҳам биз қўшимча эпчиллик кўрсатишга: биз илгари таклиф қилганимиздан анча бошқача бўлса ҳам, СССР ва НАТО учун ўртача ҳаракат радиусига эга бўлган ядро қуроли ташувчи самолётларнинг жами даражасининг ўзаро мақбул баббаравар миқдори диапазонини белгилаб қўйишга тайёрмиз. Бу даражаларнинг конкрет миқдорлари келишиб олиниши, шунингдек, чекланадиган учирувчи самолётларнинг составига аниқлик киритилиши мумкин бўлур эди.

Женева музокараларини боши берк кўчадан чиқариб олиш имкони бор. Фақат шу имкониятдан фойдаланиш керак. АҚШ ўзаро мақбул битимга эришиш учун ҳақиқатан ҳам истак билдирган ҳамоно битимни ишлаб чиқиш учун унчалик кўп вақт кетмаган бўлур эди.

Савол. Ғарбдаги айрим кимсалар гўё Совет Иттифоқи холис ниятини кўрсатиши учун ҳозирнинг ўзидаёқ Европадаги ўз ракеталарини ўз ташаббуси билан қисқартириши мумкин бўлур эди, деган маънода гапирмоқдалар. Бу хусусда нима дейсиз?

Жавоб. Ҳа, бундай даъватлар бизга маълум. Баъзан Европадаги тинчликни сақлаш тўғрисида ҳақиқатда ғамхўрлик қилаётган кишилар ҳам шу гапни айтмоқдалар.

Биз ўзимизнинг холис ниятимизни неча марталаб кўрсатдик. Биз музокараларда муваффақиятга эришиш учун имкони борича қулай вазият яратиш мақсадида кўпдан-кўп қадамлар қўйдик, шу жумладан ўз ташаббусимиз билан тадбирлар кўрдик.

СССР бир ярим йил муқаддам ўзининг Европа қисмида ўртача олисликка учириладиган ядро қуролларини жойлаштиришни тўхтатиб қўйганини эслатиб ўтмоқчиман. Ҳар қандай ғийбатларга қарамай, мана шу чеклашга бекаму-кўст риоя этилмоқда. Уралнинг нари ёғида —Ғарбий Европа мамлакатларини нишонга олиш мумкин бўлган районларда ҳам ракеталарни қўшимча равишда жойлаштириш тўхтатиб қўйилди.

Бундан ташқари, музокаралар олиб борилаётган давр ичида Совет Иттифоқи Европада ўртача олисликка учириладиган неча ўнлаб ўз ракеталарини қуролли кучлар ихтиёридан олиб ташлади. Илгари Европа зонасида жойлаштирилган ва СС—20 ракеталаридан оз бўлмаган олисликка уча оладиган, портловчи зарядининг қудрати жиҳатидан ундан анча устун бўлган СС—5 ракеталари шу кунгача жанговар составдан батамом чиқарилди.

СССРни ўртача олисликка учириладиган ўз ракеталари миқдорини бир ёқлама тарзда қисқартиришга чақираётган кишилар эҳтимол, биз шу пайтгача ҳақиқатда қилган ишлардан бехабар бўлсалар керак. Аммо АҚШ ҳукумати ҳам, НАТОдаги бошқа мамлакатларнинг ҳукуматлари ҳам ишларнинг ҳақиқий аҳволидан яхши хабардордирлар, албатта. Бироқ улар ҳақиқатни ўз халқларидан яширмоқдалар, уларни алдамоқдалар.

Шу зайлда Вашингтон яқин вақт ичида ўзининг «Першинг»ларини ва қанотли ракеталарини Ғарбий Европада жойлаштириб олишга киришишни кўзлаб қайсарлик билан иш олиб бормоқда. Башарти Совет Иттифоқи ўз ракеталарини бундан буён ҳам бир ёқлама тарзда қисқартиришни давом эттираверадиган бўлса, АҚШ ўз ракеталарини Ғарбий Европада жойлаштиришдан воз кечишга тайёрлигидан ҳеч қандай нишона йўқ. Аксинча, ҳамма нарса бунинг тескариси бўлаётганидан дарак бермоқда. Шу сабабли Совет Иттифоқи ўз хавфсизлигини ва ўз иттифоқчиларининг хавфсизлигини таҳлика остида қолдириши мумкин эмас ва қолдирмайди ҳам, албатта.

Агар АҚШ Европадаги ўз ракеталарини эълон қилинган муддатларда жойлаштиришдан воз кечадиган бўлса ва шу тариқа музокараларни давом эттириш ва ўзаро мақбул қарорларга келиш йўлини топиш имконини берса, бу бошқа гап бўлур эди. Ана шунда биз ҳозирнинг ўзидаёқ СС—4 ракеталаримизни қисқартиришга киришган бўлур эдик (бизда 200 тадан кўпроқ мана шундай ракета бор) ва уларни 1984—1985 йиллар мобайнида батамом тугатган бўлур эдик. Биз неча марталаб айтганимиздек, Женевада одилона асосда битим тузишга муваффақ бўлинган тақдирда, ҳозир мавжуд бўлган СС—20 ракеталарининг анчагина қисми ҳам албатта тугатилган бўлур эди.

Савол. Ғарб пойтахтларида гўё Америка ракеталарини жойлаштириш бошланиши билан музокаралар янги омил олади ва кўпроқ самара бера бошлайди, деган баёнотлар берилмоқда. Бундай баёнотларни қандай баҳолаш мумкин?

Жавоб. Бу—Ғарбий Европа халқларининг Европада Америка ядровий ракеталари пайдо бўлишига қарши кураши шаштини пасайтириш мақсадини кўзловчи ғирт ёлғон гапдан бошқа нарса эмас.

Бу соҳада ҳамма нарса равшан бўлиши керак: Ғарбий Европада Американинг янги ракеталари пайдо бўлиши ҳозир Женевада олиб борилаётган музокараларни давом эттиришга имкон қолдирмайди. Иккинчи томондан, бордию АҚШ ракеталарни ҳақиқатда жойлаштиришга киришмаса, Женева музокаралари давом эттирилиши мумкин.

ҲАМЖИҲАТЛИК РУҲИДА

25 октябрда Ҳамид Олимжон номидаги Адабиётчилар уйида Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзи партия ташкилотининг йиллик ҳисобот-сайлов йиғилиши бўлиб ўтди. Уни республика Ёзувчилар союзи правлениесининг биринчи секретари Сарвар Азимов бошқариб борди. Йиғилишда Ёзувчилар союзи партия ташкилотининг секретари, Ўзбекистон ССР халқ ёзувчиси Раҳмат Файзий партия ташкилотининг йиллик фаолияти ҳақида доклад қилди.

— Ўтган бир йил жаҳоншумул воқеаларга бой давр бўлди, — деди докладчи — КПСС Марказий Комитетининг ноябрь (1982 йил) ва июнь (1983 йил) Пленумлари, СССР тузилганининг 60 йиллиги, РСДРП II съездининг 80 йиллиги, Карл Маркс, таваллудининг 165 йиллиги зўр тарихий аҳамиятга моликдир. Совет ёзувчилари, биринчи галда коммунист ёзувчилар Ватанимизда ўтказилган барча сиёсий ва маданий тадбирларга фаол қатнашмоқдалар, партия қарорларини амалга оширишда жонкуярлик кўрсатмоқдалар. Бу ҳолни Ўзбекистон адиблари фаолиятида ҳам яққол ҳис этиш мумкин. Яқиндагина Тошкентда Осиё ва Африка мамлакатлари ёзувчиларининг VII конференцияси бўлди. У республика Ёзувчилар союзининг биринчи секретари Сарвар Азимов раҳбарлигидаги ўзбекистонлик барча қалам аҳли учун ҳам ўзига хос бир имтиҳон бўлди, бу имтиҳондан муваффақиятли ўтдик.

Ҳисобот даврида турли авлодга мансуб барча адиблар анчагина ижодий ютуқларни қўлга киритдилар. Атоқли ёзувчи, Шароф Рашидовнинг «Дил амри» қиссаси адабиётимизда катта воқеа бўлди. Сарвар Азимов, Комил Яшин, Назир Сафаров, Зулфия, Ҳаким Назир, Михаил Шевердин, Уйғун, Александр Удалов, Шомил Алядин, Иброҳим Раҳим, Мирмуҳсин каби катта авлодга мансуб адибларимиз турли жанрларда баркамол асарлар яратишганини қувонч билан тилга оламиз. Иззат Султонов, Борис Тихомолов, Зиннат Фатхуллин, Андрей Иванов, Қуддус Муҳаммадий, Йўлдош Шамшаров сингари оқсоқолларимиз ҳам йигитлардек ғайрат кўрсатиб ижод қилдилар. Шукрулло, Саъдулла Кароматов, Одил Ёқубов, Эркин Воҳидов, Пирмат Шермуҳамедов, Ўлмас Умарбеков, Борис Пармузин, Пиримқул Қодиров, Ўткир Ҳошимовнинг янги асарлари китобхонлар томонидан қизғин кутиб олинди. Ёш шоир ва носирларимиз ҳам фаол ижод қилдилар. Лекин бугунги кун Ўзбекистон адабиёти давр олдимизга қўяётган юксак талаблар даражасида, деб айта олмаймиз. Ер юзида мўъжизалар яратаётган замондошимизга муносиб етук асарларимиз кўп эмас. Маънавий-аҳлоқий масалалар чуқур ёритилмаётир. Ҳарбий-ватанпарварлик мавзуидаги асарлар йўқ даражада. Совет Армиясининг бугунги куни ижодимизда деярли ишланмаётир. Айниқса, халқаро аҳвол кескинлашиб турган шу кеча-кундузда чет эллик мухолифларимизни фош этувчи, сохтакорларнинг ҳақиқий башарасини очиб берувчи асарларга талаб кучлидир. Бадиий публицистикага эътиборни ҳар қачонгидан ҳам кучайтириш керак. Бу борада айниқса коммунист адиблар ташаббус кўрсатишлари, ибрат бўлишлари лозим.

Республикамизда бадиий ва болалар адабиётини нашр этишни кўнгилдагидек деб бўлмайди. Бу борада Ўзбекистон мамлакатимизда иттифоқчи республикалар ўртасида энг охирги ўринлардан бирида туради. Ўзбекистон ССР Нашриётлар, полиграфия ва китоб савдоси давлат комитетининг режасига кўра, шу беш йилликнинг охирида болалар ва бадиий адабиёт асарлари умумий китоб маҳсулотининг 45 процентини эгаллар экан. Ваҳоланки, шу кеча-кундузда бу рақам Украинада 50, Қозоғистонда 52, Белоруссияда 60, Қирғизистонда 62 процентни ташкил этади. Республикамиз — китобхон диёр, болажонли ўлка. Болалар ва бадиий адабиётга бизда талаб катта. Шуни инобатга олиб партия ташкилотимиз ўзининг очиқ партия мажлисларидан бирида «Ёзувчи. Нашриёт. Китобхон». мавзуини муҳокама этиб, жуда тўғри иш қилди. Ўйлаймизки, ноширларимиз булардан тегишли хулоса чиқариб оладилар.

Республикамизда танқидий тафаккур ҳам кўнгилдагидек равнақ этяпти, деб бўлмайди. Очиқ-ойдин айтиш мумкинки, адабий танқидчиликдаги нуқсонлар ҳақида қайта-қайта гапиришга тўғри келмоқда. Асарнинг ўзига қараб эмас, авторининг юзига боқиб, қандай ёзганига қараб эмас, ким ёзганига қараб баҳолаш ошна-оғайнигарчилик, юзхотирчилик ҳамон давом этмоқда. Бу эса адабиётимиз равнақига катта зиён етказмоқда. Республика нашриётларида «ички тақризчилик», ҳукм сурмоқда, бунда тақризчининг инжиқликларига, субъективизмга йўл қўйилмоқда. Ёзувчилар союзи партия ташкилоти бундай нохолис иш усулидан воз кечиш шарт, деб ҳисоблайди. Адабий жамоатчилик ҳам бу борада пиринципиаллик кўрсатиши лозим.

Давоми еттинчи бетда

БУ ШОИР ЮРТ

Ҳабиб САЪДУЛЛА

Ижод тўлғоғида банд шоир каби
Ўйчан куз кезади ўлкам бағрида.
Тингла,
Қўшиқ айтар далалар қалби,
Шеър қуйилиб келар замин қаъридан.
Уммон каби чексиз пахтазорга боқ,
Чаноқлар лабидан кўпирмоқда шеър.
Шоир орзусидай беғубор оппоқ
Унга юрак қонин берган она Ер.
У ширин заҳматдир,
Ширин армондир
Оқшом кеч ётқизиб, эрта турғазган.
Бу шеър ижодкори танти деҳқондир,
Қуёш котиб бўлиб нур билан ёзган.
Бедор кечаларнинг ширин хаёли,
Тонгги пок ниятлар ҳар сатрига жо.
Она юртимизнинг кўрку камолин
Шу шеър оҳангидан танийди дунё.
Оддийгина қилиб унинг номини,
Пахта атașади қадим-қадимдан,
Ижодкори ҳурмат-эҳтироминн
Қалбларга нақш этар ҳар бир одимда.
Бугун чаноқлардан тўпланиб борар,
Меҳнату илҳомдан яралган достон.
Ҳар толаси —бир сўз,
Биз сўзки гавҳар
Достон сарлавҳаси «Олти миллион».
Ўлкам камолига кин билан боққан
Ғаразгўйни доғда қўйган қўшиқ бу!
Сенинг, Менинг, Бизнинг қалбларда балққан
Қуёш муҳаббат бу,
Ҳаётбахш ишқ —бу!
Зафар тўйларида янграган алёр,
Давронга муносиб тансиқ достондир.
Не тонг, тупроғида етилса ашъор,
Бу шоир юрт ахир Ўзбекистондир.

Наманган

ЁРУҒДАН ҚЎРҚАР

Султон АҚБАРИЙ

Уруш—гуноҳи азим. Саъдий Шерозий куч билан саодатнинг этагин тутиб бўлмас, деганлар. Нимагадир вашингтонлик риёкорлар буни танасига ўйлаб кўргиси, бизнинг тузумимизга тажовуз қилганлар тарих ахлатхонасига тушиб қолганидан сабоқ олгиси келаяпти. Эсиз, эсиз, қувваи ҳофиза! Шунчалик калта ақл билан тағин сарвари оламни «идора» қилишмоқчи, Европада, Осиёда, Африкада, Яқин Шарқда, Марказий Америкада туман-туман халқларга ҳукм ўтказишмоқчи!

Сиёсат картабозлик эмас. Инсониятга бор ҳақиқатни ниқобламай бутун мавжудот, замину замон учун туғилаётган ашаддий хавфни, ялпи ҳалокат фожиасини очиқ-ойдин ва дангал айтиш даркор. КПСС Марказий Комитети Бош секретари, СССР Олий Совети Президиуми Раиси Ю. В. Андроповнинг Баёноти ана шу ошкораликнинг энг ёрқин, энг асосли тимсолидир. Баёнотнинг ҳар бир жумласи, ҳар бир ифодаси бетавфиқ, шармсиз Америка империализмига кескин айбномадай жаранглайди, АҚШ маъмурияти халқаро ишларда ўтказиб келаётган милитаристик йўлнинг авра-астерини рўйи рост очиб ташлайди.

Ҳа, Юрий Владимирович Андропов айтмоқчи, Америка маъмурияти ўзининг империячилик мақсадларига эришмоқ учун жуда ҳаддидан ошиб кетди. Бугунги АҚШ сиёсатининг ахлоқий поклигига, нияти ҳолислигига ишонадиган лақма йўқ энди. Йўқ, бу икки юзлама, бошдан-оёқ шарманда, бориб турган муттаҳам сиёсат! Қирғинбаротлик, хунрезлик сиёсатининг қандай ахлоқий жиҳати бўлсин, ахир! Садқаи сар одобу ахлоқ!

«Инсоният ақлдан озгани йўқ ва озиши ҳам мумкин эмас, —дейди ўртоқ Ю. В. Андропов. —Бу нарса ракетага қарши, урушга қарши Европа қитъасида ва бошқа қитъаларда авж олиб бораётган ҳаракатнинг турли социал, сиёсий, диний оқимларга мансуб кишилар қатнашаётган шу ҳаракатнинг кенг миқёсида ҳам зўр куч билан намоён бўлмоқда».

22—23 октябрь кунлари урушга қарши тўлқинланиб кетган намойишлар ҳам буни сўзсиз тасдиқлаб турибди.

ГФРда 1.250.000 киши
Белгияда —500.000 киши
Англияда —400.000 киши
Испанияда —300.000 киши
Францияда —250.000 киши

«Урушга йўл берк!», «Қанотли ракеталар ўрнига —иш ва нон!», «Даф бўлсин НАТО!» деб халқлар иродасини, азму қарорини баралла изҳор этди. Ана шу туғёнлардан келиб чиқадиган мантиқ битта: ақли расо инсон урушни истамайди, урушга йўл бермайди. Ю. В. Андропов «Правда» газетаси саволларига берган жавобларида таъкидлаганидек, Женева музокаралари хусусида афгор омманинг фикрини чалғитмаслик, музокараларни боши берк кўчадан олиб чиқиш керак.

Шабпарак ёруғдан қўрқар. Совет Иттифоқидан таралаётган қудратли нур, эрк ва бахт ёғдуси, озод меҳнат машъаласи девор ошган қароқчиларни, тонг ва онг мухолифларини талвасага солаётир, хиппа гирибонидан бўғаётир.

Турнақатор сафлан,
Шонлан,
Шарафлан,
Тинчликсевар кучлар дунёда
Жаҳонга тож-тахтлардан,
Ёлғон бахтлардан,
Омонликдир зиёда!

ТАЪЗИМ СИЗГА, БОБОДЕҲҚОНЛАР!

Бободеҳқон юртимизда серфайз куз. Она замин сийнаси оппоқ пахталарга бурканган. Далалар узра салқин мезон сабоси таралмоқда. Ёз қуёшининг оловли тафти сўниб, кузак шамоллари эсаётган мана шу кезларда саратон билан беллашган, унинг жазирамасида поёнсиз пахтазорларига қут ва барака бахш этган деҳқон нафас ростламай, яна энг катта ташвишга шўнғиб кетди. Олтин фаслимиз саховатли заминда етиштирилган ноз-неъматларни саранжомлаш ташвиши билангина эмас, юртимиз қадрини олтиндан ҳам юксак баҳолайдиган «оқ олтин»ни йиғиштириш ишқи билан ҳам янада файзли. Бугун беҳудуд пахтазорлар деярли бутун йил бўйи қилинган фидокорона меҳнатнинг самараси бўлган ўз неъматларини кўз-кўзлаб турибди. Деҳқон бундай пайтда тинч турармиди. Угина эмас, шаҳарлик ишчию-олим, талабаю ижодкор—ҳамма-ҳаммаси далада. Деҳқон ташвишига шерик. Бутун халқ пахтакор ташвишини енгиллатиш ниятида енг шимариб далага чиққан. Ҳа, кузнинг мана шу файзли кунларида улкан фидойилик билан яратилган «оқ олтин»имизни хирмонларга тезроқ уйиш ташвиши ҳаммамизнинг фикру зикримизни банд этган. Бу халқимиз тақдиридаги энг фароғатли ташвиш.

Бугун фақат деҳқон ёнидаги ҳашарчигина эмас, хонандаю созанда, шоиру ёзувчи ҳам деҳқонларимиз ташвишига камарбастадир. Улар пахтасини аёз келмасдан йиғиштириш иштиёқида жон куйдираётган деҳқонга шон, шараф айтишмоқда. Деҳқон ҳақида, унинг қалби бўлиб, орзуси, ширин хаёли бўлиб қўшиқлар тўкишмоқда. Бу қўшиқлар бутун Ўзбекистон бўйлаб учқур қанот қоқаётир.

Юргил, далаларга кетайлик дўстим,
Диққинафас уйда ётмоқ пайтимас.
Олтин Ўзбекистон тупроғи букун
Бир пари фаслнинг оғушида маст.

Пойтахт областининг Бўка ва Оққўрғон районларида бўлганимизда Тошкент шаҳрининг корхона ва муассасаларидан ёрдамга борган минг-минглаб ҳашарчиларни, улар уяётган хирмонларни кўрдик. Фидойи деҳқонлар заҳмати билан яратилган, пайкалларда олтиндек сочилган ризқ-рўзимизни кўрдик. Марди майдон механизаторларнинг ғайрат-шижоати қалбимизга кўчди. Уларнинг оддий ва камтарин, аммо улуғвор меҳнатлари ҳайрат уйғотди. Вақт тиғиз. Ҳамма жойда республиканинг улкан хирмонини тезроқ тиклаш ташвиши ҳукмрон. Биз ана шу фароғатли ташвишлар оғушида яшаётган, тер тўкаётган кишилар билан суҳбатлашдик.

Бўка —пойтахт областининг йирик пахтакор районларидан бири. Эндиликда бутун республикада Тошкент технологияси сифатида шуҳрат қозонган илғор иш услуби мана шу жойда туғилган эди. Бу усулнинг моҳиятида ғоят сермеҳнат ҳисобланган пахта етиштириш жараёнларини такомиллаштириш ва пировард натижада деҳқон меҳнатини енгиллаштириш ётади. Бўка район партия комитетининг биринчи секретари Тўхтамурод Исломов уни қуйидагича шарҳлаб берди:

—Чигит экилгандан бошлаб то ҳосил етилгунга қадар бўлган давр вегетация муддатларига кўра беш босқичга бўлинади. Шу босқичларнинг ҳар бири муддатларини қисқартириш ҳисобига бутун мавсум мобайнида ҳосилнинг ўн-ўн икки кун илгари етилишига замин ҳозирланади. Пахта йиғим-терими ҳам шунча кун барвақт бошланади. Бу даврда эса ҳар бир куннинг аҳамияти катта.

Суратда: Бўка район Ҳамза номидаги колхознинг илғор бригада бошлиғи, Социалистик Меҳнат Қаҳрамони Саодат Гулаҳмедова.

Давоми иккинчи бетда

МИРЗАЧЎЛ КАРВОНИ

Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети Ўзбекистон ССР Олий Совети Президиуми ва республика Министрлар Советининг Мурожаати Ўзбекистонда яшайдиган ҳар бир киши учун даъваткор чақириқдир. Областимиз ижод аҳли ҳам бу курашдан четда қолиши мумкин эмас. Мазкур Мурожаатдан кейин биз ҳам бир қатор тадбирлар белгиладик. Область партия комитетининг пропаганда ва агитация бўлими бу тадбирни маъқуллади. Шу тадбирга биноан кўплаб ижодкорларимиз бевосита пахтакорлар ҳузурига йўл олдилар.

Ўрни келганда, Ворошилов ва Оқ олтин районлари пахтакорларининг жасорати ҳақида тўхталиб ўтишга тўғри келади. Ворошилов райони пахтакорлари ўтган йил ҳар гектар ердан 30 центнердан кўпроқ ҳосил олиб, областда энг юқори кўрсаткичга эришган эдилар.

Оқ олтин райони пахтакорлари эса ялпи ҳосил масаласида байроқдор. Уларнинг бу йилги марраси 85 минг тонна «оқ олтин» етказиб беришдан иборатдир. Яқинда бир группа ижодкорлар билан Гулистон район Фрунзе номидаги колхознинг донгдор бригада бошлиғи Давлат Тожиқулов далаларида бўлдик. Бу ерда карталарнинг яхлитлиги, ғўзаларнинг бўлиқлиги, серҳосиллиги илҳомимизга илҳом қўшди. Бригада пахтакорлари 150 гектар майдоннинг ҳар гектаридан 40 центнердан ошириб «оқ олтин» йиғиштиришга аҳд қилишган. Мирзачўл шароитида ҳар гектар ердан 40 центнер ҳосил олишни тасаввур қилиш қийин. Чунки яқин йилларгача айрим мутахассислар бу ерларда ҳосилдорликни 20 центнердан ошириш мумкин эмас, деб каромат қилишарди. Мирзачўллик азамат пахтакорлар эса нималарга қодир эканликларини қайта-қайта намоён қилаяптилар.

Ҳамроқул РИЗО,
Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзи Сирдарё область бўлимининг масъул секретари

ЎЗБЕКИСТОН КОМПАРТИЯСИ МАРКАЗИЙ КОМИТЕТИ ВА ЎЗБЕКИСТОН ССР МИНИСТРЛАР СОВЕТИДА

АДАБИЁТ, САНЪАТ ВА АРХИТЕКТУРА СОҲАСИДА ҲАМЗА НОМИДАГИ ЎЗБЕКИСТОН ССР ДАВЛАТ МУКОФОТЛАРИНИ БЕРИШ ТЎҒРИСИДА

Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети билан Ўзбекистон ССР Министрлар Совети адабиёт, санъат ва архитектура соҳасида Ҳамза номидаги Ўзбекистон ССР Давлат мукофотлари комитетининг таклифини кўриб чиқиб, қарор қилдилар:

Адабиёт, санъат ва архитектуранинг энг яхши асарлари учун 1983 йилги Ҳамза номидаги Ўзбекистон ССР Давлат мукофотлари қуйидагиларга берилсин:

1. Эркин **Воҳидов**га — «Шарқий қирғоқ» (шеърлар ва поэма) китоби учун.

2. Иброҳим Абдураҳимович **Раҳимов**га — «Оқибат» романи учун, Александр Андреевич **Удалов**га — «Ватан фарзанди» романи учун.

3. Владимир Васильевич **Державин**га — ўзбек шеъриятининг танланган таржималари, «Қадимий йўл» китоби учун.

4. Рўзи **Чорнев**га — замондошлар портретлари туркуми учун.

5. Анатолий Зуҳурович **Қобулов**га, Дамир Исмоилович **Салимов**га — постановкачи режиссёрлар, Григорий Иосипович **Марьяновский**га — сценарий автори, Давронбек Мавлонович **Абдуллаев**га, Темур Абдунабиевич **Қаюмов**га — постановкачи поэраторлар, Евгений Александрович **Пушчин**га — постановкачи рассом, Румил **Вильданов**га — композитор, Тамара Халимовна **Шокирова**га, Сулув **Олламуротова**га — ролларни ижро этувчилар — К. Ёрматов номли «Ўзбекфильм» киностудияси яратган «Ўжар қиз» ва «Ленинградликлар — жигаргўшаларим» бадиий фильмлари учун,

6. Улуғбек Раззоқович **Мусаев**га — композитор, Юрий Николаевич **Григорович**га — бош балетмейстер, Юрий Викторович **Папко**га, Юмалей Генриховна **Скотт**га — постановкачи балетмейстерлар, Александр Александрович **Копилов**га — дирижёр, Николай Николаевич **Золотарев**га — постановкачи рассом, Алла Анатольевна **Михальченко**га — ижрочи, Алексей Алексеевич **Лазарев**га — ижрочи — Москва шаҳридаги СССР Давлат академик Большой театри саҳнасида қўйилган «Ҳинд достони» балети учун.

7. Борис Николаевич **Петров**га — бадиий раҳбар, бош режиссёр ва сценарий автори, Абдурашид **Раҳимов**га — театрлаштириш бош режиссёри, Ислом **Исмонлов**га — бош балетмейстер, Дмитрий Михайлович **Генкин**га — сценарий автори, Лев Вениаминович **Менчик**ка — бадиий фон бош режиссёри — «Пахтакор» марказий стадионида Тошкентнинг икки минг йиллигига бағишланган бадиий спорт томошаси учун.

Мамажон Раҳмонович **Раҳмонов**га — «Қадимий даврлардан 1917 йилгача ўзбек театри» монографияси учун, Розия Зариповна **Каримова**га — республика рақс санъатининг «Баҳор» ансамбли рақслари» номли монографик тадқиқоти учун.

8. Феруз Мухторович **Ашрафий**га — авторлар коллективи раҳбари, Анатолий Иванович **Онишченко**га — лойиҳа бош архитектори, Раҳим Аҳмедович **Насриддинов**га — лойиҳа бош инженери, Муҳаммад Ҳурматович **Воҳидов**га — архитектор, Виктор Иванович **Колибердин**га, Абдулла Аъзамович **Юсупов**га — қурувчи инженерлар, Виктор Михайлович **Михайлов**га — инженер, Хожимурод Евстафеевич **Калагов**га — монументалчи рассом, Роберт Петросович **Авакян**га, Альберт Хиканосович **Овсепян**га — ҳайкалтарошлар — Авиасозлар маданият саройи учун.

ТАЪЗИМ СИЗГА, БОБОДЕҲҚОНЛАР!

Боши биринчи бетда

Райондаги «Октябрь 40 йиллиги», «Коммунизм» колхозларида шу илғор усул шарофати билан пахтадан юқори ҳосил етиштирилаётганлигининг гувоҳи бўлдик. Бу хўжаликлар ҳосилдорлик жиҳатидан бутун республикада энг юксак натижаларга эришяпти. Яна бир муҳим нарсани таъкидлаш лозимки, бу колхозлар пахтани ҳашарчилар ёрдамисиз, асосан техника кучи билангина йиғиштириб олишмоқда. Бу эса пахта етиштириш таннархини камайтириб, даромаднинг ошишига имкон беряпти. Ҳар бир колхозчининг ойлик иш ҳақи 280—290, механизаторники эса 650—700 сўмни ташкил этмоқда. Хўжаликлар иқтисодий қудратининг мустаҳкамланганлиги колхозчиларнинг уй-жой, маиший шароитларини яхшилаш, қишлоқ ободончилиги, маданиятини юксалтиришда катта омил бўлди. Кўпчилик колхоз маблағи ҳисобига қурилган янги, обод уйларда истиқомат қилмоқда..

Ҳа, йил бўйи даласида фидойи меҳнат қиладиган, ўз орому фароғатини ҳам ўйламай, кўз нури, қалб қўри билан юксак «оқ олтин» хирмонлари яратадиган пахтакор деҳқон ҳақида бундай ғамхўрлик қилиш, уни эъзозлаш давр тақозосидир. Бўка районининг кўпгина хўжаликларида бу масалага жиддий аҳамият берилаётганлиги, район маркази, қишлоқлар жамоли ўзгариб бораётганлиги, деҳқонлар, уларнинг фарзандлари учун барча зарурий шарт-шароитлар яратиб беришга муҳим масалалар сифатида қаралаётганлиги биз адибларни беҳад қувонтиради, албатта.

Райондаги «Коммунизм» колхозида ҳам қишлоқ турмуши даражасини юксалтиришга деҳқончилик маданиятини юксалтиришдан кам аҳамият берилаётгани йўқ. Бу ерда янги кооператив уйлар, мактаб, ҳаммомлар билан бирга муҳташам спорт комплекси ҳам барпо этилган. Биз буларни алоҳида таъкидлаб айтаётганлигимиз сабаби шундаки, ҳали республиканинг айрим жойларида пахтакор деҳқон қандай яшаётгани билан қизиқмайдиган, унинг ташвишлари ҳақида ўйламайдиган хўжалик бошлиқлари ҳам йўқ эмас. Қишлоқ маданияти, ободончилиги хусусида бош қотирмайдиган ёки унга иккинчи даражали иш деб қарайдиган раҳбар бош бўлган хўжаликда табиийки, деҳқончилик маданияти ҳам паст бўлади. Бундай ношуд раҳбарлар ҳатто биринчи синф ўқувчиси меҳнатидан фойдаланиб бўлсаям, турли йўллар билан бир амаллаб планни бажариш ва ўз манфаатини ҳимоя қилиш учун курашадилар. Айнан мана шу кунларда пахтаси очилган далаларини бегона ўт босиб кетган, ян-янги терим машиналарини ишдан чиқараётган, техникадан самарали фойдалана олмай, карвоннинг охирида бораётган хўжаликлар бунга мисол бўла олади.

Шу ўринда пойтахт области хусусан, Бўка, Оққўрғон районлари хўжаликларининг яна бир иш тажрибаси ҳақида фикр юритмоқчимиз. Бу оила пудрати усулидир. Яъни ҳосил вегетацияси даврида далалар оила аъзоларидан ташкил топган звеноларга ихтиёрий равишда бўлиб берилади. Ҳар бир звено ўз имкониятидан келиб чиқиб, бригада даласидан ер ажратиб олади. Бутун мавсум давомида ғўзани парваришлаш, суғориш, бегона ўтлардан тозалаш ишларини агрономлар назоратида амалга оширади. Пудрат усулининг моҳияти шундаки, звено аъзолари ўз даласи ҳосилидан келадиган даромаддан манфаатдор. Қанча кўп ҳосил олинса, даромад шунча ошади. Мана бир неча йилдирки, бу усул фақат Бўка районидагина эмас, бутун областда яхши самара беряпти. Эндиликда бу тажриба республиканинг бошқа пахтакор хўжаликларида ҳам қўллаб кўриляпти.

РЕСПУБЛИКАМИЗ пахтачилигида кейинги йилларда қўлга киритилган жуда кўп ютуқларни Тошкент области мисолида, Бўка ва Оққўрғон районлари хўжаликларида яққол кўриш мумкин. Чигитни экишдан тортиб, то ҳосилни йиғиштириб олгунга қадар бўлган иш жараёнларини такомиллаштириш, далаларнинг ҳосилдорлигини ошириш, энг сермеҳнат ишларни техника зиммасига юклаш бўйича илғор технологиялар ишлаб чиқилмоқда. Давр тақозосига кўра уларга таҳрир ҳам киритилмоқда. Тошкент технологияси кўп жиҳатдан ана шу хусусиятларни ўзида мужассамлаштирган. Лекин республикамизда пахтачиликнинг тез тараққий этаётганлиги, экин майдонлари мислсиз кенгайиб бораётганлиги олимларимиз ва амалиётчиларимиз олдига янги-янги вазифалар қўймоқда. Маълумки, ғўза ўсиш даврида жуда кўп меҳнат талаб қилади. Ишлов бериш, жўяк олиш, чеканка эндиликда тўла техника зиммасига юкланган. Лекин минг-минглаб гектар майдонлардаги ғўзаларни бегона ўтдан тозалаш масаласи эса ҳамон катта муаммо бўлиб қолмоқда. 50-йиллардаёқ кетмонни йўқотиш, чопиқ ишларини трактор зиммасига бутунлай юклаш масаласи кўтарилган эди. Лекин трактор ҳамма ўтларни чопиб кетолмайди. Олимларимиз тавсия этаётган гербицидлар бу борада катта имкониятлар очаётганига қарамай, ҳали масала бутунлай ҳал этилгани йўқ. Ишчи кучлари етарли бўлган хўжаликлардаку пахта таннархини қимматлаштириб бўлса ҳам чопиқ ишларини анъанавий усулда ташкил этиш мумкин. Бироқ, 100—150 гектар майдондаги ғўзага атиги 5—6 киши мутасаддилик қиладиган қўриқ зоналарда пахтани бегона ўтлардан тозалаш ҳамон сермашаққат иш бўлиб қолмоқда.

Бу муаммолар пировард натижада деҳқон меҳнатини енгиллатиш борасидаги ишлар самарадорлигини оширишга даъват этади. Олимларимиз бу соҳада кўпгина илмий тадқиқотлар олиб бормоқдалар. Давлатимиз бу мақсадлар учун жуда катта маблағ ажратмоқда. Лекин ёқланаётган ҳар бир диссертация кутилган самарани беряптими? Баъзи-баъзида фақат олимлик дипломини олиш учун «ёқланган» ишлар учраб туради. Охир-оқибатда бундай «ишлар» муҳим масалаларни ҳал этишга тўғаноқ бўлаётганлиги сир эмас. Ҳурматли адибимиз, КПСС Марказий Комитети Сиёсий бюроси аъзолигига кандидат, Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетининг Биринчи секретари Шароф Рашидовнинг бундан тўрт-беш йил муқаддам «Труд» газетасида эълон қилинган «Илмий изланишларнинг самарадорлиги» мақоласида олимларимиз олдида турган ана шундай муҳим масалалар таъкидлаб ўтилган эди.

Бундан ўн йилча муқаддам «Ўзбекистон қишлоқ хўжалиги» журналида пахта етиштиришнинг Австралия методи тўғрисида баҳслар бўлган эди. Ўшанда кўпчилик олимлар кенг майдонлардаги ғўза туп сонларини ошириб бориш, бунинг учун янги навлар яратиш мумкинлигини ўртага ташлаган эдилар. Диққатга сазовор масала шундан иборатки, агар бизнинг иқлимимизга мос келадиган, Австралия методини қўллаш имконини берадиган навлар яратилса, бу усул ҳатто айрим майдонларда синаб кўрилганда ҳам сермеҳнат жараёнларни камайтиришда катта имкониятлар очиб бериши таъкидланган эди.

Хўш, бугунги кунда бундай прогрессив иш технологиясини ишлаб чиқиш юзасидан қандай натижаларга эришилди? Афсуски, бу борадаги изланишлар жуда секинлик билан олиб бориляпти. Бу пахтачилик масалалари билан шуғулланаётган олимларимизнинг ҳали деҳқонлар олдида бурчли эканлигини яна бир бор эслатади.

Пахтакор учун ҳар жиҳатдан замонавий шароитга мос уйлар лойиҳасини яратиш муаммоси ҳамон кун тартибида турибди. Айни кунларда республиканинг жуда кўп хўжаликларида қишлоқлар янги лойиҳалар асосида бутунлай қайта қурилмоқда. Лекин бу лойиҳалар деҳқонларимизга ҳали кўнгилдагидек маъқул бўлаётгани йўқ. Бу ҳақда «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» газетаси саҳифаларида эълон қилинган мақолаларда ҳам қишлоқ меъморчилиги билан шуғулланаётган мутахассислар бугунги деҳқоннинг ўзига хос турмуш тарзи, диди, қишлоқ шароитларини етарли ҳисобга олмаётганликлари таъкидлаб ўтилган эди. Биз Бўка ва Оққўрғон районлари хўжаликларида бўлганимизда, кўпгина хўжаликлар ўз ҳисобидан янги посёлкалар, кооператив асосда уй-жойлар қураётганлиги шоҳиди бўлдик. Ана шу уйларнинг лойиҳаларига назар солганда, ҳали уларнинг кўпчилиги деҳқон учун жуда қиммат, бугунги индустриал асосдаги уйсозлик тажрибаларига номувофиқ эканлигини ҳис этдик. Бу борада меъморларимиз Болтиқбўйи республикаларида қўлга киритилган тажрибадан фойдаланса айни муддао бўларди. Шуниси диққатга сазоворки, бу жойларда қишлоқ аҳли учун мўлжалланган уйларнинг жуда кўплаб бир-бирини такрорламайдиган лойиҳалари яратилган. Уй қурмоқчи бўлган деҳқон ёки қурилиш ташкилоти бундай лойиҳаларни ахтариб, институтларга буюртма бериб, вақт ўтказиб юрмайди. Янги лойиҳаларнинг чизмалари китоб ҳолида нашр қилиниб, тарқатиб турилади. Ҳар ким ўзига ёққанини танлаб олиши мумкин. Бу лойиҳаларда арзон, шароитга мос, деҳқоннинг кўнглига ўтирадиган уйларнинг турфа кўринишлари яратилган. Деҳқонларимиз билан суҳбатлашганда, уларнинг турмуш тарзи билан танишганда бизнинг ўзбек деҳқонлари ҳам ана шундай янги лойиҳаларга эҳтиёж сезаётганига амин бўлдик.

Ҳозир Бўка район қишлоқлари тобора чирой очиб боряпти. Районда 33 истиқболли посёлка бор. Уларнинг кўпчилиги бош план асосида қурилмоқда. Райондаги «Партия XIX съезди», Фрунзе номидаги, Мичурин номидаги, Ильич номидаги колхозларда, «Кўкорол» совхозида замонавий посёлкалар бунёд этилган. Қурилиш кўлами бундан кейин ҳам кенгайиб боришини истиқбол планлари кўрсатиб турибди.

РАЙОН қишлоқларида янги замонавий уйларнинг қурилаётганлиги, деҳқонлар учун барча маданий-маиший шароитлар яратиб берилаётганлиги қишлоқ турмуши маданиятини ошириш имконини бермоқда. Ҳозир бўкаликлар ўз районларини коммунистик меҳнат, юксак маданият ва намунали жамоат тартиби ўрнатилган районга айлантириш шиори остида меҳнат қилаётганлиги ҳам бунинг ёркин далилидир. Шаҳар марказида Улуғ Ватан урушида ҳалок бўлган бўкалик жангчилар хотирасига улкан ҳайкал ўрнатилган. Бу ерда кейинги йилларда бунёд этилган «Мингчинор» маданият ва истироҳат боғи район маркази ҳуснига гўзаллик бахш этиб турибди. Ҳозир район марказида доҳиймиз Лениннинг улкан ҳайкали пойдевори қўйиляпти. Кенг миқёсда ободончилик ишлари олиб борилмоқда. Булар ўз меҳнати билан халқимизни кийинтираётган, дастурхонини тўкин қилаётган олов қалбли деҳқонларнинг барча замонавий қулайликлардан баҳраманд бўлишини ўйлаб қилинмоқда.

Район партия комитети, коммунистлар қишлоқ турмуш маданиятини юксалтириш йўлида олиб бораётган ишлар районнинг ишлаб чиқариш ютуқларида ўз ифодасини топмоқда. Бўкаликлар бу йил 85 минг тонналик «оқ олтин» хирмони учун курашишмоқда. Райондаги минг-минглаб меҳнат пешқадамларининг, донгдор пахтакорларнинг фидойи меҳнати билан ана шу хирмонга замин яратилди. Социалистик Меҳнат Қаҳрамонлари —«Бўка» совхози бригада бошлиғи Мария Ковалёва, Ҳамза номидаги колхознинг бригада бошлиғи Саодат Гулаҳмедова, КПСС XXVI съезди делегати Инобат Ҳожибекова, «Партия XX съезди» колхози бригада бошлиғи, Ленин ва Меҳнат Қизил Байроқ орденлари нишондори, республикада хизмат кўрсатган пахтакор Аҳмад Душабоев пахта ҳосилдорлигини ошириш йўлида ташаббускорлик қилмоқдалар.

Оққўрғон райони хўжаликларида ҳам республикамизнинг катта хирмонини тезроқ уйиш учун жўшқин меҳнат авжи бир сония тинмаётганини кўрдик. Ҳосил карвонлари пахта пунктларига пешма-пеш етказиб берилмоқда. «Ленинизм», Навоий номидаги колхозлар, «Оққўрғон», С. Сегизбоев номидаги совхозлар маррага яқинлашиб қолдилар. «Шарқ юлдузи» журнали оталиғидаги Ҳамид Олимжон номидаги колхоз йиллик планнинг саксон процентини бажариб қўйибди. Хўжаликда терим-транспорт отрядлари тузилган. Ҳар бир отрядга пахта териш машиналарига мунтазам хизмат кўрсатадиган махсус кўчма устахона, трактор прицеплари, механизаторлар бириктилган. Бу отрядларда ишлаётган Солижон Каримов, Камол Амиршоев, Анвар Ҳайитмуҳамедов, Нодир Султонов, Али Ҳайитбоев сингари механизаторлар икки-уч нормани бажаришмоқда. Хўжаликда пахта йиғим-терими ишлари катта омилкорлик билан ташкил этилган. Бу шубҳасиз, механизаторлар ва теримчиларнинг иш унумини оширмоқда. Анорбой Хўжабеков, Жумақул Пиримқулов, Аброл Нурматов, Қодир Суяров бошчилик қилаётган илғор бригадаларда бу йил ҳар қачонгидан ҳам мўл пахта ҳосили етиштирилибди. Бу бригадалар планнинг 80—90 процентини бажариб қўйганлигига қарамай ҳали далаларда пахталар чамандек очилиб ётибди. Уларни мисқоллаб териб олиш, катта меҳнат эвазига етиштирилган «оқ олтин»ни нест-нобуд қилмасдан хирмонларга уйиш ташвиши ҳар бир колхоз аъзосининг фикри-зикрига айланган. Гулсара Мамадалиева, Шаҳодат Тошқулова, Каромат Оқжигитова, Хоним Кибирова, Турди Бердибоева, Бувим Мирзақулова, Зиннатой Ҳайитқулова, Ойзод Назароваларнинг ҳар бири кўрсатаётган чинакам жасорат, фидойилик ҳақида тўлиб-тошиб ҳикоя қилиш мумкин. Уларнинг мана шу кунлардаги бетимсол меҳнатларида пахтамиз тақдирига тақдири туташ, юртимиз бойлигида ўз бойлиги, бахтини кўра олган олижаноб қалбли деҳқон фарзандларининг пок ниятлари мужассам.

ДЕҲҚОН мўл ҳосил учун меҳнат қилиш билан бирга заминга юрак меҳрини, қалб саховатини ҳам бахшида этади. Аслида Ўзбекистоннинг олти миллионлик улкан хирмони ҳам ана шундай фидокорлик билан яратилади. Деҳқон заминга қалб қўрини, кўз нурини ҳам, орому фароғатини ҳам бағишлагани учун, бу тупроқ ўз соҳиби қаддини жаҳон узра сарбаланд тутиб турибди. Назаримизда, кўкка бўй чўзган бу «оқ олтин» хирмонлари фақат пахталар эмас, у ўзбек деҳқонининг, ўзбек халқининг юксак қадди. Пахтасидай кўнгли оқ, заминидек қалби сахий бободеҳқонлар, таъзим Сизга! Она юртимиз Сиз каби фидойи фарзандлари билан гўзал ва саховатли. Сиз юртимиз тимсолисиз! Сизнинг меҳрингиз билан, меҳнат сеҳрингиз билан дастурхонимиз тўкин, эртамиз порлоқ, кардошлар даврасида юзимиз ёруғ, қаддимиз юксак. Таъзим Сизга, Бободеҳқонлар!

Ўктам УСМОНОВ,
Пирмат ШЕРМУҲАМЕДОВ,
Шароф УБАЙДУЛЛАЕВ

Бригада аъзолари ҳосил чўғини чамаламоқдалар. Ж. ҲАМРОҚУЛОВ фотолари

Ҳайдар ЯҲЁЕВ:

КПСС Марказий Комитетининг июнь Пленуми қарорлари—амалда!

МАЪНАВИЯТ ВИЖДОНДИР

«Ўзбекистон адабиёти ва санъати» газета редакцияси партия, совет ва хўжалик раҳбарлари билан «Коммунистик жамият кишисини тарбиялаш — социалистик жамиятнинг бош масаласи» мавзуида суҳбатлар ўтказяпти. Бугун Ўзбекистон ССР халқ контроли комитети раисининг биринчи ўринбосари Ҳайдар Холиқович ЯҲЁЕВ саҳифамиз меҳмони.

Мухбир: Ҳайдар Холиқович ўн биринчи беш йилликда ҳал этилиши лозим бўлган улкан ва мураккаб вазифалар совет кишиларини катта зафарларга сафарбар этишни, уларнинг ғайрат ва ташаббусларини қўллаб-қувватлаш билан бирга, ишда юксак уюшқоқлик, ҳар бир ходимнинг интизоми ва масъулиятини оширишни талаб этади.

Ҳ. Яҳёев: Шубҳасиз, социалистик интизом ҳамма учун ягона ва мажбурийдир, у коммунистик қурилиш вазифаларини муваффақиятли ҳал этишнинг муҳим шартидир. Доҳиймиз В. И. Ленин «Бутун ишнинг, бутун сиёсатнинг негизи одамларни текширишда, амалий ижрони текширишда, бу— кадрларни тўғри танлаш билан бир қаторда ташкилий ишнинг асоси, тартиб ва ишчанликни вужудга келтиришнинг ажралмас шарти», деб кўрсатган.

Ленинча принципга риоя қилмасдан туриб, халқ контроли органлари олдига қўйилган вазифаларни —ишлаб чиқариш ва унинг тармоқларида партия ва ҳукумат қарорлари ижросини мунтазам текшириб бориш мушкул.

Сўнгги пайтларда кўп минг сонли халқ назоратчилари давлат ва меҳнат интизомига риоя қилиш масалаларига, айниқса, катта эътибор бермоқдалар. Республика халқ контроли комитети яқинда СССР Тайёрлов министрлигининг «Средазэлеваторстрой» трестига қарашли Тошкент тажриба-механика заводида текшириш ўтказиб, у ерда меҳнат интизомини қўпол равишда бузиш ҳолларини аниқлади. Ўтган икки ярим йил мобайнида асоссиз прогул сабабли 470 ишчи куни ҳайф бўлган. Оқибатда, 38,3 минг сўмлик кам маҳсулот ишлаб чиқарилган.

Завод план бўлимининг бошлиғи В. В. Трубициннинг айби билан ишлаб чиқарилаётган маҳсулотнинг нормаси ва қиймати кўриб чиқилмаган, натижада, иш нормалари қоғозда 200—300 фоиз бажарилган. Аслида эса аҳвол тамомила бошқача... Хўш, бу заводда рўй берган кўзбўямачиликлар, меҳнат тарбиясига зид хатти-ҳаракатлар бошқа ташкилот ва корхона ишчиларига салбий таъсир кўрсатмайди, дея оламизми? Йўқ, деёлмаймиз. Шунинг учун ҳам В. И. Ленин меҳнаткашларни, биринчи навбатда, партия, давлат ва хўжалик раҳбарларини тарбиялашнинг муҳим шарти —ишда йўл қўйилаётган камчилик, хато ва нуқсонларни ўз вақтида очиб ташлаш ва олдини олишдир, деб кўп уқтирган.

Мухбир: КПСС Марказий Комитетининг июнь Пленуми материалларида «Кеккайиш, кўполлик, сансалорлик фактларига ҳам дуч келинмоқда. Ўз чўнтагини давлатники билан адаштираётган, хизмат мавқеини суиистеъмол қилаётган раҳбарлар ҳали ҳам бор», —деб қайд этилди. Сиз буни қандай изоҳлайсиз! Ўйлаймизки, июнь Пленумида қайд этилган бу гаплар халқ контроли комитети ишларида дастуриламал бўлса керак.

Ҳ. Яҳёев: Албатта. Энг аввал, шуни айтишим кераки, республикамизда ўз меҳнати билан эл-юрт олқишига сазовор бўлаётган ажойиб кишиларимиз, ишбилармон ва камтар раҳбарларимиз кўп. Бизга уларнинг иши, инсоний қиёфаси ва ҳаёти ибрат мактаби бўлиб хизмат қилади. Шу билан бирга, афсуски, баъзан ўзига ишониб топширилган вазифани суиистеъмол қилиб, манманликка берилиб кетган, халқ манфаатидан ўз манфаатини устун қўйган айрим хўжалик раҳбарлари ҳам учраб туради. Ўзбекистон ССР Автомобиль йўллари қуриш ва фойдаланиш министрлигининг «Ўзтюмендорстрой» трестига қарашли ишчилар таъминотининг бўлим бошлиғи Б. Шарипов худди шундайлардан бўлиб чиқди. У лавозимни шахсий манфаати йўлида суиистеъмол қилди. Б. Шарипов аввалига таъминот бўлимининг Тошкентдаги базасига директор эди. Унга ишонишди, бўлимга бошлиқ этиб тайинлашди. У ана шу масъулиятни, ишончни оқлаш ўрнига, тубанлик ботқоғига тушиб қолди. Атрофдагилар билан ҳисоблешмади, ўзбошимчалик билан иш юрита бошлади. Жумладан, бўлим ошхонасига қонунсиз Егунова деган шахсни мудир қилиб тайинлади. Ваҳоланки, у Тошкент таъминот бўлими базасида минг-минглаб сўм қийматга эга бўлган молларни ҳисоб-китоб қилмай, пинҳона жўнаб қолган юлғич эди. Натижада таъминот бўлимида талон-тарожлик авж олди. Ўтган йилнинг етти ойи мобайнида 14,6 минг сўмлик озиқ-овқат ва саноат маҳсулотлари етишмаслиги аниқланди. Б. Шариповнинг айби билан Тошкент шаҳрида ишлаётганларга Узоқ Шарқда ишловчилар даражасида иш ҳақи тўланган. Оқибатда давлатнинг ўн минг сўмга яқин пули ўзлаштирилган.

Республика халқ контроли комитети ўз йиғилишида Б. Шариповни вазифасидан четлаштирди. Шуни айтиш керакки, Б. Шариповга ўз вақтида камчиликларини айтиб, уни огоҳлантириш ўрнига, қўллаб-қувватлаган масъул шахслар ҳам бор. Б. Шариповнинг бу йўлга киришида ўша масъул шахсларни тўғридан-тўғри айбдор дейишга ҳақлимиз. Агар биз давлат интизомини бузишда йўлга қўйган хатосини раҳбарнинг юзига вақтида дўстона айтсак, оқилона иш қилган бўламиз, уни манманлик, кўполлик ва сансалорлик, ҳатто қинғир ишлардан асраб қолган бўламиз.

Мухбир: Демоқчисизки, «Ўз чўнтагини давлатники билан адаштираётган» бу шахслар бир маҳал кўпчиликка бош бўлиш қобилиятига эга бўлган, масъул лавозимларга муносиб топилган кишилар. Демак, улар кейинчалик ўз мансаблари ва қобилиятларини шахсий манфаатлари йўлида қурбон қилдилар. Кўпчиликдан маънавият билан эмас, тўплаган бойликлари билан ажралиб туриш, фахрланиш туйғусига берилдилар. Уларда рўй берган бу салбий ўзгаришларнинг сабаби нимада!

Ҳ. Яҳёев: Бундайлар юқорида айтганимдек, аста-секин фақат мақтовталаб бўлиб қолганлар, ўз камчиликларини рўй-рост тан олмаслик дардига мубтало бўлганлар, ўзларини кўпчиликдан устун деб била бошлаганлар. Бора-бора улар учун давлат интизомини бузиш ҳам одат тусига кира бошлаган. Ҳолбуки, ўз чўнтагини давлат чўнтаги билан «адаштирадиган» одам узоққа боролмайди. У халқ нафратига учрайди. Шубҳасиз, фақат маънавий қашшоқ одамларгина бу оғир дардга мубтало бўладилар.

Мухбир: Пленум материалларида «Салбий ҳодисаларни бартараф этиш учун доимий пропаганда куч-ғайратларигина эмас, шу билан бирга иқтисодий, ташкилий ва ҳуқуқий тартибдаги чора-тадбирлар ҳам кўрилиши керак»,—деб қатъий таъкидланади.

Ҳ. Яҳёев: Партиямизнинг бу кўрсатмаси халқ контроли органларига муҳим ва масъулиятли вазифалар юклайди. Шу билан бирга, биз СССРда халқ контроли тўғрисида қонун талабларига суянган ҳолда назорат ишини янада кучайтириш тадбирларини кўрмоқдамиз. Салбий ҳодисаларни бартараф этиш ва уларга нисбатан муросасиз бўлиш ҳозирги даврнинг муҳим талабидир. Шуни айтиш керакки, республикамизда 430 мингдан зиёд киши халқ контроли органлари ишида фаол иштирок этмоқда. Улар текширишларда актив қатнашиб, камчиликларни ўз вақтида бартараф этишда амалий ёрдам бермоқда, принципиал, партиявий позицияда туриб иш тутмоқда. Шу йилнинг ўзида турли хатоликлар —мансабни суиистеъмол қилиш, масъулиятсизлик, расмиятчилик, кўзбўямачилик каби жиддий нуқсонлари учун халқ контроли комитетлари талаби билан бир қатор мансабдор шахслар ўз вазифаларидан четлаштирилди. Ўғирлик, давлат мулкини талон-тарож қилиш каби фактларга йўл қўйганлари учун икки юзга яқин хўжалик раҳбарлари устидан прокуратура органларига текшириш материаллари юборилди. Бу фактлар шундан далолат бериб турибдики, ҳар қандай қинғир ишнинг, албатта, қийиғи чиқади. Бу—халқ ҳикмати. Аммо фактларнинг олдини олиш мумкинми? Ҳа, мумкин. Бунинг учун аввало, ҳалоллик ва поклик, тоза виждон зарур. Халқ билдирган ишончни оқлаш, ўз вазифасига ақл ва масъулият билан ёндашиш керак.

Мухбир: —Пленум қарорларидаги энг муҳим нуқталардан бири кўзбўямачиликка қарши кураш масаласидир. Сир эмас, ҳозир давлат планини бажармай туриб бажарилди, деб мукофот олиш ёхуд тасдиқланган давлат планини ўзбошимчалик билан камайтириш, уни ўзгартириш ҳоллари кўп учраб туради. Айниқса, қурилиш соҳасида. Халқ контроли органлари бу салбий ҳодисаларга нисбатан қандай чоралар кўрмоқдалар!

Ҳ. Яҳёев: Халқ контроли органлари кўзбўямачиликнинг турли кўринишларига қарши кескин кураш олиб бормоқда. Кўзбўямачиликка йўл қўйган мансабдорга нисбатан қаттиқ чоралар кўрмоқда. Фикримиз далили учун «Узтрансспецстрой» ишлаб чиқариш бирлашмасига қарашли Урганч қурилиш бошқармаси раҳбарларининг кўрсатган «кароматини»ни мисол қилиб кўрсатсак бўлади. Ўтган йили улар бешта рационализаторлик таклифлари киритганликлари ҳақида маълумот берган эдилар. Ҳатто, бу таклифлардан тўрттаси бир йил мобайнида 25 минг сўм фойда келтирди, деб ҳисобот бериб, мукофот олишган эди. Аслида эса, бу бошқармада бирорта ҳам таклиф киритилмаган. Ёки Гулистон шаҳрида жойлашган 7-қурилиш трестининг 2-механизациялашган кўчма колоннаси раҳбарлари ҳам мўмай пул олишнинг бошқача йўлини «ихтиро» қилишган. Колонна бошлиғи Одилшоев, участка бошлиғи Сонин Гулистон шаҳридаги музикали драма ва комедия театри қурилишида ўзлари киритган йиғма монолит конструкцияларни ишлатиш бўйича таклиф киритган эдилар. Унинг эвазига 1150 сўм ўрнига 3800 сўм мукофот олишган. Ҳатто прораб Гажиевга «таклифга ҳамкорлик қилди», деб 604 сўм ўрнига 1000 сўм мукофот беришган! Албатта, ихтирочиликдаги ҳар қандай кўзбўямачилик тезда фош бўлади.

Афсуски, кўзбўямачиликнинг ҳар хил кўринишлари фақат хўжалик ташкилотларидагина эмас, гоҳо маданият ўчоқларида ҳам учраб турибди. Тошкент шаҳридаги бир қатор кутубхоналарда кейинги икки йил давомида кутубхоначилар айби билан 31 минг сўмлик китоб «эскирди» деб ҳисобдан чиқарилган. Биргина Куйбишев район Фадеев номидаги кутубхонада тўққиз минг етти юз сўмлик ёки 9365 нусха китоб етишмайди. Сурхондарё области, Когон ва Ғиждувон районлари кутубхоналарида «мазмунан эскирди» деб, жаҳон адабиёти классиклари асарлари «чиқинди»га чиқарилган. Сирдарё области кутубхоналарида кутубхона аъзолари сони ва китобхонни жалб этиш миқдори сунъий равишда ошириб кўрсатиб келинган. Сирдарё область маданият бошқармаси «Гулистон» вокал-чолғу ансамбли ташкил этилди, деб махсус счёт очган ва республика Маданият министрлиги томонидан тасдиқланмаган цирк труппасига ҳақ тўлаб келинган. Бундай салбий ҳодисаларга халқ назоратчилари чек қўйишди

Мухбир: Меҳнаткашларнинг хатлари, талаб ва истаклари халқ контроли органлари ишига қандай ёрдам бермоқда! Бу ҳақда ҳам фикрингизни билмоқчи эдик.

Ҳ. Яҳёев: Бизда «Хатга эътибор —халққа эътибор» деган ажойиб нақл бор. Партиямиз XXVI съезди ва ундан кейин қабул қилинган муҳим қарорларда, 1982 йил ноябрь, 1983 йил июнь Пленумларида бу масалага алоҳида эътибор берилди. Шуни айтиш керакки, ишларимизни планлаштиришда меҳнаткашлардан тушган шикоят ва таклифлардан кенг фойдаланамиз. Бу хатлар асосида ўтказилган текширишлар аксар ҳолларда ижобий самара бермоқда. Битта мисол, меҳнаткашлар шикояти асосида шу йилнинг август ойида нон маҳсулотлари ишлаб чиқаришни контролга олган эдик. Биз нон корхоналарининг кейинги вақтда ўз маҳсулотларининг сифатига қай даражада эътибор бераётганликларини билмоқчи бўлдик. Текшириш шуни кўрсатдики, Тошкент нон заводларида (бирлашма директори М. Гайсин) шу йилнинг 8 ойи мобайнида 760 тонна нон сифатсиз тайёрланган. Бу эса давлатга 182 минг сўм зарар келтирган, чунки тайёрланган маҳсулот давлат стандартига мос келмайди, яъни ноннинг 10 процентидан 48 процентигача шу сабаб билан брак қилинган. Булар, асосан, корхона раҳбарларининг айби билан содир бўлмоқда. Нукус нон комбинати (директори Ким), Андижон нон комбинати (директори Геков), Чирчиқ нон заводи (директори Холмуҳамедов)да ҳам ана шундай масъулиятсизлик ва брак ҳодисалари мавжуд. Республика халқ контроли комитети ўз йиғилишида қатор камчиликларга йўл қўйган бу раҳбарларга нисбатан тегишли чоралар кўрди. Корхоналарда нон сифатини яхшилаш борасида зарурий чора-тадбирлар белгиланди. Ахир, бир бошоқ буғдойни то унга айлантиргунча озмунча меҳнат сарф бўладими? Халқимиз юқори сортли ун етиштириб берса-ю, ундан сифатсиз маҳсулотлар тайёрланса, инсофдан эмас. Демак, харидорлар ҳақли равишда эътироз билдирадилар.

Худди шунингдек, иш планимизда меҳнаткашлар таклифлари асосида иқтисод ва тежамкорлик масалаларига оид ишларга ҳам эътибор катта. Бундан ташқари, йил давомида минглаб меҳнаткашларни қабул қиламиз, уларнинг хатларига, таклиф ва истакларига доимо «лаббай» деб жавоб берамиз. КПСС Марказий Комитети Бош секретари, СССР Олий Совети Президиумининг Раиси ўртоқ Ю. В. Андропов партия Марказий Комитетининг июнь Пленумида халқ контролининг роли кучайганлигини алоҳида таъкидлади, биз эса ўз ишимизда меҳнат аҳлига, жамоатчиликка таянамиз. Демак, ҳаётда рўй бераётган камчиликларнинг олдини олиш учун ҳар бир совет гражданида ишчанлик, ҳалоллик, нуқсонларга муросасиз бўлиш хислатларини янада камол топтириб боришимиз лозим.

Бир сўз билан айтганда, халқ иши учун, давлат иши учун фидойилик керак, фидойилик эса покликч, олижаноблик, онглилик, ҳалолликка боғлиқдир.

Мухбир: Ҳайдар Холиқович, республикамизда 6 миллион тонна «оқ олтин» учун катта кураш кетяпти. Бугун республикамизда ҳамма пахтакор. Халқ контроли органларининг бу борадаги хизматлари нимадан иборат!

Ҳ. Яҳёев: Серқуёш ўлкамизда ҳар бир киши чиндан ҳам ўзини пахтакор деб ҳисобламоқда. Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети, Ўзбекистон ССР Олий Совети Президиуми ва республика Министрлар Советининг Мурожаати халқ контроли органларини ҳам умумхалқ ҳашарига сафарбар этди. Халқ назоратчилари пахтакорларга яқиндан мададкор бўлиб, юқори ҳосил учун —пахтанинг сифатини ошириш, нобудгарчиликка йўл қўймаслик учун муҳим тадбирлар кўрмоқда. Бу борада ҳар бир область ва районларда, колхозларда юзлаб ходимларимиз катта иш олиб бормоқдалар. Шубҳа йўқки, республикамиз бу йил ўз олдида турган улкан вазифани шараф билан бажаради.

Мухбир: Суҳбатингиз учун ташаккур.

Суҳбатни махсус мухбиримиз

Ражаббой РАУПОВ

олиб борди

ШОИР ИЗЛАГАН САОДАТ

АДАБИЙ ТАНҚИД

Шеърият ҳар қандай шоир учун сеҳрли бир оламдир...

Б. Бойқобиловнинг «Сонетлар» деб номланган янги китоби — шоирнинг йигирма йиллик ижодий меҳнати самараси. 60-йилларнинг бошларида Данте ва Петраркаҳнинг ўлмас сонетлари таъсирида бу кўҳна поэтик жанрга мурожаат этган шоир унинг сир-асрорини тинимсиз равишда инкишоф этиб келди. Ўзбек шеърияти тарихида биринчи марта сонетлардан ташкил топган достон яратди.

Маълумки, ўзбек шеъриятига сонет жанрининг кириб келиши Усмон Носир, Шукрулло, Мирмуҳсин каби шоирларнинг номлари билан боғлиқ. Сўнгги пайтларда истеъдодли шоир Рауф Парфи ҳам бу жабҳада самарали ишлар қилмоқда. Аммо шунга қарамай, инсоф юзасидан айтсак, бу қадимий жанрнинг ўзбек шеърияти томонидан ўзлаштирилиши ва янги сифатлар касб этишида Б. Бойқобиловнинг муайян хизматлари бор.

Б. Бойқобилов «Литературная газета»нинг мухбири билан қилган суҳбатида сонет жанрига қизиқишининг сабаблари тўғрисида сўзлаб, бундай деган эди: «Мени шеърий вазн системаси эмас, балки бу жанр қатъий поэтик шаклнинг ғоят теран фалсафий, воқеавий, ҳиссий мазмунни ўз бағрига жо қила олиш имконияти бу жанрда шакл билан мазмуннинг табиий, чамбарчас боғлиқлиги ўзига жалб этган эди. Мен нега сонетни эскирган шеърий шакл деяётганларига тушунмайман. Ахир, Маршак томонидан заргарона таржима қилинган Вильям Шекспир сонетлари ҳозирги рус шеъриятининг мулки бўлиб қолмадими?».

Чиндан ҳам, Данте ва Петрарка, Пушкин ва Мицкевич учун теран фалсафий ва ҳиссий мазмунни ифода эта олиш имкониятларини яратган сонет фақат С. Маршак таржималари туфайли эмас, балки И. Бехер ва Л. Арагон, Л. Вишеславский ва Р. Ҳамзатовнинг поэтик тажрибалари туфайли ҳам ҳозирги замон жаҳон адабиёти, хусусан совет адабиётининг қонуний мулки бўлиб қолди. Б. Бойқобилов буни тўғри ҳис этган ҳолда ўз ижоди ва қобилиятини «сарҳуш итальян шеърини, имконияти борича, ўзбек тилида сўзлатиш»га интилди. Ана шу борадаги уринишларининг натижаси ўлароқ 400 дан зиёд шеърни ўз бағрига олган ушбу китоб майдонга келди.

Шубҳасиз, китобда оддий ва аён ҳақиқатларни баён этишдан юқори кўтарила олмаган ёхуд дидактик фикрлар йиғиндисидан иборат бўлиб қолган шеърлар ҳам бор ва улар, афсуски, оз эмас. Поэтик фикр топилмаларигина эмас, оддий мушоҳада ва муҳокамалар ҳам, қайта-қайта қалқиб чиқувчи шеърлар ҳам таассуфки, оз эмас. Сонет жанрининг табиати билан уйғун бўлмаган воқеанавислик унсурлари етакчилик қилган ёхуд ҳаддан зиёд чакана мавзуларга бағишланган шеърлар учрайдики, бахтга қарши, улар ҳам оз эмас. Лекин бундай [illegible]

Б. Бойқобиловнинг энг яхши сонетларида инсон ва Ватан, халқ ва шахс мавзулари турли пардаларда янграйди. [illegible] Шоир бу қутлуғ мавзуларга ўнлаб сонетлар бағишлабгина қолмай, уларни «Самарқанд» ва «Олтин тўй» деб номланган сонет гулчамбарларида, «Самарқанд ушшоғи» ва «Мен кашф этган Ўзбекистон» достонларида ҳам тадқиқ этади.

Шоир тупроқ билан инсоннинг ажралмас тушунчалар эканига қаноат ҳосил қилиб, ёзади:

Шу тупроқ шуҳратин
кўрдиму баҳам,
Ғururини бердим ҳар бир
шеъримга.
Васфидан бир умр нурланиб
қалам,
Сиғиниб ўтурман она
еримга.

Она заминга, Ватанга ана шундай беадад меҳр шароратараси Барот сонетларига нафақат ҳарорат, балки чинакам фалсафий-лирик тароват ҳам бағишлайди. Ёш қаламкашларга аталган сонетида «Ёнмай туриб, ўзгани ёндираман демангиз», дея хитоб қилган шоирнинг ўзи бундай сонетларида ёнади; ҳаёт ҳақида, безовта ва суронли давр ҳақида куйиниб сўзлайди.

Дунё боқий, инсон умри эса оний бир лаҳза. Аммо дунё инсонсиз бир хароба, бефайз бир маскандир. Дунёнинг гўзаллиги ва боқийлиги инсон билан:

То тирик, бошида эрур
соябон,
Қалбида ҳаётнинг ўти
лахчадир.
Дунёда гарчанд у нурли
заррадир,
Кифтини тутади қуласа
осмон.

Шоир ўз сонетларида ана шу нурли заррани шарафлайди ва ардоқлайди; «Дунё гар тахт бўлса, инсон эрур тож», деган фалсафий якунга келади. Аммо, шу билан бирга, у инсоннинг тарих олдидаги, давр ва жамият олдидаги бурчига ҳам ўз назарини қаратади. Унинг шоирона тафаккурига кўра, юрак ер шарига ҳам, «ёмон сўзлардан» портлаб кетувчи динамитга ҳам, ювса-да, доғи фориғ бўлмовчи анорга ҳам ўхшайди. Шу билан бирга, у бомбага ҳам ўхшаш:

Юрт бошига ёв керса
кўкрак,
Бомбага ҳам ўхшайди юрак.

Шоир инсон мавзуини тадқиқ этар экан, айрим кишиларнинг феъл-атвори ва хатти-ҳаракатидаги нуқсонлар, кемтик ҳоллар ва товланишларни кўриб ранжийди, уларнинг руҳан покланишлари ва инсон номига муносиб бўлишларини орзу қилади. Шоир ва унинг лирик қаҳрамони учун кўкда бир лаҳза сўнган юлдуз, қайдадир муз тортган тоғ қорлари, хониши тинган булбулдан торгиб, қора либос кийган шўр- [illegible] ҳеч нарса бегона эмас.

Қайдадир юз берди бу ҳол
бир лаҳза.
Лекин ҳануз менинг
қалбимда ларза.

Маълумки, шоир ҳаёт ва дунё ҳодисаларига нафақат бефарқ эмас, балки уларни [illegible] Умуман, шеъриятимизда [illegible] са-ма декларациялар авж олмоқда.

Б. Бойқобилов китобида шу нарса бизни қувонтирадики, шоир сўнгги йигирма йил ичида юзлаб сонетлар яратибгина қолмай, тадрижий ўсиш йўлидан ҳам борди. Унинг аввалги машқларидаги жўн гаплар ўрнини энди ҳикматомуз мушоҳада ва мулоҳазалар, қалбнинг жозибали манзаралари эгаллаб бормоқда. Шу давр мобайнида Б. Бойқобиловнинг муайян ҳаётий тажриба ортирган шоир сонетларининг ғоявий мундарижаси ва самимий оҳангларида ҳам акс эта бошлади. Чунончи, «Қадам қўйма гуноҳ тиканзорига» деб бошланувчи сонетда шундай теран фалсафий хулосани кўрамиз:

Шод бўлсанг, дарёдек
тошма қирғоқдан,
Жилғадек қурима ғам
чексанг, инсон.
Малҳам топ, эл деган тоза
булоқдан.

Теран шоирона фикр!... Тўғри, бу гаплар нима учундир сонетнинг дастлабки икки бандида намоён бўлган ақидалар курашининг хулосаси бўлиб эмас, балки ўша, дидактик фикрларнинг давоми ўлароқ пайдо бўлади. Ҳолбуки, сонет ўн тўрт мисрали шеърий шаклгина эмас, балки муайян фикрлар, мушоҳадалар, гумон ва кечинмаларнинг ички курашидан чақмоқча айланган шеърий тафаккур шакли ҳамдир. Лекин шунга қарамай, шоир ижодининг янги сифатлар билан бойиши ва янги юксалиш босқичларига кўтарилиши унинг келгуси изланишларига янада катта умид билан қарашимизга тўла асос беради.

Классик итальян сонетининг жанр талабларига кўра, шоир вазн ва қофияда ортиқча эркинликларга берилмаслиги лозим. Б. Бойқобилов эса худди шу шеърий компонентларга эркин муносабатда бўлиши натижасида унинг турли янги шаклларини яратди, ҳатто сонетни мустаҳзод ва ёр-ёр каби ёзма ва оғзаки шеърий анъаналаримиз билан бойитди, уни ўзбек шеърий маданиятига кўп жиҳатдан яқинлаштирди. Шоирнинг икки сонет гулчамбари ва сонетлардан ташкил топган икки достони эса шу турларнинг ўзбек шеъриятидаги илк намуналари бўлибгина қолмай, сонет жанрининг адабиётимиз мулкига айланишида муҳим омил бўлди.

Барот Бойқобилов сонетларида шоирни ҳаяжонлантирган ранг-баранг мавзулардан ташқари, уларни уч муҳим ҳалқа: Инсон — Халқ — Ватан ўзаро бирлаштириб туради. Б. Бойқобилов бу уч мавзуни тадқиқ этиш жараёнида улар ягона ҳақиқатга, ягона қимматга айланадилар. Барот Бойқобилов ижодининг кучли томони худди шунда зуҳур этади.

Сонет — шоирдан бадиий баркамолликни талаб этувчи ва ҳар қандай маҳоратнинг мезони бўла олувчи жанр. Б. Бойқобилов ана шу мураккаб жанр имкониятларини эгаллаш жараёнида шоир сифатида ҳам, гражданин сифатида ҳам дадил қадам ташламоқда.

Шеърият — бу зафар,
талофот.
Фикрату туйғулар уммони,
Бу — шоир излаган саодат.

Биз келажакда Барот Бойқобиловнинг шеърий [illegible] ортиши, унинг ижодий фикр ва туйғулар чашмасига айланишини истаймиз. Шоир излаган саодат ҳам худди шу ниятнинг рўёбга чиқиши билан боғлиқ бўлса ажаб эмас.

Наим КАРИМОВ

ТУШУНИШНИНГ ЎЗИ ЕТАРЛИМИ?

Шеъриятнинг тиниқ чашмаларидан баҳра олган қалб сўлиш билмайди; ўша чашмаларга туташ ирмоқлар каби юртнинг, одамларнинг бағрига сингиб кетади. Шеър шоирнинг дунё ва одамларга покиза муҳаббатидан яралади.

Давримиз — фаровон. Лекин инсонга ризқ-рўз тўкинлигигина етарли эмас, маънавий бойлик ҳам зарур ва шарт. Бошқача айтганда, замондошларимизнинг бадиий асарга муносабати ва уни талқин этиши тобора чуқурлашиб бормоқда. Бу эса ижодкорга ҳам, танқидчига ҳам янада катта масъулият юклайди.

Кейинги пайтларда нашр этилаётган айрим асарлар зукко китобхон талабларига жавоб бера олаётирми? Адабиёт — сўз санъати экан, қалам аҳлининг сўзга муносабати ва ҳурмати қандай? Шу каби саволлар туғиладики, бизнингча, масаланинг мана шу томонларига жиддий эътибор беришнинг вақти аллақачон келди.

Танқидчиликда ўртамиёна ёки савияси паст асарлар таҳлил қилинмасдан, фикр юритишга арзимайди, деган ички ҳукм билан қаноатланиб келиш ҳоллари ҳам учраб туради, бу адолатдан эмас. Бадиий заиф асар ҳақида мулоҳаза юритмаслик, энг аввало, ўша ижодкорга, адабиётга, қолаверса, китобхон дидига ҳам салбий таъсир кўрсатиши мумкин. Масалага мана шу позициядан туриб ёндашиб Олимжон Холдор асарлари мисолида бугунги шеъриятимиздаги айрим муаммолар хусусида баҳслашишни мақсадга мувофиқ деб топдик.

Шахсан мени Олимжон Холдор шеърларидаги бир хислат — гражданлик туйғуси ва урушга қарши нафрат ҳисси жалб этади. Шоир ўзининг урушга бўлган қалб исёнини тугалланмай қолган шеър тимсолида анча жонли ифодалайди. «Қонли жанглардан ўлмас хотира» бўлган шеърни байроқ қилиб кўтариш билан уруш оловини ёқишга интилаётганларни огоҳлантиради, дунёни сергакликка чақиради. Илк изланишлар маҳсули бўлмиш «Тугалланмаган шеър» анча ҳарорат ва самимият билан ёзилган. Бу ҳароратни шоир Султон Жўра жасоратига бағишланган балладасида ҳам сақлашга интилади. Чинакам илҳом мевалари ёнига унинг чет эл мавзуига бағишланган айрим шеърларини ҳам киритиш мумкин.

Шоир тез-тез «Баланд созда жўшиб куйлар Олимжон ашъори», «Кўзларинг нури қочиб, Ёзганинг соз чиқса бас» каби мисраларга ҳамоҳанг фикрларни такрорлашни хуш кўради. Яна бир шеърини «Кунлар ўтиб борар, кунлар, мен орқада қолмасман» мисралари билан бошлайди. Тўғри, шоир замон қадамидан ортда эмас, бир оз олдинроқда юргани маъқул. Шу маънода бадиий асар инсон қалбига, орзу-идеалларига мадад бўлиш вазифасини ўтамоғи керак. Шоир сўз санъатининг бу каби ижтимоий масъулиятини тушунади. Лекин тушунишнинг ўзи етарли бўлмаганидек, адабий шаклларга амал қилишнинг ўзи ҳам кифоя эмас.

Бадиий асарда сўз оҳанраболик хусусиятига эга бўлиши, доимо симоб каби ҳаракатланиб туриши лозим, акс ҳолда образлилик йўқолади, шеър қуруқ фикрлар йиғиндисидан иборат бўлиб қолади.

Маълумки, социалистик реализм адабиётида ғоявийлик билан бадиийликни айрича тасаввур этиб бўлмайди. Шу маънода шоирнинг «Қўрқаман» шеърини олиб кўрайлик. О. Холдор бу шеърда ҳаётга, жамиятга, одамларга бўлган қарашларини шундай ифодалайди:

Кузги бевақт шамолнинг
елишидан қўрқаман,
Кетма-кет бахт,
шодликнинг
келишидан қўрқаман.

Биринчи сатрда олға сурилган фикрни тўғри маънода тушуниб, шоир безовталигини маъқуллаш мумкин. Лекин иккинчи мисрадаги фикрни қандай тушуниш керак? Нега у бахт ва шодликнинг келишидан қўрқаяпти? Шоирни таҳликада қолдирган бахт ва шодлик қандай бахт экан? Шоир бу билан ўз ўқувчисига нима демоқчи? Балки бизнинг хаёлимизга келмаган бирон-бир ҳаётий муаммо ҳақида гапирмоқчидир? Йўқ, натижа биз ўйлагандек бўлиб чиқмайди. Мана шоирнинг қўрқишига асос бўлган «сабаб».

Ҳар шодликнинг ортида
дерлар: қайғу-зори бор.
Шунинг учун шамолнинг
елишидан қўрқаман.
Кетма-кет бахт,
шодликнинг
келишидан қўрқаман.

Ахир, бу мисралар китобхонни чалғитадиган, мавҳум ва мужмал гаплар йиғиндиси-ку?

Олимжон Холдор шеърларининг яна бир нуқсони мавзу, фикр ва мисралар ўхшашлигидир.

Масъуд Саъд Салмоннинг «Халқимга бир нафим тегмаган кунни Умрим ҳисобига қўша олмайман» мисралари билан О. Холдорнинг «Субҳидам қўшиқлари» китобига кирган ушбу тўртлигини қиёсланг:

Умр ўтар жуда тез,
беқўним.
Кўзлаган чўққидан
ошолмам.
Гар унум бермаса ҳар
куним,
Мен уни умримга
қўшолмам.

Сўнгги икки мисра Салмон мисраларининг бузилган, саёзлаштирилган нусхаси эмасми? Ёки устоз Шаҳзоданинг машҳур рубоийсидан олинган «Ўлганда юз соат йиғлаб тургандан, Уни тиригида бир соат ёқланг» мисраларини қиёсланг:

«Яхши одам эди,
раҳматлик!..»
Мақтаяжакмиз ўлгач ҳар
жойда.
Тиригида биз ҳарна(?)
дедик,
Ўлгач мақтамоқдан
не фойда?!

Бундай ўхшаш мисраларни шоир тўпламларидан яна анча топиш мумкин. Гап бу ерда ўхшаш мисраларда ҳам эмас. (Афсуски, фикрий яқинлик ва ўхшашлик бошқа шоирлар ижодида ҳам учрайди.) Албатта, шоир ўзганинг шеъридан кўнгли тўлмаслиги, тўлдирилиши керак бўлган ўринларни сезиши мумкин. Шунинг учун ҳам бир хил мавзуда асар яратилиши айб эмас. Бундай ҳоллар жаҳон классик адабиётида кўплаб учрайди. Биз бу ўринда бир хил мавзуда асар яратиш мумкин эмас, деган даъвони илгари сурмоқчи эмасмиз, балки гўзал асарлардаги гўзал фикрларни жўнлаштириб, яланғочлаштириб ишлатишнинг оқибатида келиб чиқадиган нуқсонларга, нотўғри талқинларга қарши курашмоқчимиз, холос.

Бу фазилатларни биз достончилигимиз, тўғрироғи, унинг оз, лекин энг яхши намуналарида кўрмоқдамиз. Олимжон Холдор ҳам ўнга яқин баллада, «Субҳидам қўшиқлари», «Мен — Андижонман», «Кумуш коса» каби достонлар муаллифидир. Унинг достонларида мавзу актуаллиги, ғоявий аниқлик кўриниб туради. Айни замонда, Олимжон Холдор достонларини ўқир эканмиз, достончилигимизнинг энг яхши намуналарига хос бўлган фазилатларни — ҳаётни кенг кўламда, чуқур психологик таҳлилларда ифода этиш каби ижобий хусусиятларни кўролмай афсусланамиз.

«Кумуш коса» Кампирравот сув омбори қурилишига бағишланган. Шоир тўғон қурилишида қизғин иштирок этаётган ўтюрак ёшларнинг меҳнат жасоратини кўрсатишни мақсад қилиб олади. Ният яхши! Ижро-чи? Достоннинг марказий образлари — Катя ва Аҳмаджон. Асар икки ёшнинг тасодифий учрашуви ва бу учрашув чақинларидан аланга олган муҳаббат баёни билан бошланади.

Муаллиф сув омбори қурилишининг буюк аҳамиятини янада равшанроқ кўрсатиш ниятида воқеалар ривожини асосан уч йўналишда олиб боради: ҳаётий воқеа, афсона, тарих. Унинг афсона ва тарихга мурожаат қилишдан мақсади бугунги кундаги улкан ишларнинг аҳамиятини кўрсатишдир. У бу ниятига эришган ҳам. Ўқувчида Кампирравот ҳақидаги афсона, Шаҳрихон билан боғлиқ тарихий воқеага бағишланган ўринлар яхши таассурот қолдиради. Лекин, ачинарли томони шуки, достонда лирик тасвир ва эпик кўламдан фойдаланиш меъёри бузилган, шоир воқеаларнинг қуруқ баёни билан чегараланиб, лиризмдан ўринли фойдалана олмаган. Достонда тасвирланган замонавий воқеа, яъни асарнинг ўқ томирида ҳаётий конфликт заиф. Қаҳрамонлар курашларда тобланмайди, уларнинг маънавий олами чуқур психологик тасвирларда очилмайди.

Шоир сўзга бефарқ муносабатда бўлади, оқибатда мантиқ бузилади. Бу қуйидаги мисолда равшан кўринади:

Куйиб эртак сўзлар экан
ошиқ Аҳмаджон,
Қиз хаёлин қамраб олди
қадим Ҳиндистон.

«Куйиб» сўзининг ишлатилиши оқибатида қаҳрамон маънавиятига оид томонлар хиралашиб қолмоқда. Бу сўзнинг айнан шу ерда ва шу мақсадда ишлатилиши салбий ҳолат тасвирини кучайтирмоқда. Бу сўз ўрнига «ёниб» сўзи ишлатилганда мақсадга мувофиқ бўлур эди.

Тўғон битиши муносабати билан ўтказилган обком секретари иштирокидаги митингга бағишланган ўринлар ҳам асар тўқимасига унча сингиб кетмаган:

— Рухсат этинг, ўқиб
берай,
тинглангиз фармон:
Табриклаймиз, олти киши
бўлди қаҳрамон!
Олий нишон — Ленин
орден
ва Олтин Юлдуз,
Марҳум мироб —
Йўлдошбойга —
Ғоят мамнунмиз!
Виктор Давидович Медов,
Лочин Солиев,
Катя, Аҳмад —
Зуфаровлар,
Елчин Алиев...

Сатрлар шу тариқа давом этаверади...

Эҳтимол, мен бу мақолада барча танқидий мисолларни фақат Олимжон Холдор асарларидан олиб, шоирга нисбатан бироз қаттиққўллик қилаётгандирман. Чунки сўзга эътиборсизлик, схематизм, туйғулар ғариблиги ва ҳоказо нуқсонларни бошқа шоирлардан, ҳатто таниқли ижодкорларимиз бисотидан ҳам кўплаб топиш мумкин. Лекин умид қиламанки, Олимжон Холдор — фаол ижодкор сифатида, тиниб-тинчимас, ҳозиржавоб шоир сифатида бу гапларимни оғир олмайди. Чунки тушунишимча, ўз асарлари ҳақида фақат мақтов эмас, қаттиқроқ бўлса ҳам, тўғри танқидий фикрларни эшитиб туриш — ижодий камолот учун энг зарур витаминдир!

Ниҳоят, сўнгги гап: бадиий асарни чуқур ҳис этиб, чуқур тушуниб таҳлил қилиш танқидчиларнинг вазифаси, албатта. Лекин ижодкор ҳам қўлига қалам олишга мажбур этган илҳом онларида сўз қадри ҳақида, китобхон қалбида чинакам инсоний туйғулар уйғотиш тўғрисида ўйлаши шарт.

Исмоил ТЎЛАКОВ,
филология фанлари кандидати
Андижон

Газетамизнинг шу йил 40-сонида бадиий асарни теран тушуниш, чуқур ҳис этиш масаласига бағишланган мақола эълон қилинган эди. Бу мақола адабиётшунослар, адабий танқидчилар ҳамда кўп сонли ўқувчиларда қизиқиш уйғотди, турли фикрлар қўзғади. Шу муносабат билан редакциямизга адабиётшунос ва адабий танқидчилардан ҳамда газетхонлардан кўплаб мақолалар, хатлар келмоқда. Газетамизнинг ўтган сонларида улардан баъзилари эълон қилинди.

Бугун босилаётган икки мақола ҳам бадиий асарни, жумладан, шеъриятни чуқур тушуниш, унинг нозикликларини ва нафосатини теран англаш масалаларига қаратилган.

РАНГ ВА СЎЗ БИРЛИГИ

Ўзбек рангтасвири, адабиёти, мусиқаси деганда мен яхлит ўзбек санъатини тушунаман. Ёш бир мусаввир сифатида устоз санъаткорлар ижоди билан бирга ўз тенгдошларим ижодини ҳам мунтазам кузатиб бораман. Бизнинг тасвир воситаларимиз турлича бўлса-да, лекин ижодимизнинг моҳияти ягонадир. У ҳам бўлса мухлислар руҳиятини бойитишдан иборат, деб ўйлайман. Барча санъаткорларнинг ўзаро яқиндан алоқа ўрнатиш, бир-бирини яхши тушунишга интилиши ва ҳамкорлик қилиши катта аҳамиятга молик масала. Бунга ўзининг шонли ўтмишига эга бўлган санъатимиз тарихи яққол мисол бўла олади.

Мен, тенгдошларим — шоирлар — Муҳаммад Солиҳ, Усмон Азимов, Хуршид Даврон, Шавкат Раҳмон, Муҳаммад Раҳмон, Азим Суюн, Йўлдош Эшбек; носирлар — Мурод Муҳаммад Дўст, Эркин Аъзамов, Тоғай Мурод ва бошқа бир қатор ёшларнинг ижодий изланишларини диққат билан кузатиб бораман.

Хусусан, шоир дўстларим шеърларидаги ўзига хосликдан, чин инсоний самимият билан ўз қалбларидаги туйғуларни ифодалашга интилишларидан беҳад қувонаман. Юқорида айтиб ўтганимдек, шеърият ва тасвирий санъат аслида бир-бирини тўлдириб борувчи, аммо бир-бирини такрорламайдиган яхлит умуминсоний санъатнинг турли кўринишларидир. Шу нуқтаи назардан келиб чиқиб дадил айтиш мумкинки, ҳар бир ижодкор — ҳам мусаввир, ҳам шоир, ҳам носир, ҳам муғанний бўлиши керак. Рангларнинг куйини, товушини, сўз ва оҳангларнинг рангини теран ҳис эта олиши лозим.

Гулшан этдим ишқ саҳро-
син самуми оҳдин,
Ким, эсар ул дашт аро
ҳар ён қизил, сориғ,
яшил.

Улуғ бобомиз Алишер Навоийнинг шу байтида инсоний бир ҳолат ҳам, оҳанг ҳам, ранг билан ифодалаш мушкул бўлган фавқулодда гўзал манзара ҳам бор. Дашт аро эсаётган қизил, сариқ, яшил оҳлардан ишқ саҳроси гулшан бўлибди!..

Кўпинча, ҳозирги замон тасвирий санъатимизда бўлгани каби, шеъриятимизда ҳам юзаки жимжимадорликка, композицион тумтароқликка, айниқса, сийқа образлиликка ва мавҳумликка мойиллик ҳоллари учраб туради. Бу — санъатнинг чинакам талабларидан четкинишдан ўзга нарса эмас.

Имкониятдан фойдаланиб, холис бир шеърхон сифатида мен тенгдошим, немис тилидан яхши таржималар қилаётган самимий шоир Садриддин Салимов ижоди ҳақида сўзламоқчиман. Садриддин, менинг назаримда, ўз сўзига, ўз овозига эга бўлган шоир. Унинг мисраларидаги лирик бўёқлар кўпинча мени ўзига жалб этади. Шоирнинг тарихий мавзуга тез-тез мурожаат этиши, Ватанимизнинг кўҳна ёдгорликларига меҳри, анъаналарга садоқати қалбни тўлқинлантиради. Садриддиннинг «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» газетасининг 10-июнь сонида чиққан эски Бухоро қўшиқлари туркумидаги ва фалсафий мушоҳадалар етакчилик қиладиган бошқа бир қатор шеърларидаги теран фикрий умумлашмалар — жўшқин қирмизи туйғуларга йўғрилгандек туюлади менга. Уларда Ватанга бўлган самимий муҳаббат, фидоийлик, сўзга юксак ҳурмат уфуриб туради. Унинг лирик тасвирларида, теран мушоҳадаларида тугалланган яхлит суратларни кўраман.

Лекин айрим ҳолларда Садриддин ўз шеърларига керагидан ортиқ фикр юкламоқчидек туюлди. Бу, эҳтимол, унинг улғайиб бораётганлигидан бир аломатдир. Аммо шундай ўринларда унинг мисралари атайлаб ўйлаб топилганга тўғрироғи, ясалганига ўхшайди. Бу эса ўқувчини чалғитади ва шеър жозибасини йўқотади. Маҳорат санъаткор учун жуда зарур нарса, бироқ у атайлаб ишлатилса, сўз-сўз учун бўлгани каби, беҳуда нарсалар вужудга келиб қолиши мумкин.

Шуни алоҳида таъкидламоқчиманки, мусаввирлар, адабиётчилар, шоир ва носирлар, мусиқа ва қўшиқ намоёндалари бир-биримизнинг ижодимизга холисона муносабатимизни, истакларимизни билдириб борсак фойдадан холи бўлмайди.

Ҳар бир сўзнинг ранги, оҳанги; ҳар бир рангнинг тили, товуши; ҳатто оҳангнинг ҳам ажиб ранглари борлиги маълум гап. Мен ана шундай нозик рангларга бой санъат асарлари яратилиши, санъатимизнинг шу хусусиятлар бирлигида сайқалланавериши тарафдориман. Навоий ва Беҳзоднинг ўзаро ҳамкорлиги анъанаси ҳеч қачон сўнмасин. Бу — сўз ва ранг соҳиблари бирлашувининг бошланиши эди.

Исфандиёр ҲАЙДАРОВ,
рассом

Ўзбекистон халқ ёзувчиси Мирмуҳсин ўқувчиларга дастхат ёзиб бермоқда.
С. МАҲКАМОВ фотоси

ҚУЮНЧАК ГАЗЕТХОНЛАРДАН ХАТЛАР

Чалкашликнинг чеки борми?

Газетанинг шу йилги 38-сонида кимё фанлари кандидати Исоқжон Ҳакимовнинг «Масъулиятни унутмайлик» сарлавҳали мактубини қизиқиб ўқидим. Дарҳақиқат, ўзбек совет адабиётининг классиклари ҳақида ёзилаётган айрим хотираларда фактик хатоликлар, нотўғри талқинлар кўзга ташланмоқда. Бундай чалғитишлар жумладан улкан шоир Ғафур Ғулом тўғрисидаги хотираларда учрайди. Бу ҳақда шоирнинг жияни Ҳ. Ҳусанов ёзган эди.

Мен ҳам яқинда «Шарқ юлдузи» журналининг 1983 йил январь сонидаги «Ижоднинг асл моҳияти» деган ўша мақолани ўқидим. Уни таржимон Александр Наумов Ғафур Ғуломдан шоир ҳаётлигида ёзиб олган экан. Аммо журналнинг 181-саҳифасида: «Илк шеърий мисраларни, чамаси, ўн уч ёшимда ижод қилгандим, у пайтда отам ҳаёт эди. У шеъриятга сидқидилдан ҳавасманд, ўзи ҳам ҳозиржавоблик билан шеър битишни машқ қилиб турар, машқларини дутор остида куйлар, айрим машҳур шоирлар билан таниш-билиш эди. Муқимий ҳам, Фурқат ҳам, Асирий ва бошқалар ҳам бизнинг хонадонимизда бўлиб туришарди...» деган сатрларни ўқигач, тепа сочим тикка бўлиб кетди. «Наҳотки, шундай бўлган бўлса!», дея бироз ўйланиб ҳам қолдим. Ахир, Ғафур Ғулом туғилган 1903 йили Муқимий Қўқонда вафот этган-ку! 1891 йилнинг 14 майида Тошкентдан чет эл сафарига чиқиб кетган Фурқат қандай қилиб ўн уч ёшли Ғафур Ғуломларникига келиб, хонадонида меҳмон бўлган экан? Эҳтимол, шоирнинг отаси билан Фурқат ўтган асрда Тошкентда суҳбат қургандир. Лекин, Ғафур Ғулом ўн уч ёшга кирганида, аниқроғи 1916 йили, Фурқат ҳаёт эмас эди-ку? Улуғ шоирнинг 1909 йили Ёркентда вафот этгани ҳатто ўрта мактаб ўқувчисига ҳам маълум. Бу гапларга тарихдан, адабиётдан озроқ хабари бор кишининг ишониши қийин, албатта. Яхши маълумки, Муқимий Қўқон атрофидаги қишлоқларда муқим яшаб, узоқ шаҳарларга кам борган. 1891 йилнинг бошидаёқ Тошкентдан чет эл сафарига жўнаб кетган Фурқат эса то умрининг охиригача юртига қайтиб келолмаган. Бу фикр унинг Ёркентдан ўз Ватанини қўмсаб битган ғазаллари, дўстларига ёзган дардли мактубларида очиқ-ойдин баён қилинган. Ҳатто «Гулистон» журналининг 1978 йил 7- 8-сонларида босилган адабиётшунос олим Шариф Юсуповнинг «Ғурбатда Фурқат» сарлавҳали мазмундор мақоласида ҳам бу фикрлар бир карра эслатиб ўтилган.

Халқимизда «чумчуқ сўйса ҳам қассоб сўйсин» деган нақл бор. Дарҳақиқат шундай! Қандай жанрда бўлишидан қатъий назар, пухта ўйлаб, билиб ёзган яхши. Фикримча, таржимон Александр Наумов севимли шоиримиз Ғафур Ғуломдан (албатта, тириклик пайтида) «ёзиб олган» суҳбатида тарихни яхши билмаслик, даврни тўғри ҳисобга олмаслик оқибатида ана шундай чалкашликларга йўл қўйган. Иккинчидан, ўртоқ А. Наумов Ғафур Ғулом номидан нотўғри фикрларни айтиб, кенг жамоатчиликни, илм аҳлини, қолаверса, келгуси авлодларимизни чалғитаётганини унутиб қўйган. Таржимон А. Наумовнинг бундай эътиборсизлиги атоқли шоиримиз Ғафур Ғулом шаънига нисбатан ҳурматсизликдир. Юқоридаги тўмтоқ сатрларни «Шарқ юлдузи» журнали редакцияси, мақолани ўзбекчага ағдарган таржимоннинг ўйламай-нетмай ўтказиб юборганига ҳайрон қоласан, киши!

Бизнингча, Ғ. Ғулом каби ўзбек совет классиклари ҳақида айтиладиган ҳар бир фикр тарих бўлиб қолишини унутмаслик даркор. Адабиётимиз намоёндалари ҳақида ёзиладиган хотиралар келгуси авлодларга аниқ бўлиб қолиши керак. Ана шундагина шоир мухлислари ҳам, илм аҳли ҳам, қолаверса, келгуси авлод ҳам биздан ранжимайди.

Шодмон ҚУРБОНОВ
Қарши

Тўлан НИЗОМ

ТОҒЛАРГА ҚОР ТУШИБДИ...

Тоғларга қор тушибди,
Кўнгилга ёр тушибди.
Қай куни тақдиримга
Ул тақдирин қўшибди.
Тоғларга қор тушибди,
Пастда сойлар
жўшибди.
Сирлашайлик, кела
қол,
Ваъда қачон пишибди?!

Тоғларга қор тушибди,
Қалбга ўт илашибди,
Ёз сўрасам, дебди куз.
Баҳор десам, қиш
дебди.
Тоғларга қор тушибди,
Юракка ёр тушибди.
Ишқ элининг бошига
Бир мушкул кор
тушибди.

ТОҒДА АЙТИЛГАН ҚАДАҲ СЎЗИ

Келинг, кўтарайлик шу тоғлар учун!
Тоғлар бағридаги гул—боғлар учун!
Нурдан ҳам югурик ирмоқлар учун!
Тошқин сойлар учун! Булоқлар учун!
Келинг, кўтарайлик бургутлар дея!
Бургутдай бўл деган ўгитлар дея!
Юксаклик, олийлик, ҳудудлик дея!
Қуёшдай ёп-ёруғ умидлар дея!
Келинг, кўтарайлик тинч-омонлик деб!
Пойидор халқимиз шараф-шонлик деб!
Эркинлик деб! Бахт деб! Ҳур замонлик деб!
Чоҳларга тиқилсин ҳар ёмонлик деб!

ҚАЙТИШ

Кимдир қонли жангдан қайтади омон,
Узоқ бир сафардан келар яна ким.
Гоҳо кетган бахт келади, ишон,
Фақат қайтмас, қайтмас дарёда оқим.
Яшноқ баҳор қайтса, кўкни тўлдириб,
Яна учиб келар қушлар, турналар.
Яна кетар кузда кўзни куйдириб,
Кетмоқдан ўксиниб кўнгил тирналар.
Мен ҳам бугун қайтиш қабилин тутиб,
Алдоқ ҳисларимни кўмаман ерга.
Бевафо ишқини — тамом унутиб,
Бутун ҳаётимни бераман шеърга.

* * *

Қизим ГУЛШОДга

Синчков назар ташла тупроққа,
Ва мусаффо осмонга тикил—
Дарё сўзи кирсин қулоққа,
Тоғлар билан тўлиб гаплашгил.

Ҳавасларга дил қўйма мутлоқ,
Меҳнат бўлсин сенинг
йўлдошинг.
Қаламингдан қўлларинг қадоқ,
Тошдан бўлсин бу азиз бошинг.

Гоҳо улуғ сафарларга чиқ,
Чарчамасдан юргил пиёда.
Денгизларда синаб кўр қайиқ,
Тўғри яша ёруғ дунёда.

Мозорларда сақлагил сукут,
Тирикларга айлагил таъзим.
Ҳамма нарса бўлади унут,
Сенинг номинг ўчмайди, қизим.

Шундай яша ёруғ дунёда,
Бахтинг бўлсин элда зиёда.

Матназар АБДУЛҲАКИМОВ

ҚЎШИҚ

Мени ёна-ёна севганда,
Айриликқа бўлганча маҳбус
Муз ташлаган оташ меҳрингга
Қаердадир кимдир айтган сўз.

Ишонаман, йўлга чиққансан
Келмоқ истаб қошимга дарров.
Лекин сени тўхтатиб қолган
Қаердадир кимдир қўйган ғов.

Сўнг бир қушдан жўнатгансан
хат,
Мумкин эмас ёзмаслигинг, йўқ.
Фақат ўшал қушни ўлдирган
Қаердадир кимдир узган ўқ.

Бу ёғига сен хотиржам бўл,
Бу ёғига ҳаловатинг нақд...
Сени мендан қутқариб қолгай
Қаердадир кимдир берган бахт.

КУТГАНЛАРИМ

Не-не умид билан кўз тутдим,
Кутганларим бўлди уволлар.
Мен ақлдан озмай кетаман,
Мажнун бўлиб қоласиз, толлар.

Шиша эмас, тош эди кўнглим,
У бари бир синди. Билмайсиз.
Йўл бўйида тураверасиз,
Йўл бўйидан сира жилмайсиз.

Телбаларим! Наф йўқ, санаманг
Ҳар қайси бир аср кунларни...
У бошқага олиб ўтади
Менинг учун ўсган гулларни.

* * *

Оддийгина осмон остида,
Оддийгина шу замин узра
Бетимсол бир қиз яшайди деб
Ишонгинг ҳам келмайди сира.

У қиз эса яшайди, ана,
Йўлиқасан гоҳ эрта, гоҳ кеч.
Ҳар кун, ҳар кун уни кўрасан,
Ғафлат қурсин, танимайсан ҳеч.

Тани... Фақат таниб олсанг бас,
У қиз маъюс ўйга толади
Ҳамда сени, оддий ўзингни
Бир кун қаттиқ севиб қолади.

Шундай қаттиқ севадики, у
Яшолмайди сенсиз бир замон.
Мўъжизага айланади ер,
Мўъжизага айланар осмон.

Сўнгра термулмайсан, чақнайсан,
Айтилмас, йўқ, ёнади сўзинг.
Мўъжизага айланиб кетиб
Танимайсан Ўзингни ўзинг.

Юрагингга неки зид бўлса,
Бўлар инкор, бўлиб кетар рад.
Қарабсанки, турган-битганинг
Бахтдан, фақат бахтдан иборат.

МЕН ЯРАТГАН ДУНЁ

Хоразм театрининг рассоми
Отахон Оллоберғановга

Ерда тирикчилик,
юракда ҳаёт
кечирар инсонлар...

Мен шуни туйдим.

Саҳнадан юракка кўчиб
ўтсинлар —
актёрларга дунё яратиб қўйдим.

Шу дунёда
барпо қилиб қўйдим мен
сўлим гўшаларни
меҳр-муҳаббатга.
Ажаб эмас
мен яратган муваққат дунё
шодликка айланса,
айланса дардга.

Шу дунё кўкида ой, офтоб яратиб
ерга эса
турфа гуллар экдим мен.
Саҳна эмас,
ҳаёт деб англадим уни,
азиз дўстларимнинг
ғамин чекдим мен.

Бу ерда барқарор
табаррук зотлар,
фаришталар бордир,
гоҳ — шайтонлар ҳам.
Овлоқ масканлар бор
ёр васли учун
ва, афсуски,
бордир... жанг майдонлар ҳам.
Талон-тарож учун
ёпирилса ёв
дўстлар қалқонларим ҳимоясида.
Кун тиғида ишлаб толишса,
бирров
мен ясаган дарахтлар соясида
дам олишар...

Мен-чи,
креслода жим
чекаман...
тамаки эмас,
йўқ, азоб.
Қани энди

мен яратиб қўйган дунёда
ҳамма ҳалол бўлса,
ҳамма бўлса соф.
Ҳамлетга қийинмас —
шпага санчар.
Отабекка осон —
қўлида ханжар.
Отелло
рашк,
ёвуз маккордан панд еб,
ёрни бўғиб,
ўзи ўтар оламдан.
Мен-чи,
доғулилар мағлуб бўлсин деб
оламан аламимни
мўйқаламимдан.
Бўлмасин деб
ёғду зулматга бахна
рангни жангга солдим,
тополмагач сўз.
Севиб,
нафратланиб бўядим саҳна,
бахтлиман —
ҳеч қачон бўямадим кўз.

Яратиб қўйганим дунёни,
дўстлар,
юракдан кечиринг,
кечирманг кўздан.
Менга ҳамдард бўлинг
қутқариб ўзни
томошабин деган
бачкана сўздан.

Саҳна ҳам
ҳаётдек менга муқаддас.
Бу ердан сочади
эътиқодим нур.

Юракда
эзгулик ғолиб бўлса бас.
Актёр дўстларимнинг нигоҳи
билан
энтикиб
мен сизга боқаман мағрур.

Зиёдулла НУРМАТОВ

* * *

О, кўзларим боғлиқми
эди?
Нафосатдан йироқ
эдими?
Кўзларимни очдингми
энди,
Ё дунёга энди
келдимми?

О, шунданми бошланар
ҳаёт,
Шул эрурми саргузашт
боши;
Севги дея қўйишганми
от,
Эъзозлашиб ҳаёт
наққошин?

ШЕЪРИЯТ

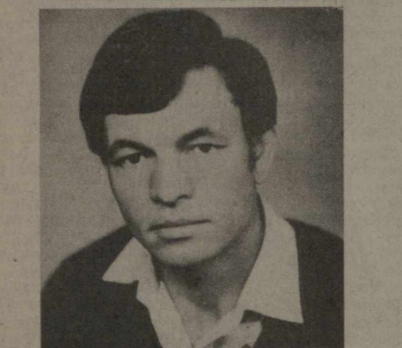

Муҳаммаджон ҲАЙДАРОВ

ДУНЁНИНГ РАНГИ

ТУРКУМДАН

«НОМАЪЛУМ АЁЛ»

(тугалланмаган асарга ёзув)

Мўйқалам ортидан йиғлаб қолди ранг,
У эса бепарво кетди йироқлаб.
Оламни қамради битмаган оҳанг,
Ранглар ўртанади сени сўроқлаб.
Қўйлакни билинар-билинмас туртган
Дуркун кўкракларда қолди латофат.
Кўзларинг сеҳрини зор бўлиб кутган,
Рассоминг армонга йўлиқди фақат.
Оқ сурпнинг устига тортилган чизиқ
Нафис лабларингнинг бўлажак изи.
Сен—бошсиз фаришта, битмаган қўшиқ,
Яхлит битилмаган гўзаллик рамзи.
Ранглар йиғлаяпти, ўртаниб беун,
Битмоққа қўймади замон шитоби,
Шундай бўлган эди, шундайдир бугун,
Ҳаёт, бу—битмаган ҳасрат китоби...

«ВОЛГАДАГИ БУРЛОҚЛАР»

Тинмасдан изладим шодликнинг рангин,
Лекин тополмадим ёрқинроқ тасвир.
Оқ, қизил, зангори шуълалар ғамгин,
Соф рангни тополмай куяди бағир.

Қирнинг этагида ёнган қизғалдоқ
Юрагим қонидан бўлган қирмизи.
Ҳатто оқ тонглар ҳам тонгдек эмас оқ,
Тонгларнинг бағрида қонларнинг изи.

Зангори осмон ҳам эмас мусаффо,
Бағрида кезади булут карвони.
Ўзининг рангини излайди само,
Ўзлигин тополмай ҳалакдир жони.

Ғамгин бўёқларни қоплаган ғубор,
Топмадим дунёда покиза хилқат.
Қалбимни ўртаган мудҳиш ва маккор
Армоннинг рангини чизаман фақат.

«ЧЎМИЛАЁТГАН АЁЛ»

Булут ўрламоқда қаватма-қават,
Қуёш нурларини юлқилаб, узиб.
Шабада қитиқлар сувнинг
мавжларин
Сокин тўлқинларнинг уйқусин бузиб.

Ана, қирғоқдаги кекса қарағай
Бир дона баргини тўкди ноилож.
Биллурдек танамнинг қурманасига,
Она табиат ҳам тўлади хирож.

Лекин сиз—эй ўзим яратган банда,
Бунда термулдингиз менга беибо.
Ялиниб-ёлбориб, сўрайман сиздан
Суқли боқиш билан бўлманг маҳлиё.

Бегона кўзлардан қизғанинг мени,
Ахир, мен аёлман, сингилман, қондош.
Ҳуркак кўзларимда кезар илтижо,
Беаёв хўрликка беролмай бардош.

Худди қалбим каби мусаффо сувга
Бир нафас, бир лаҳза кўмилмоқчиман.
Сўқир нигоҳларнинг изини ювиб,
Поклик уммонида чўмилмоқчиман...

Зоир МАМАЖОНОВ

ТОҒЛАБ БОРАЁТГАН ЖАРРОҲ

ҲИКОЯ

ЖАРРОҲ Зуннунов тоғлаб боряпти.

Йўл қуюқ туман. Беш-олти одим нарини кўриб бўлмайди. Шундай бўлса-да, машина фараларини бемалол ёқиб боряпти. Зуннунов бу йўлларнинг ўр-қирларигача, муюлишларигача, ҳатто қаерда тоши борлигигача яхши билади. Қатнайвериб, бу йўл унга ёд бўлиб кетди. У кутилмаганда фара нурларида қор учқунларини кўрди. Майда-майда учқунлар ўйнаб-ўйнаб учяпти. Демак, ҳадемай қор гупиллаб уради.

Тезликни ўттизга туширди. «Юқорига чиқсамми, шу ердан қайтсамми? Юқори хавфли. Тоққа қор кўп ташлайди».

У машинани йўл четига тўхтатиб, учқунлар ўйинига тикилиб қолди. Радиони буради. «Машъал» қисқа ахборотлар беряпти. У дикторнинг «Сурхондарё областидан олинган хабар», дейиши билан сергак бўлди. Бойсуннинг Сайроб қишлоғидаги қадимий чинорлар давлат ҳимоясига олинибди экан.

Унинг чеҳраси ёришиб кетди. Хушнуд бир кайфиятда бармоқларини қирсиллатди. О, деди ўзига ўзи. Сайроб чинорлари, мана бу туман ортидаги тоғлар кўз олдига келди. Хаёли мактабдош дўсти билан бўлган можарога кетди. Ўшанда ошнаси қулочини кенг очиб:

— Бу тоғлар, бу арчалар меники. Дўхтирлигинг ўзингга, — дея хитоб қилди.

Ҳар томондан ўйлаб кўрганида, ўзидан ўтди. Холдор номардлик қилмади. Бир марта ундан сўрамай-нетмай арча кесиб қайтганида индамади. Кўриб-кўрмаганликка олди. Кейинги марта унинг ўзи ошириб юборди. Эгнига милтиқ осиб арчазорларни бемалол оралаб юраверди. Икки марта ўқ бўшатди. Ўқнинг варанглаган овози еру кўкни ларзага солгандай бўлди. Зуннунов завқ билан номини ўзи билмайдиган икки қушни уриб туширди. Қаёқдан чиққанини билмайди, бир пайт қараса, қаршисида ўрмончилик ходими кийимидаги бир киши турибди. У Зуннуновнинг мактабдош дўсти Холдор эди.

— Хўш, врач Зуннунов! — Холдор овозини бир поғона кўтариб буйруқ қилди. — Ташлангчи милтиқни жойига!

— Милтиқнинг жойи қаер?

— Билмасанг, биз биламиз жойини. Чунки биз милтиқ билан курашувчи одаммиз-да!

Холдор милтиққа қўл чўзиб келди. Зуннунов буриларкан деди:

— Бундай одамга ўхшаб гаплаш, Холдор! Нима демоқчисан ўзи? Хаёлинг жойидами?

— Хаёлим жойида. Демоқчиманки, дўхтирлигинг ўзингга. Бу ерларга катталигинг кетмайди. Учсанг ҳам бориб шаҳрингнинг осмонида уч, катталигингни кўтарадиган жойига қил демоқчиман. Тушундинг?! Энди бу қулоғинг билан эшит! Бир марта арча кесиб кетганингда индамадим. Бугун жониворларни қийратсанг ҳам кўзимни юмиб турайинми? Тушун, бу ер сенга балнисанг эмас.

— Уни-буни қўй! Нега энди вазифамни бунчалар пеш қилаяпсан? Дўхтирлигим сенга нима қилди?

— Вазифанг зўр учун гердайиб келгансанда бу ерга. Бошқа одам бу номаъқулчиликни қилишга қўрқади. Сенлар зўр! Дамингга зоғора пишади. Одамлар қўрққанидан пораям беради.

— Ҳаддингдан ошма, Холдор! — Зуннунов қичқириб юборди. — Ўлай агар пешонангдан отаман.

Холдор Зуннуновнинг важоҳатидан қўрқиб нари кетди.

...Жарроҳ Зуннунов тоғлаб боряпти.

Кейинлар Зуннунов бу можарони кўп эслади. Ҳар хил мулоҳазаларга борди. Холдорнинг муносабати ёмонлашгани сабабини баъзан тушунгандай бўлди, баъзан тушунмагандай. Ўзиям ўрта мактабни тамомлагач, узоқ йиллар учрашишмай, бегоналашиб кетишди-да! Институт каникулларига келганида ҳам у Холдорни изламади, Холдор уни. Уни ўрмон хўжалигига ишга кирганлигини бир эшитгандай бўлувди. Районга ишга келгандан кейин ташвишларга баттар кўмилиб қишлоққа жуда кам, тўй-маърака муносабати билангина вақт-бемаҳал келиб кетар эди.

Нима бўлгандаям Холдорнинг бундай юз ўгириши Зуннуновга кутилмаган ҳодиса бўлди. Мабодо Холдор бирор сабаб билан касалхонага қатнаган бўлсаю Зуннунов уни танимаган ёки пайқамай ёнидан ўтган бўлса эҳтимол. Бўлиши мумкин. Районда ўзи қизиқ. Одамлар борки, узоқ-узоқдан бир-бирларига зимдан қараб олишади. Ёнма-ён келганда эса бир-бирларини пайқамагандай, ўзларини эркин ва мағрур кўрсатиб ўтиб кетадилар.

Зуннунов ўзини койийди: «Ён берсанг бир газ чўкиб кетармидинг ўшанда? Бу дунёда ҳар ким ўзини мен, айтганим айтган, деганим деган, чидасанг шу, чидамасанг, бор қўлингдан келганини қил дейди».

Яна бегона ташвишларни ўйлаганда ижирғанади. Бўлмаса арча унга нима зарур эди. Янги йилни тоғ арчаси ёнида кутишни касалхонанинг қайси ходими таклиф қилган бўлса, ўшанинг ўзи топиб борсин эди.

Тағин қарангки, Холдор билан юз кўришмасликнинг сира иложи йўқ. Зуннунов бу ўрлардан ажрала олмай қолди. Тўлиб, тошиб, ҳеч ерга сиғмайдиган бўлаверса ўзини тоғ бағрига отгудек бўлиб келади. Мангу қор музликларига узоқ-узоқ тикилади. Новвот нусха чўққилар пойидаги қишлоқларда ўтган болалик йилларини эслайди.

Зуннунов энди эсласа, Холдор болалигида ҳам мерган тоғасига эргашиб юрарди. Бошига дарс кирмасди. Қояларнинг номларигача айтарди: Қароқчи, Қўйқўшоқ, Олмалиқ, Намозгоҳ... Узуқ-юлуқ ривоят ва ҳикоятларини сўзлаб ўтирарди: «Олмалиқда ёввойи тоғ олмаси кўп. Қўйқўшоқда бир отар қўй тошга айланган. Намозгоҳ одамлар бехавотир намоз ўқиб қўниб ўтган жой». Мактабга қучоқ-қучоқ олқор олиб келарди. Унинг хушбўй ҳиди бугун хоналарни тутиб кетарди. Буни баланд қорли қояларнинг бўртиб турган пайрахасимон това-тошлари соясидан териб келганлиги тафсилотларини сўзлаб берарди. Ердан сирач ўтидай боши парда билан ўралиб-ўралиб чиқишини таърифларди.

Зуннунов буларни ўйлаган сайин ўзини кичрайиб қолгандай сезади. «Юрамизда, спирт ҳиди анқиб турган хоналарнинг унисидан бунисига, бунисидан унисига ўтиб, катталик қилиб», деб ич-ичидан ўртаниб кетади. Энди бўлса умрининг ҳам саноқли кунлари қолибди...

ЖАРРОҲ Зуннунов тоғлаб боряпти.

Зуннунов ўтиб кетар деб парво қилмади. Касбдошлари ҳам аввалига «Дард жонини пулга сотиб олганми сизга ҳазиллашиб», деб кулишди. Зуннуновнинг ичмаслиги ва чекмаслигига шаъма қилишди. Ренген тасвирини кўришгач, нафаслари ичига тушди: ўпкада шиш!.. Медицина марказлари ҳам деярли умид бағишламади. Дард ҳам ҳар хил кечар экан. Зуннуновнинг бирор жойи жонини оғритиб оғримайди. Фақат кун сайин дармонсизланиб боряпти. Сал нарсага тоқатсизликка тушади. Эти қочиб, озғинлашяпти. Ўқтин-ўқтин йўталганда қон аралаш балғам лўнда бўлиб келади. Зўриққанидан пешоналарини жимирлаб тер босади.

У ўзини тоғлар билан чалғитди, овутди. Якшанба кунлари тоққа чиқиб кетадиган бўлди. Бировга билдирмади. Студентлик йилларини эслади. Студентликда шоиртабиат дўсти ҳиргойи қиларди:

Барча тасодифни ўчирсанг агар,
Шунда сен кўрасан—бу ҳаёт гўзал...

Бир куни бош врач чақириб шундай деди:

— Ўртоқ Зуннунов, сизга маслаҳат бор. Хўп десангиз уйингиз ёнидаги поликлиникага ишга ўтказсак. Шарт эмас у ерга вақтида келиб, вақтида кетишингиз.

— Нима, ишдан ҳайдамоқчимисиз?

Бош врач кўзларини олиб қочди.

— Йўқ, ундай демоқчи эмасман, — ўтинган оҳангда деди у.

— Очиқ айтингда.

— Бизнинг мақсадимиз сизни четлатиш эмас. Бу ҳозир фақат иккаламизнинг орамиздаги гап.

— Майли, шунча йил ишлаб энди ортиқчалик қилаётган бўлсам кетаман. Ҳайдаш шарт эмас. Ўзимнинг оёғим бор.

— Йўқ, йўқ... Ундай эмас. Бу сизга яхшилик қилиш маъносида. Қулайлик маъносида.

Зуннунов ҳаммасига тушунди. Аммо англамаганликка олди. Ўзини хотиржам одам ҳис қилди.

...Жарроҳ Зуннунов тоғлаб боряпти.

Беморлардан бири санитарка жувоннинг қўполлигидан шикоят қилди. Бўлим мудири сифатида масалани аниқлади. Бемор ҳақ. У йиғилишда «Қанақа аёлсиз ўзи, муомалаям шундай бўлибдими», деб ранжиди ва ҳайфсан эълон қилди. Сўнг, бир оғир ётган бемор палатасига кирди. Хона ҳавоси юришсин учун эшикни қия очиб қўйди. Бемордан ҳол-аҳвол сўради. У ёқ-бу ёғини текшириб кўрди. Шунда ич-ичидан зил кетди. Бемордан умид йўқ.

Шу пайт коридордан:

— Оёғи гўрнинг лабида турибдию, берган ҳайфсани нима бўларди, — деган овозни эшитди.

Зуннунов чаён чаққандай сапчиб турди. Эшикни ланг очиб қараганида коридорда кетаётган санитаркани кўрди. Изидан чақирди:

— Синглим, менга бир қарашиб юбормайсизми?

Санитарка ялт этиб изига қараб, жойида қотиб қолди. Қайтишиниям, йўлида кетишиниям билмай тараддудланди. Ниҳоят, қайтишга мажбур бўлди. Зуннуновнинг изидан хонага кирди.

— Ўтиринг, — Зуннунов унга курси кўрсатди.

Санитарка омонат ўтирди. Зуннунов ўзини мажбурлаб илжаяр, лекин ранги оқарган сайин оқариб борарди.

— Ҳали йиғилишда ҳайфсан берганим учун мендан хафа бўлмадингизми?

— Йўқ, нега энди?

— Мабодо ранжиган бўлсангиз, кўнглингиздан чиқариб ташланг. Хизматчиликда бўлади. Иш бор, яхши гап бор, ёмон гап бор. Эртага мен ҳам ҳайфсан олишим мумкин. Бунақанги майда-чуйда гапларга парво қилманг. Хў-ўш, айтингчи синглим, ким айтди сизга мени ўлади деб?

Санитарканинг ҳам юзлари оқариб кетди. Кафтлари билан юзларини яширди.

— Мен.. ундай деганим йўқ.

Зуннунов жилмайишга ҳаракат қилса-да, овози титраб чиқди:

— Ундай деманг, синглим. Одам одам билан тирик. Мен ўлмайман. Ҳали ёшман. Эндигина қирқ иккига кираяпман. Ҳали кўп яшайман. Чунки, соппа-соғман-да. Ҳеч қаерим оғримайди. Отдайман. Ким айтди, врач касал бўлади деб? Врачлар ҳамиша соғлом бўлади. Улар одамни даволайди.

— Вой, доктор Зуннунов, қачон айтибман?

— Ҳаяжонланманг. Ё, мана бу беморни айтаябсизми? Унда жудаям янглишибсиз. У киши шу яқин кунларда отдай бўлиб оёққа туради. Ҳеч нима кўрмагандай бўлиб кетади. Бола-чақаларининг олдига боради. Уларнинг бошини силайди. Кўриб турибсиз, бу киши ҳам, мен ҳам узоқ-узоқ яшаймиз.

Зуннуновнинг гапи шу ерга келганида санитарка хонадан отилиб чиқиб кетди. Кўп ўтмай, коридорнинг нариги бурчидан йиғи эшитилди. Зуннунов текширишни тамомлаб, шошиб чиқди. Борса, коридорда ўтирган навбатчи ҳамшира бир варақ қоғозга қараб ўтирибди.

— Нима гап? — хавотирланиб сўради Зуннунов.

— Билмайман. Санитарка манави аризани

ёзиб кетиб қолди. Нима бўлди десам, қуриб кетсин бундайин ишлар, энди қайси юз билан ишлайман, деб йиғлаб кетиб қолди.

ЖАРРОҲ Зуннунов тоғлаб боряпти.

Кўзларидан шашқатор ёшлар қуйилди.

Зуннунов деразадан қаради. Қайтаргани кеч бўлган — санитарка касалхона дарвозаси олдида юзига рўмолчасини босиб йиғлаб кетарди. Зуннунов бирор кун санитарканинг уйига одам юборишни кўнглига тугиб қўйди. Ўзини жуда ёмон сезди. Якшанба куни бўлмаса ҳам, ҳаво ёмон бўлса ҳам машинасига ўтирди. Ёқа тугмаларини ечиб чуқур-чуқур нафас олди. Қор ҳамон учқунлаяпти. Афтидан ёғмайди. Ёғса шу пайтгача ёғарди.

У йўлида давом этди. У ҳадемай манзилга етиб боради. Манзил туман ичида. У ерда улкан, бағри кенг тоғ бор, оппоқ қорга бурканган тоғ бор. У тоққа қараб юради. Машинаси, аниқроғи бир парча темири пастларда қолиб кетади. У тоғ билан юзма-юз бўлади. Энтикиб-энтикиб нафас олади. Қўлларини чўзади. Тўғри келган биринчи қорсиз чўққига чиқади. Қоматини тик тутади. Шунда... Шунда... бўйини тоғ билан баравардек ҳис этади. Қучоғини кенг очади. Назарида... Назарида... бағри, унинг бағри тоғ бағри билан тенгдай бўлиб кўринади. Шу нафас, шу бараварлик билан изига қайтади...

Жарроҳ Зуннунов тоғлаб боряпти.

Расмни Т. САЪДУЛЛАЕВ чизган.

ПРОЗА

БИР ТИЛДА ГАПЛАШАЙЛИК

ТАҚРИЗ

ТУЛПОР азоб билан, туёқларидан ўт ўрнига алам сачраб, «Жиловдорим, тилсиз отман Ичим куяр билмассан... Ёт юртларда йигит қалбинг Армонларга тўлади. Чавандозим, бу пойгада ўзга ғолиб бўлади», деб чопиб бораётир. «Гул юзли»-га эришиш учун ўтаётган бу пойгада тулпор эгасини биринчи олиб боришни хоҳламайди. Чунки тунда малика отхонага кириб, тўриқ отнинг туёқларини ўпиб, ёлларини силаганини тулпор кўрган. Шу сабабли ўлимига ҳам рози, лекин «Кўрсатмасман маликага биз туғилган Ватанни», дейди. Бу ерда хиёнатга нафрат, ғурур, ҳеч нимага бўй бермайдиган орият бор. бироқ ғолибликка қодир тулпорнинг орияти, дўст номуси учун қурбон бўлмоқда. Дунёда бу отнинг ғамидан теранроқ ғам, бу отнинг вафодорлигидан ўтадиган вафодорлик йўқ. Ниҳоят, бу ерда ҳаммасидан ўч олинмоқда — маликадан воз кечилмоқда. «Пойга» Қадам Саидмуродовнинг Эргаш Ёндош билан биргаликда Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриётида яқинда чиқарган «Бир тилда гаплашамиз» тўпламидаги самимий шеърларидан бири.

Қадам Саидмуродов шеърларида она юртга муҳаббат, соғинч, айри тушган севгини қумсаш, изтироб бор. Уларда лирик қаҳрамоннинг ўртанишларини, севинч ва аламли самимийлигини ҳис қилиб турасиз. «Хоразм», «Ёзилмаган достоннинг сўнгги қўшиғи», «Қайтиш», «Синадилар бир кун бизни...» шеърларида автор ўзига хос фикрлайди ва поэтик ташбеҳлар топишга интилади.

Узилмай
Узилган умидим,
Тилимда тирилмас дилимсиз,
Сиз энди жимликсиз —
Бақириб турувчи тинимсиз...

«Тирилмас дилимсиз» — бу ерда изтироб, олис муҳаббат изтироби. Фақат изтиробли ва олис муҳаббатгина мана шундай жимлик, бақириб турувчи сукунатдир.

Тўпламдаги кўпгина шеърларда руҳнинг оний ларзага келишидан туғиладиган жўшқинлик, ҳолатни тасвирлашда поэтик топқирлик етишмайди. Баъзан ҳолатлар бирбирини такрорлайди. Такрор аввало оҳангларда сезилади. Масалан:

Ёлғизлик.
Синаш учун энг соз дақиқа.
Сем жимгина тинглагин уни!
Ёлғиз одам
Тўғри куйлар ўзи ҳақида..

шеъридаги фикр кейинги шеърда такрорланди: «Яккама-уккада ҳаммани Енгади Сукунат...»

Шу хил шеърларда фикр айтиш мақсадга айланиб қолади, натижада улар поэтик мушоҳададан узоқлаша бошлайди. Чизилаётган образлар сунъий тус олади. Бундай камчиликлар Қадам Саидмуродовнинг «1975 йил шеъри», «1231 йил, 16 август. Хоразм», «Бир тилда гаплашамиз...» шеърларида учрайди.

Қадам Саидмуродов фикрни, баъзан ҳолатни М. Солиҳга ўхшаб суратлар орқали беради ва ана шу суратларнинг ўзидан хулоса чиқаришни ўқувчига ҳавола қилади. Таъсир оҳангга қадар сингиб кетади. «Ёлғизликда», «Сўз — худодир», «Бахт», «Юлдузлар жимири —яхлаган олов...» шеърларида бу таъсир айниқса яққол сезилади.

Шунга қарамай, бу тўплам Қ. Саидмуродовнинг услуб ва шаклда изланаётганидан, юрагида инсоний дард ва безовталик тўлқинланаётганидан дарак беради.

Тўпламнинг иккинчи автори наманганлик Эргаш Ёндош. Бу шоир ҳам Ватанга муҳаббат, гуманизм, севгига садоқат, эзгулик каби туйғуларни қаламга олади, эъзозлайди, ўқувчини мард ва адолатли бўлишга чақиради.

Бироқ, афсуски, унинг кўпчилик шеърларида фавқулодда янги фикр ҳам, оҳори тўкилмаган шоирона ташбеҳлар ҳам, қалбни титратадиган улкан дард ҳам учрамайди. Мана, «Ташвиш» деган шеъри:

Кунлардан тикланган тоғ
—инсон умри,
Уқаланган парчалар —
ўтган кунлар.

Бу жўн ўхшатиш кейинги гапни айтиш, хулоса чиқариш учун келтирилади.

Кўчган тоғим ўрнида,
дўстлар, бир кун
Оддий қумлар қолмаса деб
қўрқаман.

Бу сатрлар шеъриятнинг қайси талабига жавоб беради?

«Мактаб ёшидаги боламга» шеърини у шундай хулосалайди:

Болам, бизнинг тузум
ҳукми бу,
Ҳар соҳада бўлсин бут
план.
Сен ҳам изла меҳнатдан
обрў,
Ҳозир эса ўқи қунт билан.

Бундай насиҳат ўқувчида бирор завқ уйғота оладими? Албатта, йўқ! «Отамнинг насиҳати», «Қизимнинг саволига жавоб» шеърлари ҳам жўн. «Азим чинорларни биламан...» ,«Дунёда кўп нарса омонат...» намуналарида ҳам сўз беқадрлиги сезилади.

Ўртамиёна шеърлар билан адабиёт майдонига шоирлик даъво қилиб кириш бугунги шеъриятимизнинг иллатларидан биридир. Қ. Саидмуродов бу даражадан анча юқори туради, албатта. Бугунги ўқувчи ҳар иккала шоир билан ҳам ҳақиқий шеърият тилида гаплашишни хоҳлайди.

Азиз САИДОВ,
Назар ЭШОНҚУЛОВ.

МАДАНИЯТ СЎЗЛИГИ

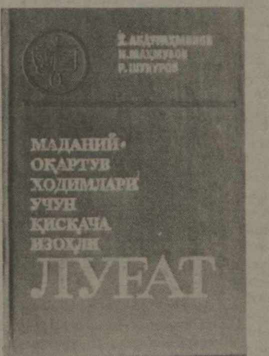

Республикамиз маданияти ва санъатининг тез суръатлар билан ривожланаётганлиги аввало маданий-оқартув ходимлари зиммасига юксак вазифалар қўймоқда. Шундай вазифалардан бири мазкур соҳа кадрларининг савиясини замон талаблари даражасига кўтариш, дунёқараши кенг, савияси юксак, кадрлар билан таъминлашдир. Чунки маданият ва санъатимиз тараққиётининг ҳозирги суръати маданий-оқартув ходимларидан ўз билим ва малакаларини узлуксиз ошириб боришни талаб қилмоқда. Шу нуқтаи назардан Холиқ Абдураҳмонов, Низомиддин Маҳмудов, Рашид Шукуров тузган ва яқинда «Ўқитувчи» нашриётида босилиб чиққан «Маданий-оқартув ходимлари учун қисқача изоҳли луғат» эътиборни жалб этади.

Бу луғат кундалик ҳаётда энг кўп қўлланилаётган бир минг беш юздан ортиқ маданият ва санъат терминларининг изоҳини ўз ичига олган. Унда кутубхонашунослик ва библиография, китобшунослик, маданий-оқартув ишлари, музика, хореография, театр, кино каби соҳаларга оид терминлар маданият тушунчаси остида бирлаштирилиб, ихчам изоҳлаб берилган. Маълумки, тилдаги кўпгина терминлар турли соҳаларга оид бир неча маъноларни ифодалаб ҳам келади. Луғатда эса кўпмаъноли терминларнинг фақат маданият соҳасига оид маъноси ажратиб берилган. Масалан, **дуэт, дор, кадр, орган, образ, горизонт, минор** каби кўплаб терминларни изоҳлашда авторлар шундай йўл тутганлар.

Рус ва рус тили орқали чет тиллардан ўзбек тилига кириб ўзлашган баъзи терминлар маданиятнинг турли соҳаларида ўзига хос айрим фарқли маъноларда ҳам қўлланилади. Луғатда бу тушунча алоҳида ажратиб изоҳланган. Бундай принцип луғатдан фойдаланувчилар билим савиясининг ўсишига ёрдам беради. Лекин шуни ҳам қайд этиш керакки, луғатдаги айрим терминлар изоҳида аниқлик етишмайди, баъзи изоҳларнинг тугал маънолари луғатда ифодаланмай қолган. 73-бетдаги **кутубхонашунослик** терминига берилган изоҳ эса 124-бетдаги **умумий кутубхонашунослик** терминини изоҳлашда акс этиши керак эди. Луғатда **депозитор кутубхоналар, илмий-махсус кутубхоналар, газета ва журнал** мақолалари картотекаси каби айрим терминлар берилмаган.

Маданият ва санъатимизнинг бугунги равнақи мазкур соҳада мукаммалроқ луғатлар яратишни объектив зарурият қилиб қўймоқда. Шу нуқтаи назардан бир вақтлар Тошкент Давлат маданият институтининг ўзбек тили кафедрасиц қошида тузилган луғат фонди яхши ишлар бошлаб, кўпчиликнинг эътиборини тортган эди. Республика маданият министрлиги, тегишли илмий муассасалар бу ишга бош-қош бўлиб ўзбек маданияти ва санъатининг тўлароқ изоҳли луғатларини яратишга эришсалар кўп минг сонли маданият ходимларининг истагини амалга оширган бўлардилар.

Абдурозиқ РАФИЕВ,
филология фанари кандидати,

Муҳаммад АҲМЕДОВ,
Тошкент Давлат маданият институти ўқитувчиси

ТАНБЕҲ ҲАМ КЕРАК, МЕҲР ҲАМ

АКС САДО

«Ўзбекистон адабиёти ва санъати» газетасининг шу йил 2 октябрь сонида эълон қилинган« Анвар нега ранжиди?» мақоласини қизиқиб ўқидик. Мақолада дурустгина муаммо ўртага ташланган. Муаллиф ҳаётда Анвардай ниҳоятда софдил бола тақдири орқали ўқитувчилик номига доғ тушираётган кимсаларни аёвсиз танқид қилгани жуда ўринли.

Ўтган йили кузда шаҳар атрофидаги колхозлардан бирига узум узгани ҳашарга чиқдик. Анчагина иш қилдик. Кетар чоғда ўтиришиб, бир мунча суҳбатлашдик. Сўз сўзга уланиб шунга келдики, биздан уч кун аввал шаҳардан қайсидир мактаб ўқувчилари ҳашарга келишган экан. «Мен —дейди бир ўрта яшар колхозчи аёл, — шундай узумзорни айланиб юрсам, бир неча бола бирбирига узум отиб ўйнаяпти. Жаҳлим чиқиб: «Нимага унақа қиляпсизлар, увол бўляптику узум?!» —дедим. «Бир-икки бош узум билан ҳосилингиз камайиб қолармиди» —дейди биттаси. Ғазабим қайнаб: «Белларинг оғримаган-да, қайишиб меҳнат қилсаларинг биласизлар»,—десам, —«Э, хола, биздақалар қилган ишнинг ўндан бирини қилинг қани». деб майна қилади. — Мен ҳайрон қолдим. Бизнинг болалар умуман бунақа эмас. Булар ҳатто ўқитувчисига ҳам қулоқ солмас экан».

Орамизда Назир исмли йигит бор эди. У сўз олди.

— Энди... хола, шунақа, болаларни эркалатиб қўядиган ота-оналар йўқ эмас. Мен икки йил қишлоқ мактабларида практикада бўлганман. Сирдарё тарафда. Болалар десангиз шундай мўмин-қобил. Ўқитувчиларга гап қайтариш у ёқда турсин, юзига тик қарашга ҳам ботинишмайди. Практикадан кейин, Тошкентдаги бир мактабда ишладим. Биринчи куниёқ, билдимки, менга бириктилган синф болаларининг аксари бетгачопар, савияси паст. Дарсда ҳар хил қилиқ қилиб ўтиришади. Охирги соатдан кейин ҳаммасини битта хонага олиб кирдим.

—Ҳамманг ўғил боласан, сенлар билан эркакчасига гапиришамиз. Эртадан бошлаб биттанг ғилтинг-пилтинг қиладиган бўлсанг, бошқача гапиришаман, —дедим. Шунда болалардан биттаси: «Нима қилардингиз, ака» —деб кулди. Шартта қўлидан ушлаб синфдан ҳайдаб чиқардим. Ишдан сўнг, мактабдан чиқсам, ҳалиги бола оғайнилари билан турган экан!

—Кимни пойлаяпсанлар? —дедим.

—Сизни, ака,—деди каттароқларидан бири. —Укамни сиз ҳайдаб чиқардингизми?

—Мен!

— Нимага?

— Безорилик қилди, ҳайдадим. Нимайди?

—Мен ҳам сизни ҳайдасам қанақа бўлади?

Шу пайт иккита оғайним мотоциклда келиб қолишди. Бўлмаса, билмадим нима бўларди? Ҳалиги оғайниларим мен билан жуда қуюқ сўрашиб кетишди. Эртасига ҳалиги ҳайдалган бола кечирим сўраб келди. Яхшилаб танбеҳ бердим-да, кечирвордим. Шу-шу болалар анча «одобли» бўлиб қолишди. Мен ҳам битта-яримтаси сал ножўя иш қилса мажлис-пажлис қилиб ўтирмасдим. Ота-онасини ҳам чақиртирмасдим. Ўғил болачасига гаплашардим.

Бола тарбияси ниҳоятда нозик масала. Бизнингча, ҳеч бир бола безори бўлиб туғилмайди. Тасаввур қилиб кўрайлик. Бола мактаб ёшига етди. Биринчи синфга қатнай бошлади. Аввалига ҳам қўрқув ҳам андиша қилиб, ўқитувчисига сўз қайтаришга ботинолмай юради. Бу орада 5—6-синфга қадам қўяди. Энди у бир оз мағрур. Шу ғурур сабаб дакки эшитавергач, биринчи марта гап қайтаради. (Синфдошлари орасида ўзини ерга уришларини хоҳламайди). Шунда унинг ота-онасини чақиртириб муҳокама қилишади. Бирни икки қилиб ёмонлашади. Бу билан тузалиб қолади, деб ўйлашади. Бола уйга боргач, отасидан гап эшитадими, калтак ейдими, ишқилиб барибир алам қилади. Кейин муаллимидан қасд олиш пайига туша бошлайди...

Тошкент шаҳридаги 28-мактабнинг бир гуруҳ юқори синф ўқувчилари мактаб стадионини тўлдириб футбол ўйнашарди. Уларнинг шовқин-сурони мактаб қоровулига ёқмабди шекилли, болаларни сўкиб ҳайдабди.

— Ҳой, итвачча безорилар, йўқолларинг!

Жимгина тарқалишаётганда ориятлироқ бир бола чидаб туролмади.

— Сўкмасдан гапиринг, амаки, биздаям тил бор!

—Вой хулиган, гап қайтаришни ким қўйди сенга? Таълим бераётганинг ким? Юр, бу ёққа!

—Қўрқадиган жойим йўқ, юринг.

Ўқитувчилар ҳам болани ноҳақ деб топишди. Бола эса, ҳамон ўзини оқлашга тиришиб, гапини бергиси келмас эди. Ана шунда бир ўқитувчи қалтис кесатиқ қилди.

—-Бунинг адаси милиса, қаттиқ гапириб бўладими унга?...

Ана энди газетхон тасаввур қилиб кўрар —бола қай аҳволда қолганини... Ким нима қилган бўларди? Шахсан мен ўқитувчиларнинг отам касбига тил урганларига чидамасдим. Ҳалиги бола ҳам айтадиганини тарс-тарс айтиб, эшикни тарақлатиб ёпди... Эртаси куни ота-она мактабга чақирилди, ўғиллари «уччига чиққан безори, бетгачопар» эканликларини эшитишди.

Биз бу йил Фарғона областидаги бир неча мактабларда бўлиб, ўқувчиларнинг ўқиши ва хулқ-атворлари билан танишдик. К. Маркс номидаги 30-ўрта мактабда, Ойбек номидаги 29-ўрта мактабда бўлдик. Айниқса, Қувадаги Абу Али ибн Сино номидаги 2-ўрта мактабдаги ўқувчилар бизни ниҳоятда хурсанд қилишди. Бу мактаб телевизорлаштирилган бўлиб, ўқувчиларнинг аксарияти одобли, аълочи экан. Биз шу мактаб директори Холисхон Усмонова билан суҳбатда бўлдик.

—Мактаб телевизорлаштирилган экан. Сизлар бу воситадан қандай фойдаланасизлар?

—Биз ўқувчилар қизиққан соҳалари бўйича, ҳужжатли фильмлар кўрсатиб турамиз. Кейин, баъзи дарслар ўтилаётган пайтда лентага ёзиб оламиз-да, умумий мажлисда намойиш қиламиз.

—Яна бир савол. Буниси сал шахсийроқ.

Бирор бола дарс вақтида сизга гап қайтармаганми? Ахир ҳар қандай мактабда ҳам бўлиши мумкин-ку шўхроқ болалар?

—Юзимга тик қараб гап қайтаришмаган-у, лекин айтган топшириқларимни бажармаслик ҳолатлари бўлган.

—Шунда сиз нима чора кўргансиз?

— Бирорта бола айтганимни қилмаса, у билан уч-тўрт кун гапиришмайман. Шундан кейин ўзлари «опа, кечиринг», деб келишади.

Хулоса қилиб шундай демоқчимиз. Юқорида келтирилган биринчи ўқитувчининг услуби тўғрими ё Холисхон Усмонованинг услубими? Бизнингча, бу икки ўқитувчи ҳам ўз йўлида ҳақ. Албатта, танбеҳсиз яхши тарбия бўлиши қийин. Лекин танбеҳ ҳам шундай бўлиши керакки, ўқувчида норозилик эмас, адолат туйғуси уйғотсин. Ўқишга, жамоатчилик ишларига қизиқиш пайдо қилсин. Инсоф билан айтганда, бу ёғи ўқитувчиларимизнинг ўзларига ҳавола.

М. АЪЗАМОВ

Куз... С. МАҲКАМОВ фотоси

Восит САЪДУЛЛА

МАРРАГА, ДЎСТЛАР!

Маррага безаҳмат етмас, ёронлар,
Бу фикрим тасдиқлар тарих, замонлар.
Қўлга осон кирган қай зафар, шонлар?
Бугун элга шуҳрат бўлган хирмонлар.
Ҳаммаси меҳнатдан, меҳнатдан яна,
Тинимсиз чекилган заҳматдан яна.

Пахта бу ўзбекнинг шараф, заҳмати,
Яшар эл тўлқинда терим фурсати,
Ҳар этак тўкканнинг дарё ҳиммати,
Улуғ ҳашар элнинг битмас қудрати,
Кўпдан қуён қочиб қутулмас — мақол.
Демак, марра яқин, бу эмас хаёл.

Халқим зўр аҳд билан отланди бугун
Бир довон ошмоқда интилиб ҳар кун,
Қувонтирар кўзни хирмонда — якун,
Бу ғайрат, жасорат кўрсатар кучин,
Кўнгиллар йироқдир овунишлардан,
Шнорбоз, сўзбозлик кўринишлардан.

Сўз бердик, ҳамиша ўз сўзда бормиз,
Аҳдида диловар дилларга ёрмиз,
Зафар қучиб келган мард пахтакормиз,

Деҳқонга шаҳарлик дўст, мададкормиз,
Тўлаётган ойдай хирмонда кўзлар,
Кундалик ишимиз рақамлар, сўзлар.

Азиз пахтакорни улуғлар диёр,
Шу боис пахтакор кўнглида виқор,
Студент, ёшларга тўлган пахтазор,
Кўзларга ташланар кузда ҳам баҳор,
Қувончи бир жаҳон баҳористоним,
Асл ҳаётистон, Ўзбекистоним.

Пахтадан хилма-хил нарса, ҳурмат ҳам,
Баҳорга бергисиз зеби-зийнат ҳам,
Тўкин дастурхон ҳам, кенглик, роҳат ҳам,
Йил бўйи меҳнату сабру тоқат ҳам,
Тоғ қадар бардошли деҳқон ўзбегим,
Шундан осмон ўпар хирмон, ўзбегим.

Олтин куз, кумуш куз юртим жамоли,
Беадад карвонлар етган камоли,
Маррада эрта-кеч фикру хаёли,
Зафар қучганларга етган мисоли,
Қўшмоқда ҳар куни хирмонга хирмон,
Етсин деб маррага мард Ўзбекистон.

РЕДАКЦИЯГА ХАТ

ЯНА МАШРАБ ТАВАЛЛУДИ ҲАҚИДА

Ҳурматли редакция!

Газетангизнинг ўтган йилги 19 ноябрь сонида китобхонларнинг «Машраб қаерда туғилган!», деган саволига филология фанлари доктори А. Ҳайитметовнинг жавобини эълон қилган эдингиз. Ўша жавобда ҳурматли олимимиз XVII асрда яшаган Муҳаммад Бадиъ Малиҳо Самарқандийнинг «Музаккир ул-аҳбоб» тазкирасига асосланиб, Машрабни Андижонда туғилган деб хулоса чиқарган. Тўғрисини айтсак, бу жавоб зиёлилар орасида, хусусан биз ёшлар орасида анча-мунча мунозарага сабаб бўлди. Чунки машҳур шоирнинг ижоди ҳам, биз қўлланаётган кўп илмий асарлар ҳам бу фикрни инкор этади. Бу масалада бирор аниқлик киритишнинг иложи борми ё чалкашлик давом этаверадими!

БИР ГУРУҲ СТУДЕНТЛАР

Наманган

Биз филолог студентларнинг хати билан таниқли шарқшунос олим Исматулла Абдуллаевни таништирдик. Қуйида унинг мақоласини эълон қиламиз.

ДАРҲАҚИҚАТ, Малиҳо тазкирасининг ЎзССР Фанлар академияси Абу Райҳон Беруний номидаги Шарқшунослик институтида сақланаётган (инв. рақами 4270) дастхат нусхасининг 315-б варағида шундай дейилган: «Машраб — қаландар Раҳимбобонинг тахаллусидир. Асли Андигондан бўлиб, болалик чоғларида илм ва фазилатлар касб этиш учун Наманган вилоятига борган...» Худди мана шу маълумот асосида Абдурауф Фитрат, академик В. Абдуллаев, профессор А. Ҳайитметов Машрабни Андижонда туғилган, деб келдилар. Маълумки, академик шоиримиз Ғафур Ғулом ҳам «Қизил Ўзбекистон» газетасида эълон қилинган «Икки Машраб» мақоласида шу фикрни илгари сурган. Адабиётчи ёшлар ҳақли равишда норози бўлганларидек, сўнгги пайтларда масалани баттар чалкаштирувчи илмий асарлар кўпаймоқда.

М. Зокирий «Машраб» (Тошкент, 1966) номли асарининг 10-бетида шоирни Андижонда туғилган деса, 13-бетида Машрабнинг Наманганданн кетиши ҳақида сўзлаб, унга **«ўз Ватани** ўзига торлик қилди», деб ёзади. Машрабнинг 1980 йили нашр этилган «Девон»ига В. Раҳмонов ёзган сўзбошида эса шоир Андижонда ҳам, Наманганда ҳам эмас, «Намангандаги Андигон қишлоғида туғилган», деган янги «кашфиёт» қиладики, бу кулгули ҳолдир. Афтидан, В. Раҳмонов араб ва форсий тиллардаги манбаъларда «жим» ҳарфи баъзан «г» ёзилишидан бехабар кўринади (Журжон — Гургон, Меҳрижон — Меҳригон каби).

Маълумки, Малиҳо Самарқандий ўз тазкирасини 1688—1692 йиллари ёзган. Бу вақтда Машраб 48-50 ёшларда бўлиб, Самарқандга ундан эҳтимол анча олдин келиб кетган бўлиши керак. Лекин Маҳиҳо у билан шахсан учрашмаган, бу ҳақда тазкирада ҳеч нарса дейилмаган ҳам. У тазкирасида Машрабнинг форс-тожик тилида ёзилган учта ғазалини бериш билангина кифояланган. Унинг ўзбек тилидаги шеърларидан бехабар бўлган. Демак, у ўз маълумотини иккинчи киши орқали олиб Машрабни «асли Андижондан» деб кетган бўлиши керак. Бинобарин, олимларимиз фақат шу «Музаккир ул-аҳбоб» тазкирасигагина суяниб Машраб таваллуди ҳақида фикр юритмай, бошқа манбаъларга ҳам кўз ташласалар илмий жиҳатдан тўғри бўлур эди.

Бизга Машраб ҳақида муфассалроқ маълумот берувчи, унинг ҳам ўзбекча, ҳам форс-тожикча кўпчилик шеърларини ўз ичига олган асарларидан бири — номаълум муаллиф қаламига мансуб «Девонаи Машраб» қиссасидир. Гарчи бу қисса айрим асоссиз ривоятларни ўз ичига олган бўлса ҳам унинг муаллифи Машраб ҳаётини яхши билган, асарларини қунт билан тўплаган. Бу одам, эҳтимол, Машрабнинг замондоши бўлиб, унинг сафарларида ҳам ҳамроҳ бўлган. Бу қиссада Машраб Наманганда туғилгани, шу ерда Мулло Бозор Охунд таълимини олгани, ота-онаси ҳам шу ердалиги очиқойдин тасвирланган.

Абдулматлаб Ҳожаи Фаҳмийнинг 1763 йили тузган «Тазкираи Фаҳмий» номли асарининг Шарқшунослик институтида сақланаётган нусхасида: «Мавлоно Машраб Намангоний ҳазрати Хожа Ҳидоятулло Офоқ Ҳожам муридларидандир», дейилган (инв. рақами 2338, 38-варақ). Шуниси диққатга сазоворки, бу тазкира муаллифи Муҳаммад Бадиъ Малиҳо тазкираси билан таниш бўлган, у Машрабнинг «Маро» радифли форс-тожикча ғазалини келтирган ва уни Малиҳодан олганини қайд этган. Энг муҳими — Малиҳонинг «Машраб Андижондандир» деган фикрига қўшилмай, уни наманганлик деб уқтирган. Шу институтда сақланаётган «Мусаввадаи Абдишукур Зиё» қўлёзмасида ҳам Машраб номи зикр қилиниб, «Намангандан эди... У жанобнинг номи Бобораҳимдир», деб ёзилган (инв. рақами 2315, 189-б варақ).

Машраб ҳаётини илк бор илмий ўрганган Н. С. Ликошин ҳатто Машрабнинг туғилган уйи ҳақида ҳам маълумот бериб, «Наманган шаҳрининг ўртасидаги катта бозор яқинида, қаландархона ёнидаги Маддохон маҳалласида шоҳ Машраб туғилган уйнинг қолдиқлари ҳануз сақланган» («Туркестанские ведомости» газетаси, 1902 йил, 9—11-сонлар), деб ёзади. У ўз маълумотларини кўзга кўринган шоир Нодим Намангоний тўплаган материаллардан олганини айтади. Рус олими Н. С. Ликошин 1915 йили Самарқандда чоп этилган Машраб ҳақидаги қиссанинг русча таржимасига ёзган сўзбошисида ҳам юқоридаги маълумотни келтирган. Ликошин айтган Машраб масжиди ва маҳалласи Наманганда ҳануз мавжуддир.

Машҳур совет ёзувчиси Садриддин Айний ҳам «Намунаи адабиёти тожик» (Самарқанд, 1926 йил, 169-бет) асарида «Тазкираи Фаҳмий» маълумотларига суяниб, Машрабни наманганлик деб ёзган.

Филология фанлари доктори Абдурашид Абдуғафуров 20 йил давомида Машраб ҳақида чуқур илмий тадқиқот иши олиб бормоқда. 1979 йили у «Эрк ва эзгулик куйчилари» китобининг «Бобораҳим Машраб» бобини, «Машраб шеъриятидан» тўпламини, «Ўзбек тили ва адабиёти» журналининг 1978 йил 6-сонида «Машраб биографиясининг баъзи бир нуқталари» мақоласини ва ниҳоят, «Адабий мерос» мажмуасининг 1980 йил 4-сонида «Машраб қачон туғилган» мақолаларини чоп эттирди. Уларда олим теран манбаъларга таянган ҳолда Машрабнинг 1640 (ҳижрий 1050) йили Наманганда туғилгани ва 1711 (ҳижрий 1123) йили Балхда ўлдирилганлигини инкор этиб бўлмайдиган далиллар асосида исботлаб берди.

Одатда шоир ва олим туғилган шаҳри нисбаси билан юритилади. Агар бир шаҳарда туғилиб, бошқа шаҳарда яшаган бўлса иккита, ҳатто учта нисба олади. Манбаъларда Машраб Намангоний дейилган, ҳеч ерда Андижоний ёки Андижоний-Намангоний кўрсатилмаган.

Машрабнинг ўз асарларига мурожаат қиладиган бўлсак, унинг таржимаи ҳолига тааллуқли шеърларнинг деярли ҳаммаси Наманган билан боғлиқдир. Шоирнинг машҳур ғазалида мана бундай байтлар бор:

Наманган шаҳридин кетсам, мени йўқлар
кишим борму?
Ғариблик шаҳрида ўлсам, мени йўқлар кишим борму?
Қани қавму қариндошим, бу йўлда бўлса йўлдошим,
Кўзимдин оқизиб ёшим, мени йўқлар кишим борму?
...Қарорим йўқ турай десам, Наманганда юрай десам,
Жаҳонни сайр этиб кезсам, мени йўқлар
кишим борму?

Бу мисраларда шоир она шаҳридан, туғилиб ўсган элидан жудо бўлган, мусофир шаҳрида уни йўқлайдиган кишилар йўқлиги ҳақида ёзяпти. «Девонаи Машраб» қиссасида ёзилишича, 18 йиллик саргардонликдан кейин шоир оғир касал ётган онасини кўриш учун Наманганга қайтади, онасини дафн этиб, яна сафарга отланади. Кейинчалик мусофир юртда юрган Машраб ўз ҳамшаҳарларини учратиб, шундай ёзади:

Наманган шаҳридин дўстлар мени
меҳмонларим келди,
Отам бирла онамни билгучи ёронларим келди.

(ЎзССР, ФАШИ, инв. рақами 11630, 18-варақ).

Машрабнинг «Мен таваллуди ўшал фарзанди Намангониман», деган сўзининг ўзи (Шарқшунослик институти қўлёзмалар фонди, инв. рақами 1017, 198-варақ), унинг Наманганда туғилганини ҳеч инкор этиб бўлмайдиган далил эмасми?

Баъзи адабиётшунослар «Машрабнинг қаерда туғилганининг нима аҳамияти бор, у ўзбек шоири-ку!» дейишади. Студентлар ёзишганидек, бу фикрга қўшилиш қийин, чунки ҳар нарсани ўз номи билан аташ, унга илмий ёндашиш керак. Нима учун Навоийни — Самарқандда, Муқимийни — Тошкентда туғилган демаймиз.

Кейинги 20 йил мобайнида Машраб ҳақида олиб борилган илмий тадқиқотлар, унинг туғилган йили, жойи ҳақида қўлга киритилган муҳим далил ва исботлар Машрабнинг Наманганда туғилганига ҳеч шубҳа қолдирмайди. Бу нарсага нуқта қўйиб, Машраб ижодини ҳар томонлама чуқур илмий ўрганиш, унинг ўзбекча ва форс-тожикча шеърлари танқидий матнини тайёрлаш, унинг ижодидаги зиддиятларни марксизм ленинизм нуқтаи назаридан таҳлил қилиш адабиётшуносларимиз олдидаги муҳим вазифалардан биридир.

Исматулла АБДУЛЛАЕВ,
филология фанлари доктори

РЕДАКЦИЯДАН: Газетамизда илгари эълон қилинган мақоладан кейин биз «Машраб масаласи»га қайтмоқчи эмас эдик. Бироқ студент-ёшларнинг хати бу ҳақда яна материал ёритишга даъват этди. Дарҳақиқат, сўнгги йилларда чоп этилган кўпгина илмий мақолаларда бу масалага ойдинлик киритиш уёқда турсин, янги чалкашликларга йўл қўйилди. Ўйлаймизки, олимларимиз махсус илмий нашрларда бу масалага қайтиб, узилкесил фикр билдирадилар.

Кўк эшик қўнғироғини босдим. Бирпасдан кейин шап-шап қадам товуши эшитила бошлади. Эшикни қия очсам, Шукур ака келяпти. Эгнида енги калта кўйлак, ўша қўнғироқ сочлар, чаккаси оқ. Лекин хиёл салқилланган юзида бир неча қизил доғ.

— Салом, Шукур ака.

— Келавермайсанми!... — Изидан эргашиб келаётган лайчага қараб олди. — Қўрқма. Бу қопмайди. Звонок-да... — У кишига эргашиб цемент йўлкага тушдим, чап томондаги думалоқ, яшил меваларининг баъзиси сарғайган дарахтга ишора қилди. — Хурмо! Арабистоннинг хурмоси... Шунча йилдан бери салафан билан ўраб юрибман. Бу йил очиқ қолди, совуқ урмади. Мана, анжир, нок, шафтоли... Ўзим экканман.

Айланма зинадан айвонга чиқдик. Тўрда узун стол, стуллар. Столда ҳар хил нав мевалар. Чойнак, пиёла. Бир томонда газета, журналлар.

Шукур ака чой қуйиб берди.

— Сан ичиб ўтир. Ана, газеталар. Янги. Кўравер. Ман театр билан бир гаплашай. Спектаклни ўн биринчидан тўққизинчига кўчирди, деб эшитдим. Бу қанақаси... — Шукур ака ичкарига кираётганда, рафиқаси Шакар опа чиқди. — Шакар, бу кишини танийсанми?

Мен ўрнимдан туриб, Шакар опа билан кўришдим. У киши анжирни мен томонга суриб:

— Шукур акангизни кайфи бузуқ, — деди. — Спектаклнинг кунини алмаштиришибди. Ўзи икки кундан бери Сулаймон ота образида юрган эди.

— Қайта тиклатадиларми?

— Э, бўлмасам-чи! Шукур акангизни характерини билмайсизми!.. Театрга телефон қилиб тушолмаяпти. Туроб Тўла билан гаплашмоқчи.

— Афиша чиққанмиди?

— Чиққанди-да. Шунга куйяпти... Интизомсизликни жуда ёмон кўради.

Шукур ака уйдан қайтиб чиқди.

— А, газеталарни кўрсанг-чи!

— Кўраман, Шукур ака.

— Кеча кўришганимиздан кейин хурсанд бўлдим... Сани қизиқтирган саволлар ҳақида ўйладим... Тил тўғрисида гапирадиган бўлсак, театрда тил чатоқ! Буни очиқ айтиш керак.. Аввало, артистлар ҳам, режиссёрлар ҳам ўзаро суҳбатда адабий тил нормаларига риоя қилишмайди... Тушуняпсанми? Фақат роль ўйнаётганда эсига тушади. Бу қанақаси? Бизга Оға таълим берарди: Тилни бил, тилнинг нюансларини бил. Тил — актёрнинг қуроли, қиличи! Тушунтиролпяпманми?.. Сан фақат тил билан воқеани, унинг моҳиятини томошабинга етказасан, дер эди.. О, битта сўзни хато талаффуз қилсак Оға чиқариб юборарди... Ҳа. «Бор, талаффузни ўрганиб кел!» дер эди. Биз ўрганар эдик... Биласан, ўзбек тилимизда битта сўз ўнлаб маъно беради... Ёки Ҳамлет: «Сўз, сўз, сўз!» дейди. Унда қанча маъно бор!.. Ҳар бирида бир олам маъно! Демак, ҳар биттасини алоҳида урғу билан, алоҳида мазмун билан айтиш керак. Қуруқ «сўз, сўз» деган билан ҳеч нарса чиқмайди... Томошабин ҳеч нарсани тушунмайди... Бунинг учун, яна такрор айтаман, сўзнинг товланишлари, нолалари, қирраларини билиш керак бўлади... Мен театримиз актёрларини ёмон, демоқчимасман. Йўқ. Талантли ёшлар ҳам ўсиб келяпти. Эркин, Толиблардан яхши артистлар чиқади... Демоқчиманки, тил масаласида кўплар оқсашади. Бунга сира ҳақлари йўқ, сира!..

Шукур ака четда жим ўтирган Шакар опага:

— Сан бир қўнғироқ қилиб кўр, — деди.

Шакар опа туриб кетди.

— Ҳим, уйдан ич. Мевалардан е.

— Раҳмат, тил тўғрисида...

— Ҳа, ана шундай. Мочаловни биласанми? «Ҳамлет»да «Мама» дейди. Битта сўз... Ма-ма! Уни шундай айлантирадики, гоҳ ма-ма, гоҳ маа-ма, гоҳ ма-ма-аа!

— Шукур ака, шуни театр институтида ўргатишмайдими?

— Ҳе ўргатади-ю... Мани маҳоратдан дарс берасиз, деб чақиришди. Бир-иккита бола стажёрлик қилиб юрарди. Практика ўтарди-да ўзимизда. Кузатаман... Оёғини чалиштириб, энсаси қотиб, сақич чайнаб ўтиради... Артист ҳам шунақа бўладими? «Майли, — дедим директорга. — Боришга бораман-у, лекин танлаб-танлаб оламан. Йигирма студентингиздан учта-тўрттасини оламан, холос», дедим.

— Улар унашмагандир?

— Ҳа-да.

Эшикда Шакар опа кўринди.

— Ҳалиям банд.

— Ўлмас Умарбековга телефон қил. У ақлли йигит-ку... — Шукур ака менга юзланди. — Яхши драматург чиқди-да!.. Сулаймон ота образини менга атаб ёзган! — У четдаги конвертлардан бирини олиб адресига қаради. Жойига ташлади. — Яна нимайди саволинг?

Устоз ва шогирд. Шукур Бурҳонов ва истеъдодли ёш актёр Эркин Комилов.

ШУКУР БУРҲОН ҲУЗУРИДА

— Қўйилаётган спектакллар ҳақида...

— А-а... Ман ўзимга қадрдон бўлиб қолган спектакллар ҳақида гапирсам, «Бой ила хизматчи»ни кўрдим... Манга қара, ўзинг тушунасан! Ўзбекда — ички, ташқари деган гап бор. Ички ҳовли, ташқи ҳовли... Ўша вақтда ички ҳовлида хотинлар яшаган, ташқи ҳовлида меҳмон-мезбон дегандай... эркаклар бўлган. Чўрилар ичкарида хизмат қилса, йигит хизматкорлар ташқи ҳовлида юришган. Бир саҳна бор... Солиҳбой қўл юваётиб, Жамилага севги изҳор қилади... Эсингдами? Жамила сув қуяётганда... Ўша пайтда Ғофир мўралаб қолади. Ташқи ҳовлидан. Солиҳбой жаҳл билан: «Чиқ, номаҳрамсан!» деб дўқ қилади... Ғофир узр сўраб кетади... Ҳаммаси тушунарли!.. Спектаклнинг янги талқинида эса, воқеа боғда ўтади. Солиҳбой ўша гапни боғда айтади... Ахир, илгариги варианти жуда ўйлаб қилинган эди-да! Ўзгача талқин — яхши. Аммо ҳаёт ҳақиқатига мос бўлиши керак.

— Тўғри айтасиз.

Шакар опа эшикдан мўралади.

— Театр!

Шукур ака туриб кетди. Ичкаридан унинг овози эшитилди. Сўзларини англолмадим. Қайтиб чиққанда, юзидаги доғлар кўпайган, қўллари титрарди.

— Театр — масхарабозлик эмас. — У киши шиппак кийиб, зинадан туша бошладию тўхтади. — Сан мошина ҳайдашни биласанми? — деди менга.

— «Жигули»ни оз-моз...

— Тур, ана, «Волга». Театрга бориб келамиз.

— Йўқ йўқ, Шукур ака. У — катта машина... Ҳеч ҳайдаб кўрмаганман.

— Вей, ҳаммаси бир-ку!

— Бари бир.

— Ман қўшним Дадахонни чақирай... Сан чой ич! Ана, газеталар... Шакар опанг ҳам гапириб беради.

Шакар опа айвон четига келиб, Шукур аканинг орқасидан қаради

— Айтганини қилдирмай қўймайди... — Қайтиб жойига ўтирди. — Ўзи, яхши эмас-да, афишани чиқариб қўйиб, икки кун қолганда, яна ўзгартиришса!.. Икки кундан бери Сулаймон ота бўлиб юрипти. У киши — ҳақ... Мана, Қозоғистоннинг газеталари!.. «Ҳамза» гастролда бўлиб келди-да. Шукур акангиз ҳақида кўп ёзишган... Ҳали тил тўғрисида кўп гапирдилар. Шунда ёзилган: ўзбекчани яхши тушунмасак ҳам, актёрнинг ўйинидан тушуниб олдик, деб... Битта хат ҳам келди ўтган куни...

— Бир кўрай. — Хат қисқа, Шукур акага раҳмат айтилган, у кишининг истеъдодига қойил қолгани баён этилган эди. Шундай бошланаркан «Ҳамза атиндағы Озбек Мемлекеттик академиялық драма театри ақсақали Шукур Бурханов!..» Сўнг Тожикистон гастроллари маҳали Абулқосим Лоҳутий номидаги академик театрнинг артисти — СССР халқ артисти Шоҳиста Муллажонова эсдалик учун ёзиб берган шеърни кўрдим. Уни ҳам ўз ҳолича ёзиб олдим:

Мўҳтарам ўртоғимиз
Бурҳон Шукур,
Санъати ту чашман софу
бўлўр,
Халқи ўзбек бо ту
мебошад мудом,
Сен ўзинг Шоистан юз
эҳтиром.
Миллатинг бахти учун
поянда бош,
Зинда бошу, зинда бошу,
зинда бош!

«Казахстанская правда» газетасининг 1983 йил 12 июнь сонида «Қиёмат қарз»га ёзилган тақриздан ҳам ёзиб олдим: «Артист Шукур Бурханов в роли Сулейман ата не допускает ни одной фальшивой ноть, ни одной неискренной интонации...»

Шукур ака қўшиқчи шоир Дадахон Ҳасанов билан қайтиб келди. Бирпасда кийиниб чиқди.

— Шукуржон, ман тез қайтиб келаман. Дадахон ўзининг машинасида яхши юраркан... Ана газеталар, Шакар, сан зериктирма. Биласан-ку мани...

— Жон, Шукур ака, урушманг... — деб қолди Шакар опа. Ўрнига ўтиргач: — Ўғлимиз Шавкат тирик бўлганда, ўзи оборарди дадасини, — деди. — Биларсиз... Эфиопияга элчи қилиб тайинланган эди. Докторлик диссертациямни тезроқ ёқлай, деб уйқусизликка мубтало бўлиб, нуқул уйқу дори ичаверган. Организми заҳарланиб кетган... Мен-ку ўзимни тутдим. Шукур акангиз ташаворди.

Мен газеталарни олдимга тортиб қарай бошладим...

Бир варақда Ғафур Ғуломнинг Шукур акага бағишлаб ёзган тўрт қатор шеъри чиқди. Машинкада кўчирилган.

Сен туфайли чиза олдик
Ленин сиймосин,
Шекспирнинг Брути,
Ҳамза Ғофирин.
Раҳмат сенга, Ваня тоға,
туғанмас раҳмат,
Карам қилиб сен
бойитдинг наққошлик
илмин.

Хатлар...

— Шакар опа, Шукур акамни кўп мухлислари саҳнада кўрган. Ҳаётда қандоқлар, деб...

— Э, Шукур акангиз саҳнада қандай қайсар, ё, одил, ё ҳақиқатчи, ёки содда бўлса, ҳаётда ҳам шундай!.. Ман биламан-да!... Мана, сизга битта мисол. Бир аёл келди. Ёнида тўртта боласи. Шукур акангизни чақириб: «Эримни қамаб қўйишди. Гилам сотган эди, ўзимизнинг эски гиламни. Сан спикулант деб қамаб қўйибди», деб йиғлади. Шукур акангизнинг тоқати қолмади. Вей, ман ўша начальник мелиса билан гаплашиб қўяман!» деб аёлни эргаштириб кетди Қибрайга. Борса, начальник Шукур акангизни ўтказиб қўйиб, бир пиёла чой бериб, тушунтирибди: «Шукур ака, ҳақиқатан ҳам, эски гиламни сотиш мумкин бозорда. Уринган бўлса. Янги гилам эса комиссионний орқали сотилади. Унинг сотган гилами яп-янги... Ана ўзингиз кўринг. Бундан ташқари, биринчи марта қўлга тушаётгани йўқ», депти. Шукур акангиз кейин ғазаб билан чиқиб, ҳалиги кишини хотини олдида роса сўкипти: «Сан приступник экансан-ку. Буни суд қилиш керак! Ярамас!» — депти... Шукур акангиз ана шунақа. Вой, баъзан шундай кўнгли бўш, баъзан шер бўлиб кетади... Яқинда бир воқеа бўлди... Кечаси соат бир яримларда телефон жиринглади. Ухлаб ётгандим. Трубкани ҳеч ким кўтармади. Соат ўн бирдан кейин бировнинг уйига телефон қилишни... биласиз. Биз ҳам бемаҳалда ҳеч қачон бировни безовта қилмаймиз... Аранг туриб келиб, трубкани олсам, ўн олтинчи касалхонадан. Врач. «Шукур Бурҳоновнинг уйими?» деди. Ҳа. «Садаф кўча — 2», Ҳа. «Мана, маҳаллангизда Эркин деган йигит яшаркан... ўша ўлиб қолди. Шунинг уйига хабар берсаларинг, олиб кетишса», деди. Яхши бола эди Эркин... Шукур акангиз эшитмадими, деб қўрқдим. Хоналарига мўраласам, йўқ... Қон босими борда. Айлангани чиққан. Ё ролга тайёргарлик кўраётгандир, дедим... Хўп, бировни чақириб айтишим керак. Деразани очдим. «Ҳой, ким бор?» деган эдим, маҳалламиздаги бир беозор киши кўчада юрган экан. «Ҳа, Шакар опа?» деб келиб қолди. Мен Эркиннинг ўлганини айтиб, уйига хабар беринг, дедим... «Лекин Шукур акангиз кўчада, у кишига билдирманг» дедим. У кетди. Мен деразани ёпдим. Тавба, Шукур акангиз дарахтнинг орқасида экан. Унга: «Нима қилиб юрибсан бировларнинг деразаси тагида? Айт, жонингни суғуриб оламан!» дебдилар. Бечора қўрққанидан айтибди. «Шакар опам чақириб, шундай-шундай деди»; депти... Шукур акангиз дарров ўзгариб: «О, бўлмасам уйига хабар берайлик, ошна. Кейин, сан бир шопир топ. Ана машина. Қўшиб чиқиб, олиб келайлик марҳум...» деб, шу кеча тонг отгунча ўшанинг уйида бўлди...

Кейин, Шакар опа ўз юмушлари билан банд бўлди.

Шукур ака қайтиб келди. Ҳаяжони босилмаган, аммо юзларидаги қизғиш доғ йўқ эди.

— Дадахон келдими? Жуда-а секин ҳайдар экан мошинани. Тағин шу «Волга»ни ўн йилдан бери минаман, дейди... Йўлда тушиб кетворган эдим.

— Спектакль нима бўлди? — деб сўради Шакар опа.

— Қолди. Вақтида қўйилади! — У киши ҳансираб, жез чойнакдан чой қуйиб ҳўплади. — Интизом, интизом деймиз.... Риоя қилиш керак-да!.. Халқни алдаб бўладими!

— Шукур ака, жаҳлингиз чиқса, Отеллога ўхшаб кетасиз, — дедим.

— А-а. Сени «Отелло» қизиқтиради!.. — Шукур ака стул суянчиғига ястаниб олди. — Ман театрга Аброр акага ошиқ бўлиб кирганман. Хуш-то-ор бўлиб кирганман! Ролларига, сўз ўйинларига, ҳўш, оҳангларига, қочиримларига... тақтига. Бир сўзни юз хилда товлаб айта олишига... Аброр ака қандай юради, муомала қилади... Кузатардим. Жуда оддий одам эди... Ўйнамасам ҳам, театрдан кетмас эдим. У киши Отеллони репетиция қилганда, ҳанг-манг бўлиб қолардик!... Улуғ актёр эди... Ман Аброр ака ўйнаган ҳамма ролларни ўйнаганман... Отеллодан бошқа. У киши қазо қилгандан кейин Оға: «Шукур, ўйлаб кўрсанг-чи, ўйла!» деб бир неча марта айтди. Отеллони ўйнатмоқчи бўлди... «Оға, қўрқаман», деб қочиб юрдим... Манда бир принцип бор-да: шу роль чиқишини, чиқара олишимни билсам, ўйнайман!.. «Отелло»ни юз марталаб кўрган одамлар бор. Аброр аканинг ўйинига инглизлар тан бериб кетишган.. Ман ана ўша юз марталаб кўрган кишилар олдида ўйнашим керак эди. Инглизлардан бошқаларни ҳам танг қолдиришим керак эди!..

— Шукур ака, янги роль тўғрисида гап...

— Йўқ эмас.. Лекин бизнинг ёшимиздаги артистларга мўлжаллаб роллар ёзиш керак. Драматургларимиз оқсайди. Иттифоқдаям шундай. Яхши пьеса оз.

— Шукур ака, чарчадингиз-а?

— Йў-ўқ.

— Энди мен турай.

Шукур ака билан хайрлашдик.

Шукур ХОЛМИРЗАЕВ

ХАЛҚ САНЪАТИ: ЮТУҚ ВА МУАММОЛАР

Ўзбек халқ амалий санъати илдизлари асрлар қаърига бориб тақалади. Ҳозирги халқ усталари ўз ижодида ана шу кўп асрлик бадиий тажрибага таянганликлари ва бу табаррук меросни келгуси авлодларга асраб-авайлаб етказишга интилаётганликлари қувонарли ҳолдир. Бу интилиш, хусусан, усталаримизнинг жамоат ва маъмурий биноларни безаш орқали Ўзбекистон шаҳарлари кўркига кўрк қўшаётганликларида кўриниб турибди. Айниқса, кейинги ўн йилларда халқ орасидан етишиб чиққан наққошлар, сангтарошлар, ганч ва ёғоч ўймакорлари муҳташам саройлар, меҳмонхоналар, ресторанлар, чойхоналар ҳамда турли бинолар деворлари, шифтлари ва устунларини оригинал нақшлар билан безашда катта кўламдаги ишларни амалга оширдилар.

Албатта, ўзбек халқ амалий санъати бизга бадиий буюмлар етказиб бераётганлиги ёхуд меъморчилик объектларини безашда фаол иштирок этаётганлиги жиҳатидангина аҳамиятли бўлмасдан, балки кишиларимизнинг бадиий тафаккурини ўстиришга хизмат қилаётганлиги боисидан ҳам алоҳида эътиборга моликдир. Тошкентдаги «Ўзбекистон» меҳмонхонаси ёнидаги азамат чинорлар тагида бир қаватли қўш бино жойлашган. Халқ санъати усталари «Усто» бирлашмаси ва унинг устахоналари худди шу ердадир. Ўзбекистон ССР Рассомлар союзи Бадиий фонди системасида 1978 йили ташкил топган мазкур бирлашма Иттифоқимизда ягона бўлиб, унинг Тошкент, Самарқанд, Қўқон ва Урганч шаҳарларидаги зонал участкаларида 400 нафардан зиёд уста меҳнат қилади.

Гарчи «Усто» бирлашмаси қисқа муддат ичида халқ ҳунармандчилигини ривожлантириш ишига катта ҳисса қўшган бўлса-да, аммо ўтган давр унинг фаолиятида бир қатор муаммолар мавжудлигини кўрсатди. Шуниси характерлики, кўпгина ижодий муаммолар ташкилий ҳамда иқтисодий жиҳатлар билан боғлиқ. Чунончи, 1982 йили Ўзбекистон Бадиий фонди қайта қурилиши муносабати билан «Усто» бирлашмасида меҳнат қилаётган бир гуруҳ ганч ва ёғоч ўймакорлари, наққошлар Тошкент шаҳрида янгидан ташкил этилган монументал ҳайкалтарошлик санъати комбинати ихтиёрига ўтказилган эдилар. Бундай шошма-шошарлик билан амалга оширилган тадбир кутилган натижалар бермади. Аввало, план топшириқларининг ҳаддан ташқари оширилиши маҳсулот сифатига салбий таъсир кўрсатмасдан қолмасди. Ҳақиқатда ҳам шундай бўлиб чиқди. Иккинчидан, омборларда Ғурумсарой, Риштон, Хева заводларида ишлаб чиқарилган машҳур оқ-нилий сопол маҳсулотлари ва халқ усталари ижодига мансуб асарлар ҳаддан ташқари кўп тўпланиб қолди. Турган гапки, бадиий салонлар тайёр маҳсулотни сотишга улгуролмади.

Айни замонда саноат корхоналари ҳам бадиий қимматга эга бўлган буюмлар ишлаб чиқара бошладики, бу ўз навбатида Халқ санъати усталари бирлашмаси фаолиятини ана шу корхоналар зиммасига юклаш ёхуд «Усто» бирлашмасини бадиийликдан маҳрум, аммо даромад келтирадиган турли хил ёдгорликлар, совға-салом ишлаб чиқарувчи корхонага айлантириш хавфини туғдирди.

Планлаштирувчи ташкилотлар, барча манфаатдор муассасалар масаланинг бу томонини кечиктирмасдан, жиддий ўйлаб кўришлари керак. Зеро, бу ерда гап халқ ҳунармандларининг қалб кўри билан йўғрилган сермашаққат қўл меҳнати устида кетмоқда. Шундай экан, ҳар қандай шошма-шошарлик асарнинг бадиий қимматига путур етказиши унутилмаслиги керак. Акс ҳолда, бирлашмада ишлаб чиқарилган маҳсулот бозори касод бўлиши мумкин. Шу жиҳатдан, янгидан ташкил этилаётган халқ ҳунармандчилиги корхоналарига ҳам жиддий эътибор билан қараш талаб қилинади, чунки бу ерда ҳам юқорида тасвирланган манзара кузатилмоқда.

«Усто» бирлашмасида Ўзбекистон ССР халқ рассоми Чингиз Аҳмаров раҳбарлигидаги махсус устахонада Шарқ миниатюраси анъаналари асосида қоғоз бўтқасига елим аралаштирилган қаттиқ моддадан (папье-маше) тайёрланган ва унчалик катта бўлмаган нақшинкор қутичалар ишлаб чиқарилмоқда. Маҳсулот бунёд қилингунича, мусаввирлар нечоғли машаққат чекишлари ўз-ўзидан аён. Аммо мазкур рассомлар ҳам оширилган план асосида ишлашга мажбур бўлмоқдалар. Натижада, ишлаб чиқарилаётган маҳсулот сифати юксак дидли харидорлар талабидан орқада қолмоқда. Бизнингча, вужудга келган кўнгилсиз вазиятга барҳам бериш учун устахонада меҳнат қилаётган рассомлар сафини кам деганда 40 кишигача кўпайтириш (ҳозир улар 20 киши), уларга ишлаб чиқариш жараёнини тўла ҳисобга олган ҳолда ҳақ тўлашни йўлга қўйиш керак.

«Усто» бирлашмасида хомашё етказиб бериш билан боғлиқ бўлган муаммолар ҳам бор. Чеварларни «Гулсафсар» ипи, ёғоч ўймакорларини қорақайин ва жўка каби қаттиқ ҳамда чидамли ёғоч навлари билан таъминлаш ишидаги жиддий муаммоларни ҳал қилиш пайти етиб келди. Бирлашма қошида шогирдлар тайёрлайдиган махсус курслар учун ҳам маблағ ажратилса, айни муддао бўлур эди.

Шу чоққача «Усто» бирлашмасининг илмий жиҳатдан асосланган программаси ишлаб чиқилмаганлиги сабабли, кўпгина ишлар йўл-йўлакай, ишлаб чиқариш зарурати асосида бажарилади. Тўғри, «Усто» ишлаб чиқариш бирлашмасининг шуҳрати кундан-кунга ошиб бораётир. Бу қувонарли, албатта. Унинг фаолияти тўғрисида ҳикоя қилувчи фильмлар яратилмоқда. Матбуот, радио, телевидениеда бирлашма корхоналарида меҳнат қилаётган усталар ижоди кенг пропаганда қилинмоқда. Буларнинг ҳаммаси «Усто» бирлашмасидаги юқорида зикр этилган муаммолар тез орада ҳал бўлади, деб умид билдиришга асос беради.

Биз бу ерда газетхонлар диққатини яна бир муаммога қаратмоқчи эдик. Бирлашма фаолияти нечоғли катта аҳамият касб этмасин, у халқ амалий санъатининг кўпқиррали фаолиятини ўзида қамраб ололмаётир. Ҳеч кимга сир эмас: республикамизда маълум бир ташкилотга уюшмаган, тарқоқ ҳолдаги халқ ҳунармандчилиги ҳам тараққий этмоқда. «Усто» сафларига бирлашмаган бундай усталар ўзлари ўзларини хом ашё билан таъминлайдилар, ишлаб чиқарган маҳсулотларини чакана тарзда сотадилар. Булар, асосан, қишлоқ жойларида истиқомат қилувчи чеварлар, гилам тўқувчилар, кигиз босувчилар ва заргарлардир. Ўша халқ усталари фаолиятига бозор «тазйиқ» ўтказишини ҳисобга олган ҳолда, халқ санъати «биосфера»сининг софлигини сақлаб қолиш, эстетик диди паст, серҳашам буюмларга ўч харидорларга мўлжалланган ва халқ санъатига мутлақо алоқаси бўлмаган маҳсулотларнинг сотилишига йўл қўймаслик лозим. Бунинг учун район маданият бўлимлари, маҳаллий музей ходимлари жойларда халқ санъати билан боғлиқ бўлган пропаганда ишларини жонлантиришлари зарур.

Ўзбекистонда халқ санъати анъаналари саноат асосида ҳам ривожланаётганлиги ҳаммага маълум. Халқ усталари Маҳаллий саноат, Енгил саноат ва Маиший хизмат министрликлари корхоналарида ишбай, касаначи (хонаки косиб) сифатида ёки бевосита чинни, сопол ишлаб чиқарувчи, гилам тўқиш, зардўзлик санъати каби корхоналарнинг ўзида меҳнат қилмоқдалар. Бу корхоналарда халқ усталари катта муваффақиятларга эришаётганликларига қарамасдан, улар кўпгина муаммоларга ҳам дуч келмоқдалар. Чунончи, бадиий сопол буюмлар заводларида ижодий йўсиндаги қўл меҳнати билан ишлаб чиқаришнинг узлуксиз усулини уйғунлаштириш борасида муайян қийинчилик сезилмоқда. Шунга қарамасдан, бу камчиликларга барҳам бериш мумкин: завод ва фабрикалар азал-азалдан мавжуд бўлиб келган қадимий ҳунармандчилик марказларида вужудга келганлиги ҳеч кимга сир эмас. Мазкур корхоналарда тажрибали халқ усталари меҳнат қилишади. Бу борада уларнинг фикрига қулоқ солинса, фойдадан ҳоли бўлмасди. Шунингдек, ана шу корхоналарда кам серияли нодир буюмлар ва кўргазма экспонатлари ишлаб чиқариш ҳам йўлга қўйилса нур устига нур бўларди. Бу масаланинг ижобий ҳал қилиниши кўп жиҳатдан министрлик ва корхоналар раҳбарларининг тутган позициясига боғлиқ, албатта. Бу борада областлар ўртасида бадиий кўргазмалар алмашиш, савдо кўргазмалари уюштириш, халқ усталари конкурсини ўтказиш, ғолибларни рағбатлантириб туриш катта фойда келтириши шубҳасиздир.

Халқ амалий санъати пропагандаси ишини яхшилаш унинг бундан кейинги тараққиётига катта ҳисса қўшган бўлур эди. Бунда турли кўргазмалар, халқ ижодиёти уйи, матбуот, радио, телевидение, махсус нашрлар — монография, альбом ва буклетлар, шубҳасиз, катта ёрдам кўрсатиши мумкин. Ўзбекистон ССР Рассомлар союзи қошида халқ амалий санъати секцияси билан биргаликда, кўп йиллардан буён халқ санъати бўйича махсус комиссия ҳам фаолият кўрсатмоқда. Ҳамза номидаги Санъатшунослик институти эса халқ амалий санъатини ўрганиш ва пропаганда қилишда хайрли ишларни амалга оширмоқда. Институтнинг декоратив-амалий санъат сектори ходимлари «Ўзбекистоннинг бадиий ҳунармандчилик марказлари атласи» устидаги йирик илмий асарнинг дастлабки босқичини ниҳоясига етказдилар.

Дунё аҳолиси талай қисмининг шаҳарларда яшаш тамойили халқ санъати тақдири билан қизиқувчи мутахассисларни, санъатшуносларни ташвишга солаётир. Ўтган йилнинг кузида Ўзбекистонда бўлиб ўтган «Замонавий шаҳар муҳитида халқ санъати» мавзуидаги санъатшунослар ва танқидчиларнинг халқаро уюшмаси (АИКА) симпозиуми буни яна бир карра тасдиқлади. Ана шу халқаро анжуман республикамизда халқ тарихий ҳунармандчилиги тараққиётини ижобий баҳолаган эди.

Кўп асрлик тарихга эга бўлган маданий мулкимиз — халқ санъати анъаналарини бундан кейин ҳам сақлаб қолайлик, бу борада авлодлар олдидаги бурчимизни ўтайлик.

Ф. РАҲМАТУЛЛАЕВА,
Халқ санъати «Усто» бирлашмаси бош рассоми,
А. ҲАКИМОВ,
Ҳамза номидаги Санъатшунослик институти декоратив-амалий санъат сектори мудири, санъатшунослик кандидати

ҚЎШАЛОҚ ТОШКЕНТНОМА

СССР Давлат мукофотининг лауреати, шоир ва драматург Лев Ошанин М. Горький номидаги Тошкент Давлат академик рус драма театри артистлари даврасида.

Тошкентнинг 2000 йиллик юбилейи нишонланаётган кунларда М. Горький номидаги Тошкент Давлат академик рус драма театрида қўш премьера бўлиб ўтди. Асосий саҳнада Лев Ошаниннинг «Тошкент афсонаси» спектакли, кичик саҳнада эса Шарқ классик шеърияти асосидаги «Етти водий» композицияси намойиш этилди.

Рус совет шоири, СССР Давлат мукофоти лауреати Лев Ошанин «Тошкент афсонаси» пьесаси орқали яна бир карра жонажон пойтахтимизга ҳурмат-эҳтиромини изҳор этиб, шаҳарнинг ўтмиши, бугуни ва истиқболи ҳақидаги ўй-фикрлари билан ўртоқлашди.

Пьеса воқеалари апрель оқшомларидан бирида, икки севишган қалб — ёш балерина Гулчеҳра ва бўлажак меъмор Жамол келажак ҳақида суҳбатлашиб, пойтахт кўчаларидаги сайри билан бошланади. Яқин кунларда уларнинг тўйи бўлиши керак эди. Аммо орадан бир неча соат ўтгач, зилзила деб аталмиш табиий офат уларнинг режаларини издан чиқариб юборади. Гулчеҳранинг ҳаёти, ижодий иши хавф остида қолади. Жамолнинг юрагида севги ўрнини ачиниш ҳисси эгаллайди.

Яна икки ёш — Тошкентга ишлаш учун юборилган москвалик меъмор қиз Ксения ва Жамолнинг дўсти бўлажак меъмор Нормурод тақдири ҳам асосий қаҳрамонларнинг ҳаёт йўлига ҳамоҳангдир.

Шунингдек, спектаклдаги Тошкентнинг бугуни ва истиқболи учун бутун масъулиятни ўз зиммасига олган раҳбар Толиб ака, ёш журналист Юлдуз, кекса авлод вакили Абдурашид ота, севгилисига вафодор Азиз образлари оммавий халқ ҳаракати — ҳашар ва меҳнатдаги кўтаринкилик руҳини ифодалайди.

Ўз касбида юзакилик, бирёқламаликни асосий иш қуроли қилиб олган Қосим Ёқубович билан бош қаҳрамонлар ўртасидаги зиддият ҳам муаллиф диққат марказида туради.

Назаримизда, муаллиф ўзи ҳам янгилик яратаман, деб ўйламаган. У гўё ўтган йиллар ортидан туриб, мана шундай бўлиши ҳам мумкин эди, деяётгандай бўлади. Худди ана шу «рўй бериши мумкин» бўлган кўргуликлар шаҳар ҳаётидаги таҳликали дақиқаларни ифодаловчи ҳужжатли лавҳалар — кинохроника кадрлари, партия ҳужжатлари, шоир Лев Ошанин ва композитор Олег Иванов томонидан ўзаро ҳамкорликда яратилган қўшиқлар билан чамбарчас боғланиб кетган. Бу қўшиқлар томошабин диққатини спектаклнинг асосий ғоявий йўналишига жалб этади, улар зиддият кучайган маҳалда воқеани тўхтатиб, мулоҳаза юритишга ундайди. Пьесадаги романтик кўтаринкиликни ифодалашда спектаклдаги музика муҳим роль ўйнаган.

Афсуски, пьесадаги бу муҳим хусусиятни актёрлар етарли даражада юзага чиқара олмаганлар. Романтик оҳанг Г. Пачис (Нормурод), Л. Михайлова (Ксения), Н. Иванов (Азиз), И. Ярошевский (Абдурашид ота) ижросида анча яхши ифодаланган. Бошқа актёрлар, бизнингча, пьесанинг поэтик қурилишини чуқур идрок этишолмаган, улар ўз ролларини бироз жўнлаштириб талқин этишган. Театр коллективи ўз ижодий имкониятидан тўлиқ фойдалана олмаган. Аммо ҳали кеч эмас. Улар «Тошкент афсонаси» спектакли театр репертуаридан мустаҳкам ўрин олиши учун ҳамма чора-тадбирларни кўрадилар, деб ўйлаймиз.

Иккинчи премьера — «Етти водий» спектаклининг муаллифи ва режиссёри Александр Кузин аввал бошданоқ қийин йўлдан бориб, Шарқ шеърияти уммонига чуқур киришга интилган. Спектаклга филология фанлари доктори А. Қаюмов ва филология фанлари кандидати И. Гринберг консультантлик қилишган. Шарқ поэзияси, Рудакий, Хисрав, Хайём, Жомий ва Навоий шеърияти дунёга бугунги кун нуқтаи назаридан ҳам теран ва сергак қарашга имкон берган.

Асосий диққат-эътибор классик шеъриятнинг фалсафий моҳиятига, ҳаётнинг уларда акс этган мангу ва умуминсоний муаммоларига қаратилган.

Асар ғоясига кўра асосли равишда спектаклга киритилган пантомима саҳналари ўзига юклатилган вазифани уддалай олмаган. Аммо, умуман олганда, спектакль анча жонли ва қизиқарли чиққан.

В. ПОДПОРЕНКО

ЙИЛЛИК ҲИСОБОТ

25 октябрь куни Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон ССР давлат академик Катта театри бошланғич партия ташкилотининг ҳисобот-сайлов йиғилиши бўлди.

Ўтган йилда қилинган ишлар тўғрисида театр бошланғич партия ташкилотининг секретари Ф. Сафаров доклад қилди.

— Театримиз коллективи, — деди у, — ўтган йилда катта ишларни амалга оширди. О. Маликовнинг «Икки дил достони», П. Чайковкийнинг «Иоланта», И. Акбаровнинг «Наврўз» асарлари саҳнага қўйилди ва томошабинлар томонидан қизғин кутиб олинди. «Икки дил достони» балетининг Москвада бўлиб ўтган театр гастролида катта муваффақият қозониши айниқса қувончлидир.

Ишимизда ютуқлар билан бирга айрим камчиликлар ҳам мавжуд. Аллақачон томошабинлар ҳукмига ҳавола этилиши керак бўлган янги спектакллар ҳамон топширилмай турибди. Актёрларнинг репетицияларга кечикиб келишларига ҳам чек қўйиш керак.

Доклад юзасидан бўлган музокараларда сўзга чиққан СССР халқ артистлари Г. Измайлова, Д. Абдураҳмонова, театр директори Ш. Тошпўлатов, Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган артист Ш. Турсунов ва бошқалар театр бошланғич партия ташкилотининг иши қониқарли эканлигини таъкидладилар.

Мажлис сўнгида бошланғич партия ташкилотининг янги состави сайланди.

Йиғилишда Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети Маданият бўлими мудирининг ўринбосари С. Л. Морозов иштирок этди.

Яқинда Муҳиддин Қори Ёқубов номидаги Меҳнат Қизил Байроқ орденли Ўзбек давлат филармонияси бошланғич партия ташкилотининг ҳисобот-сайлов йиғилиши бўлиб ўтди. Йиғилишда бошланғич партия ташкилоти секретари Фаррух Содиқовнинг йиллик ҳисоботи тингланди.

Филармония коллективи сўнгги йилларда партия ва ҳукуматимиз қарорларига амалий жавоб бериб, йиллик планларини яхши якунладилар, кўпгина артистлар самарали меҳнатлари учун унвонлар билан тақдирландилар. Ўзбек давлат симфоник оркестри ва Т. Жалилов номидаги ўзбек халқ чолғу асбоблари оркестри гастроллари муваффақиятли ўтди, «Шодлик», «Лазги» ансамблларининг ранг-баранг, янги концерт программалари томошабинларга манзур бўлди.

Бундай ютуқлар билан биргаликда, деб таъкидлади нотиқ, ҳали ҳал қилиниши лозим бўлган кўпгина муаммолар ҳам оз эмас. Репетицияларни кучайтириш, ветеранларни бадиий кенгашларга кенг жалб қилиш, меҳнат интизомини янада мустаҳкамлаш шу куннинг долзарб масаласидир.

Йиғилишда СССР халқ артисти Тамарахоним сўзга чиқиб, филармония ишини янада яхшилаш учун ёшлар билан ишлашни намунали йўлга қўйиш, коллектив обрўси учун курашишдек муҳим масалалар устида тўхталди.

Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган артист Юнус Тўраев ва тўй бюроси директори Ғофир Солиҳов филармония ишини жонлантиришда муҳим бўлган қатор масалалар ҳақида гапирдилар.

Филармония директори О. Расулов, меҳнат ветеранлари Н. Холдоров, У. Хўжаев ўртоқлар ҳам коллективнинг ютуқ ва камчиликлари ҳақида фикр билдиришди.

Филармония бошланғич партия ташкилотининг секретари қилиб «Шодлик» ансамблининг бадиий раҳбари, Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган артист Қодир Мўминов сайланди.

Яқинда Ўзбекистон ССР Фанлар академияси А. С. Пушкин номидаги Тил ва адабиёт институти бошланғич партия ташкилотининг ҳисобот-сайлов йиғилиши бўлиб ўтди. Йиғилишда партия ташкилотининг секретари, филология фанлари доктори А. Ҳайитметов ҳисобот доклади қилди. Маърўзачи, филолог-олимлар КПСС XXVI съезди ва КПСС Марказий Комитетининг 1983 йил июнь Пленуми қарорларини бажара бориб, муҳим илмий ютуқларни қўлга киритганликларини алоҳида таъкидлади.

Мажлисда М. Қўшжонов, Ш. Шоабдураҳмонов, Э. Юсупов, И. Султонов, Ю. Султонов, Т. Мирзаев, Е. Басалко сўзга чиқдилар.

Профессор А. Ҳайитметов яна институт бошланғич партия ташкилотининг секретари қилиб сайланди.

Йиғилишда КПСС Марказий Комитети Фан бўлимининг инструктори В. И. Мальцев, Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети Фан ва ўқув юртлари бўлими мудирининг ўринбосари П. Х. Носиров, Тошкент шаҳар Куйбишев район партия комитетининг биринчи секретари Б. Қ. Алиев иштирок этдилар.

Э. ПАНАСЕНКО.

МУКОФОТ МУБОРАК!

Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзи йиллик адабий мукофотларининг 1983 йилги лауреатлари эълон қилинди. Ойбек номидаги мукофотга Ўзбекистон ССР халқ ёзувчиси Назир Сафаров «Момақалдироқ» романи учун, Ҳамид Олимжон номидаги мукофотга шоир Тошпўлат Ҳамид кейинги йиллардаги шеърлар туркуми учун, Ғафур Ғулом номидаги мукофотга ёзувчи Тоҳир Малик «Чорраҳада қолган одамлар» ва «Сомон йўли элчилари» қиссалари учун, Сергей Бородин номидаги мукофотга москвалик ёзувчи ва таржимонлар Сергей Баруздин Шароф Рашидовнинг «Дил амри» қиссасининг таржимаси учун, Владимир Солоухин Назир Сафаровнинг «Момақалдироқ» романининг таржимаси учун сазовор бўлдилар.

Биз кўпминг сонли китобхонлар ва газетхонларимиз номидан лауреатларни бу мукофот билан самимий табриклаймиз, ижодий муваффақиятлар тилаймиз.

ХАФТА ЯНГИЛИКЛАРИ

ҲАМЖИҲАТЛИК РУҲИДА

Боши биринчи бетда

Тинчлик учун кураш бугунги куннинг энг долзарб масаласи. Ўртоқ Ю. В. Андроповнинг тинчликсеварлик руҳи билан суғорилган Баёнотини совет адибларигина эмас, Осиё ва Африка мамлакатлари ёзувчилари VII конференцияси қатнашчилари ҳам ҳамжиҳатлик билан кутиб олишди. Тинчлик учун курашда Ўзбекистон адиблари ҳам олдинги сафларда бўлишларига ишончимиз комил.

Докладчи Ёзувчилар союзи қарамоғидаги ташкилотлар, унинг нашр органлари — «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» газетаси, «Шарқ юлдузи», «Звезда Востока», «Юлдуз», «Ёшлик» журналлари фаолияти ҳақида, ишдаги ютуқ ва камчиликлар, уларни бартараф этиш ҳақида ҳам батафсил тўхталди. КПСС Марказий Комитетининг «Адабий-бадиий журналларнинг коммунистик қурилиш тажрибалари билан ижодий алоқалари тўғрисида» деб чиқарган қарори муҳим ҳужжат бўлиб, барча адабий нашр органлари учун ҳам, ҳар бир ижодкор учун ҳам дастуриламалдир. Бу қарорни амалга оширишда бирмунча ишлар қилинди. Лекин замонавий мавзудаги етук асарлар журнал саҳифаларида ҳамон оз. Редакциялар томонидан адибларга ижтимоий буюртмалар бериш тажрибаси деярли қўлланилмаётир, редколлегиялар ҳам етарли даражада фаолият кўрсатмаётир. Оталиқ ишларини ҳам кўнгилдагидек деб бўлмайди. Бутун фаолиятимизни ажойиб давримизга муносиб ва ҳамқадам тарзда олиб борайлик.

Доклад бўйича музокарада «Звезда Востока» журналининг бош редактори Александр Удалов, «Юлдуз» журналининг бош редактори Шомил Алядин, «Шарқ юлдузи» журнали бош редакторининг ўринбосари Худойберди Тўхтабоев, Ўзбекистон ССР халқ ёзувчиси Назир Сафаров, ёзувчилар Олег Сидельников, Нузет Умеров, СССР Адабиёт фонди Ўзбекистон бўлимининг директори Юнус Юсупов, Ёзувчилар союзи аппаратининг ходимлари Валентин Толипов, Шавкат Ваҳобов ўртоқлар сўзга чиқдилар. Нотиқлар ўз мулоҳазалари, таклиф ва истаклари билан докладчи фикрини тўлдирдилар, Ёзувчилар союзининг нашр органлари, жумладан, «Шарқ юлдузи» ва «Ёшлик» журналлари фаолиятидаги ютуқ ва камчиликлар ҳақида ўз фикр-мулоҳазаларини очиқ баён этдилар. Ҳисобот даврида «Шарқ юлдузи» журналининг савияси анча тушиб кетди, журналда эълон қилинган кўп асарларнинг таҳрири бўш, публицистика, адабий танқид ва адабиётшуносликка доир материалларни ҳозирги юксак талаб даражасида, деб бўлмайди. Журнал коллективи авторлар билан етарлича иш олиб бормаётир. Журнал раҳбарлари бу танқидий гаплардан тегишли хулоса чиқариб олиши, ўз фаолиятини ҳозирги юксак талаблар даражасига кўтариши зарур. Дастлабки сонлари билан адабий жамоатчилик ва ўқувчиларда умид туғдирган «Ёшлик» журналининг савияси ҳам кейинги пайтда китобхонларни бирмунча ташвишга солмоқда. «Ёшлик» журнали жўшқин ёшликнинг, қайноқ ҳаётимизнинг, навқирон қалам аҳли фаолиятининг кўзгуси бўлиши лозим.

Ёзувчилар союзи партия ташкилотининг йиллик ҳисобот-сайлов йиғилиши танқид ва ўз-ўзини танқид ҳамда ишчанлик руҳида ўтди. Йиғилиш охирида кўрилган масала юзасидан тегишли қарор қабул қилинди. Сўнгра партия ташкилоти бюросининг янги состави сайланди. Раҳмат Файзий партия ташкилоти бюросининг секретари қилиб, Юрий Ковалев ва Пирмат Шермуҳамедов партия ташкилоти бюроси секретарининг ўринбосарлари қилиб сайландилар.

Республика Ёзувчилар союзи партия ташкилотининг йиллик ҳисобот-сайлов йиғилишида Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети Маданият бўлимининг сектор мудири Барот Бойқобилов қатнашди.

ЁЗУВЧИЛАР СОЮЗИДА

26 октябрда республика Ёзувчилар союзи правлениеси секретариатининг йиғилиши бўлиб ўтди. Йиғилишни Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзи правлениесининг биринчи секретари Сарвар Азимов кириш сўзи билан очди. У Осиё ва Африка ёзувчилари Уюшмасининг VII конференцияси якунлари ҳақида гапириб, республика Ёзувчилар союзи коллективи бу улкан халқаро анжуманни ўтказишда катта жонбозлик кўрсатганлиги учун СССР Ёзувчилар союзи правлениеси ташаккур эълон қилганлигини айтди. Нотиқ, шу билан бирга, республика адиблари олдида турган вазифалар устида тўхталиб, адабий танқидчиликнинг Бутуниттифоқ матбуот минбарига кам чиқаётганлигини, бу соҳадаги талабчанлик сусайиб кетганлигини, жанговар принципиал мақолалар кам ёзилаётганлигини таъкидлаб ўтди.

Ўзбекистон халқ ёзувчилари Назир Сафаров ва Мирмуҳсин ҳам ўзбек ёзувчиларининг китоблари Бутуниттифоқ матбуотида кам тарғибот қилинаётганлиги, бу ўринда республика танқидчиларининг янада фаоллик кўрсатишлари лозимлиги хусусида куюнчаклик билан гапирдилар.

Ўзбекистонда татар адабиётини янада равнақ топтиришдаги баъзи масалалар хусусида Ғ. Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти бош редактори Муҳаммад Али ўз фикр-мулоҳазаларини билдирди.

Йиғилишда 1984 йили бўлиб ўтадиган ёзувчилар юбилейлари режаси кўриб чиқилди. Абдулла Қодирийнинг 90 йиллиги (комиссия раиси С. Кароматов), Воҳид Зоҳидовнинг 70 йиллиги (комиссия раиси С. Мамажонов), Александр Удаловнинг 70 йиллиги (комиссия раиси Р. Файзий), Борис Пармузиннинг 60 йиллиги (комиссия раиси И. Раҳим), Георгий Владимировнинг 60 йиллиги (комиссия раиси Л. Қаюмов), Олег Сидельниковнинг 60 йиллиги (комиссия раиси Б. Пармузин) ва республика ёзувчилар союзи ташкил топганлигининг 50 йиллиги нишонланади.

Шунингдек, 1985 йил бўлиб ўтадиган Ойбек, Уйғун, Зулфия, Назир Сафаров юбилейларига тайёргарлик масалалари ҳам муҳокама этилди.

Республика Ёзувчилар союзи правлениесининг секретари Ўктам Усмонов қалам аҳлининг пахта йиғимтеримига фаол иштирок этишлари хусусида тўхталди.

Секретариат йиғилишида Бахтиёр Назаров, Ҳайитмат Расул, Муҳаббат Туробова, Павел Шуфь, Раҳматулла Иноғомов, Нодир Норматов ўртоқлар СССР Ёзувчилар союзи аъзолигига қабул қилиндилар.

Йиғилишда Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети Маданият бўлимининг сектор мудири Барот Бойқобилов иштирок этди.

ЖУРНАЛЛАРНИНГ ЯНГИ СОНИДА

«СОВЕТ ЎЗБЕКИСТОНИ САНЪАТИ»

Журналнинг дастлабки саҳифаларида Тошкентнинг 2000 йиллиги ва Ал-Хоразмийнинг 1200 йиллигига бағишланган материаллар берилган.

«Июнь Пленуми қарорлари амалда» рубрикаси остида СССР халқ артисти М. Мансуров, Ўзбекистон ССР Архитекторлар союзи правлениесининг раиси Т. Қодирова, фалсафа фанлари доктори Т. Маҳмудов, Ўзбекистон ССР халқ артистлари М. Левиев ва П. Саидқосимов, республика Кинематографчилар союзи правлениесининг секретари Х. Абулқосимованинг мақолалари эълон қилинган.

А. Левиев ва Ф. Содиқовнинг «Анъана ва ижрочилик маданияти», Д. Ҳалимованинг «Бухоро мақомчилар ансамбли», А. Ҳақидовнинг «Шаҳар муҳити ва ҳайкалторошлик», О. Матчоннинг «Қувонч юлдузи», О. Сидированинг «Бойиб бораётган хазина», Ш. Сокиннинг «Унинг дилрабо қўшиқлари» мақолалари, Ш. Бўтаевнинг «Князь Мишкиннинг кўзлари» эссеси ҳамда яна кўплаб қизиқарли материаллар ҳам шу сондан ўрин олган.

«АДАБИЙ МЕРОС»

Ўзбекистон ССР Фанлар академияси Ҳамид Сулаймонов номидаги Қўлёзмалар институтининг илмий тўплами — «Адабий мерос»нинг йигирма олтинчи сони филология фанлари доктори И. Абдуллаевнинг академик И. Крачковскийнинг 100 йиллигига бағишланган «Машҳур шарқшунос» мақоласи билан очилади. Кейинги саҳифаларида филология фанлари кандидатлари Ё. Жўраев ва И. Гагулашвилининг «Ўзбек ва грузин фольклор ленинномаси», О. Холмирзаевнинг «Наманган халқ достончилиги», М. Абдувоҳидованинг «Қорақалпоқ шеъриятининг ривожланиш йўллари ҳақида», Ж. Усмоновнинг «Ҳамза ва Фурқатга Тошкентда ўрнатилган ҳайкаллар тафсилоти», Т. Зуфаровнинг «Ўзбек халқ достонлари ва уларнинг бадиий тасвир воситалари»ни таҳлил этувчи мақолалари ўрин олган.

Ш. Шариповнинг «Алишер Навоий «Лисон ут-тайр» асарининг қўлёзма нусхалари тавсифи Э. Аҳмадхўжаевнинг «Лутфий девонининг СССР ва ҳорижий фондлардаги қўлёзмаларини тавсифлашга доир», Б. Ҳасановнинг «Абушқа»нинг бир нусхасига Бобур ижодидан киритилган мисоллардаги нуқсонлар»га оид изланишлари берилган. Бу сонда М. Қодирова, У. Уватов, Э. Иброҳимованинг мақолалари ҳам чоп этилган. М. Ҳакимовнинг «Шарқ қўлёзмаларига доир терминларнинг қисқа изоҳли луғати», М. Раҳматуллаеванинг «Шоир Шавқийнинг бир қўлёзма мероси», Б. Ваҳобованинг «Абул-Ҳасан Байҳақий ва унинг «Таттимамат сиван ал-ҳикма» асарларига доир» мақолалари ҳам жой олган.

Тўпламда Қ. Султонова, А. Аҳмедов, Э. Умаров, Р. Қориеванинг мақолаларини ҳам ўқиш мумкин.

ИНГЛИЗ ТИЛИДА

Ёзувчи Олмоснинг номи жажжи китобхонларга яхши таниш. Унинг ёш китобхонларга мўлжалланган асарлари севиб ўқилади.

Яқинда «Радуга» нашриётининг Тошкент бўлими Олмоснинг «Яйранг, қушлар» деган ҳикоялар тўпламини инглиз тилида нашр этди. Китобга «Айёр қарғалар», «Бебошлик», «Менинг сайроқи қушларим», «Мусича», «Касал бедана», «Бойўғли» каби ҳикоялар киритилган. Уларда қушларнинг феъл-атвори, яшаш шароити ҳикоя қилинади. Айни вақтда бу ҳикоялар болаларни қушларга нисбатан меҳр-муҳаббатли, шафқатли бўлишга ундайди.

Ҳикояларни К. Раҳмонов таржима қилган. Рассом У. Набиев ишлаган чиройли безаклар жажжи китобхонларга манзур бўлади.

«ОПУС»НИНГ ЮТУҚЛАРИ

Латвия ССР Давлат филармониясининг «Опус» вокал-чолғу ансамбли пойтахтимизда бир ҳафта давомида концерт берди. Ансамблнинг ўзига хос ижро усули, латиш тилининг рок-музика билан уйғунлашиб, ўзгача нафосат касб этиши тингловчиларда яхши таассурот қолдирди.

— Ансамблимиз янгидан ташкил этилган, — деди унинг бадиий раҳбари Зигмар Лиепинш мухбиримиз билан суҳбатда. — Илгари у «Мода» деб номланар эди. Унинг репертуарининг тамомила янгиланиши ва ниҳоят янги ижрочилар коллективининг саъй-ҳаракати туфайли «Опус» бир йил ичидаёқ республикамиздаги энг машҳур ансамбллар қаторига чиқиб олди. Лекин ҳали ансамблимиз Латвиядан ташқарида бўлмаган, табиийки, бошқа юртлардаги тингловчиларга ҳам номаълум эди. Шу сабабли биз бу сафарга отланганда муваффақият қозонишга умид қилмагандик. Аммо Тошкент бизни бошқача кутиб олди. Пойтахтингизнинг қаерида концерт бермайлик, қўшиқларимиз томошабинларга манзур тушганлигига, умуман, бу ерда санъатнинг юксак қадрланишига амин бўлдик.

— Менда ҳам Тошкент катта таассурот уйғотди, — деди ансамблнинг етакчи солистларидан бири, шоир, қўшиқчи, бастакор Каспар Димитерс. — Биз ўз ижодий программамизда рок-музиканинг демократик хусусиятларини очиб беришга, фақат оҳангни эмас, балки текстни ҳам тингловчи қалбига яқинлаштиришга интиляпмиз. Ҳозир болтиқбўйилик эстрада мухлислари айниқса ғарб эстрадаси қўшиқларини кўпроқ тинглайдилар. Аммо уларнинг тўқсон фоизи шу қўшиқларнинг мазмунидан бехабар. Шу сабабли ҳам миллий эстраданинг мавқеини ошириш рок-музикани латиш шеъриятига яқинлаштириш — ансамблимизнинг бош мақсади. Бу борадаги янги тажрибаларимиз ўз юртимизда кутилган самаралар бераётир. Бу осон гап эмас. Ҳар ҳолда «Опус» ҳозирданоқ ўз мухлисларини топиб олди. Тошкентдаги муваффақиятимиз ҳам шундан далолат беради.

Биз ҳам бу фикрга қўшиламиз. Дарҳақиқат, ёш ансамблнинг тажрибалари катта самаралар бераётир. Унинг қўшиқлари, чолғу куйлари изланиш ва курашчанлик руҳи билан суғорилган.

Оқ йўл «Опус»! Ижодингга барака, руҳингга қанот тилаймиз!

А. АЪЗАМОВ

Суратда: ансамбль ижрочилари.

В. ДУБРОВСКИЙ фотоси

Асқар ҚОСИМОВ

«КАШМИР ҚЎШИҒИ»НИ ЎҚИБ...

Қайта бор китобни ўқидим, ташаккур!
Гўёки зим-зиё қалбимга инди нур!
Ҳеч кимса менчалик бўлмагай боҳузур!
Эй, гуллар ошиғи!
Наргиз бу — рамзий гул, гўзаллик мафтуни!
Шунинг-чун ҳар ерда асрагай ишқ уни!
Муҳаббат мезони, тириклик мазмуни, —
бу — «Кашмир қўшиғи!»
Эй, Бамбур, бизларни айирма кундуздан!
Довон ош, учиб туш нурафшон юлдуздан!
Туну кун оҳиста келадир Наргиздан
бу нола, бу йиғи!
Чиқмасин фалакка гулларнинг оҳ-дуди,
Даф бўлсин қирғинлар, хазонлар мавруди.
Бўроннинг нобакор Хорути, Морути,
Даҳшати, милтиғи!
Чечаклар булбулдек чаҳчаҳлаб бирлашсин!
Жилғалар, ирмоқлар уммонда бирлашсин!
Осмоний юлдузлар жам бўлиб ерлашсин!
Шу орзум — бор-йўғи.

КЎРГАЗМА ЗАЛЛАРИДА

БУЮКЛАР ИЧИДА ЭНГ ЁШИ

Шу КУНЛАРДА республика ёшлар уйининг «Илҳом» клубида марҳум рассом қиз Надя Рушеванинг 200 дан ошиқ график, рангтасвир асарлари намойиш қилинмоқда.

Надя Рушева асарлари жаҳоннинг турли бурчакларида — Америка, Италия, Япония ва Германия Демократик Республикасида, шунингдек, Иттифоқимиз бўйлаб кенг намойиш қилинди, қайта-қайта нашр этилди, фильмларга олинди. Бу воқеа рассом энди 12 ёшга тўлган пайтда рўй берган эди.

Надя ҳақида атоқли санъатшунос, СССР Бадиий академиясининг ҳақиқий аъзоси Михаил Алпатов шундай деб ёзган эди: Надя буюкларнинг ичида энг ёши ва ёшларнинг ичида энг буюгидир. Надя Рушева бу қадар шуҳрат топганлигининг боиси аввало қизнинг ноёб, туғма истеъдод эгаси эканлигидадир. Шунинг учун ҳам таниқли рассом — анималист В. А. Ватагин Надяга ўз ҳолича чизиб юришга маслаҳат берган эди.

Надя Москвада одатдаги мактабларнинг бирида ўқиш билан бирга пионерлар саройи қошида очилган тасвирий санъат тўгарагида қатнашади. У рассомлик санъатида махсус таълим олгани йўқ. Тўғри, Надянинг отаси Николай Константинович Рушев декоратор рассом эди. У Мўғулистонда — Улан-Баторда ги театрда ишлар ва бадиий билим юртида педагоглик қиларди. Онаси Наталья Дойдаловна Ажикмаа-Рушева тува миллатидан бўлиб, театрда балетмейстер бўлиб ишларди.

Биз Тошкентда меҳмон бўлиб турган Наталья Дойдаловна Ажикмаа-Рушевадан Надя ҳақида сўзлаб беришни илтимос қилдик.

— Надя 1952 йилда Улан-Баторда туғилди. У 7 ёшидан бошлаб Пушкиннинг «Шоҳ Султон ҳақида эртак» китобига алоҳида альбом ишлади. Москвага кўчиб келганимиздан сўнг, Надя бутунлай расм чизишга берилди, 14 ёшида Варшавага бориб, асарларини намойиш қилди. Мен Надя ҳақида бошқа нима ҳам дея олардим? Унинг ҳаёт ҳақида, одамлар ва санъат ҳақидаги фикр-ўйлари мана шу асарларида ўз аксини топган.

Кўргазма дафтарини варақлар экансиз, у ҳақда буюк итальян шоири Жанни Родарининг «Қойил, Надя, офарин» деган ёзувига кўзингиз тушади. Ленин мукофоти лауреати, машҳур адабиётшунос Ираклий Андронников эса шундай деб ёзади: «Қизча томонидан яратилган бу буюк асарлар биринчи расмданоқ тушунарлидирки, улар ҳеч қачон далил сифатида асл нусхаларни талаб қилмайди».

Надя ўзи севган А. Пушкин, Л. Толстой, М. Булгаков, Сант-Экзюпери сингари адибларнинг қатор асарларига жуда кўплаб безаклар ишларди.

«Илҳом» клуби залларида рассомнинг 200 дан ошиқ асари қўйилган. Улар орасида «Эллада», «Пушкиннома», «Балет», «Зоя», «Уста ва Маргарита», «Шарқ», «Замондошлик» сингари туркум график асарлари алоҳида кўзга ташланади.

Германия Демократик Республикасининг «Халқ ва билим» нашриёти жаҳон графикаси усталари ҳақида алоҳида қўлланма чоп этди. Китобда жаҳоннинг классик рассомлари Леонардо да Винчи, Рембрандт, Дюрер ва Пикассо қаторида Надя Рушеванинг «Аполлон ва Дафна» асари ҳам эълон қилинган. Китоб муаллифлари Адольф Бёлих ва Александр Альфо Надя Рушева ҳақида ажойиб фикрлар айтишган.

Надя асарларида кўзга ташланган энг муҳим хусусият шундаки, у кам чизгиларда образларнинг жонли моделини ярата олди, линияларда ҳаёт таассуротларини енгил кўчириш таланти кўринди. Бундай хусусиятлар унинг «Майя Плисецкая АҚШда», «Маргарита Устани қаршилаяпти», «Пушкин ва Наталья Гончарова», «Шаҳзода рақси», «Ҳинд рақси», «Офелиянинг ўлими», «Кичик шаҳзода» сингари асарларида сезилиб турибди.

Ёш санъаткорнинг асарлари чоп этилган китоблар, каталоглар, кўргазмалар тасвирий санъат оламида ёш, аммо порлоқ бир юлдуз порлаб ўтганлигидан далолат бериб турибди.

Н. НОРМАТОВ

Надя Рушева. М. Булгаковнинг «Уста ва Маргарита» романига ишланган Маргарита портрети. Шарқ эртакларига ишланган расм.

А. ЛЮБЕЧЕНСКИЙ фоторепродукцияси

ОҚ УЙНИНГ ИЛТИМОСИ...

Маълумки, Америка конгрессидаги палата вакилларининг ташқи ишлар бўйича комиссияси яқинда Оқ уйнинг илтимосини қондирди. Американинг Ливандаги денгиз пиёдаларини яна 18 ойга қолдирди.

Президент Рейган мухбирлар олдига сўзга чиқиб бундай деди:

— Ливанда бизнинг қилаётган ҳамма ишимиз тўғри. Бу қанчалик қимматга тушмасин, мен уни қутқаришдан воз кечмайман ва охиригача шундай тураман.

Шу заҳотиёқ «Нью-Жерси» ҳарбий кемаси командирига тезда Ливан қирғоқларига етиб бориш кераклиги ҳақида буйруқ берилди. АҚШнинг Ливандаги 14 ҳарбий кемаси сафига 270 метрлик бу кема ҳам келиб қўшилди. Бунинг натижасида Америка ҳарбий кемаларининг кучи уч баравар кўпайди.

Ливан матбуотининг хабар беришича, 29 кун давомида 806 киши ўлган ва 1725 киши ярадор бўлган. Бундай қон тўкилишларига Америка ҳарбий кемаларининг Ливанни артиллериядан ўққа тутишлари ҳам сабаб бўлди.

«Нью-Жерси» кемасида 29 кучли қурол-аслаҳа бор. Шулардан тўққизтасининг калибри 400 миллиметрлидир. Бундай қуролнинг биттаси 9 метрлик бетон деворни 7 километрдан туриб тешиб ўтади. Кемада яна бошқа калибрдаги замбараклар ҳам бор. Бундай замбаракнинг тўққизтаси бир ярим квадрат километрдаги ҳар қандай нарсани вайрон қилиб кетади, учтасининг портлаши 80 метр чуқурликда «қудуқ» ҳосил қилади. Бу кема Американинг Вьетнамдаги урушида ҳам қатнашган. Бундан ташқари кемада 32 «Томагавк» ва 16 «Гарпун» ракеталари бор.

Яқинда Америка элчихонаси «Нью-Жерси» кемасида ғарб журналистлари учун экскурсия ташкил қилди. Бу билан улар «кўринглар, ёзинглар, суратга олинглар», деган маънода мақтанар эди.

Мухбирлар билан хайрлашаётиб кема командири:

— Биз бу ерда қанча вақт туришимизни айтолмайман, — деди.

Албатта, буни капитан билмаслиги мумкин. Аммо «Бизнинг йигитларимиз Ливанда биз қанча вақт туришни лозим топсак, шунча вақт тураверади», деган президент Рейган буни жуда яхши билади.

«Литературная газета»дан

ПАХТАЗОР ХАНДАЛАРИ

ТАЙЁРГАРЛИК

Бир ташкилот бошлиғи таниш колхоз раисига қўнғироқ қилиб, деди:

—Эртага идорамиз коллективи сизнинг колхозингизга пахта теримига боради. Шунга тузукроқ тайёргарлик кўриб қўясиз-да, раис бува.

—Неча киши келасизлар?

—Ўзим билан эллик киши.

—Жуда яхши, бемалол келаверинглар, элликта этак тайёрлатиб қўяман.

ҚАНЧАДАН БЎЛАДИ?

—Ўртоқлар, эртага коллектив бўлиб ҳашарга борамиз. Қани, айтинглар-чи, одам бошига қанчадан бўлади?

—Яримтадан бўлса етади.

—Э, нафсинг қурсин, мен пахтани сўраяпман!

ШАРТ

—Ўртоқ бригадир, мен ҳаваскор мухбирман. Бригадангиз ҳақида катта очерк ёзмоқчиман.

—Ундай бўлса, шарт шуки, ёзишдан аввал бир этак пахта териб берасиз.

—Бўлмаса, кичик бир хабар ёзиб қўя қоламан.

ТОШ ТОПОЛМАГАЧ

—Аҳмад, нега этагингдаги пахтага кесак солиб торттиряпсан?!

—Кун бўйи ахтариб, тош тополмадим-да.

ЭЪТИРОЗ

—Ҳой қизча, нега пахтани бир чигит қолдириб теряпсан?

—Ҳечам-да, кўпида икки-учтадан қолдираяпман-ку.

Н. ТОҒАЕВ

* * *

Бир бола ўртоғидан сўради:

—Пахтадан нималар олинишини биласанми?

— Ҳар куни пахта теримига чиқаётганимда дадамдан йигирма тийиндан олиб турибман.

* * *

—Шунқор, тоғ-тоғ пахта бир жойга уйилгандан кейин, тепасидаги одам қандай тушаркин-а?

—Шуни ҳам билмайсанми? Уларни альпинистлар ерга олиб тушади-да.

С. САЙДУЛЛАЕВ

—Сиздан угина, биздан бугина.

Рассом А. ХОЛИҚОВ

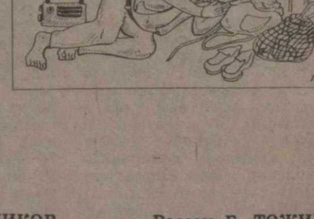

Рассом Б. ТОЖИЕВ

Им. ЛЕВИН

ГУЛНИ УЗИНГ!

Чек ташланганда менга мана шу томорқа тегди. Тўнкаларни қўпориб, ботқоқликни қуритгач, гул ўстира бошладим. Боғ эшигига «Гулни узинг!» деган ёзувни осиб қўйдим.

Кечқурун қўшним, боғ кооперативимизнинг раиси Василий Федотич олдимга келиб, деди:

— Хатонгизни тузатиб қўйдим. «Узинг»ни «Узманг» деб тўғриладим. Энди ҳаммаси жойида бўлади.

— Чакки қилибсиз. Ўзи тўғри эди-я!

— Нимаси тўғри эди? Кўзга тикондек қадалиб турган хатодан кўз юмиб ўтолмадим-да. Қўшничилик қилдим. Эҳтимол, балки сиз ҳақдирсиз, бадиийроқ ёзиш керакмиди: «Гулни узиш ман этилади!» Ёки янада қойилмақомроқ қилиб: «Гулни узиш қатъиян ман этилади! Акс ҳолда жарима ундирилади!» дейилса ҳам бўларди. Қопағон итни ҳам эслатиб қўйиш керак.

— Сиз мени тушунмабсиз, — дедим унга. — Мен айнан шундай — яъни гулни узаверинг, демоқчийдим.

— Зўр йўлини топибсиз, — мийиғида кулди қўшним. — Буни томорқанинг ўзида, яъни томири билан сотиш дейилади-да. Савдонинг прогрессив усули! Келади, узади, тўлайди.

— Йўқ, тушунмадингиз. Келади, узади, тўламайди. Хуллас калом, раҳмат эвазига гул тақдим этаман. У ҳам хурсанд, мен ҳам хурсанд.

— Бунақаси бўлмайди,— деди қўшним ўйланиб, — бир вақтда ўзингга ҳам, бировга ҳам яхши бўлиши мумкинмас... Биттаси бўлса бошқа гап... Менга қаранг, шунақа экансиз, балки ярим баҳосига сотарсиз?

— Гулларни сотмоқчи эмасман, тушунсангизчи ахир? Совға қилишни яхши кўраман. Гуллар узилмасдан сўлиб-сарғайса қараб туролмайман...

Қўшним менга диққат билан тикилди, сўнг афсус билан бош чайқаб кетди.

Мен уни боғ эшигигача кузатиб қўйдим ва олдинги эълонни шундай янгиладим:

«Гуллар ҳамманики. Истаганингизча узаверинг. Кириш ва чиқиш бемалол. Ит йўқ!»

Мана энди кутяпман. Тасаввур қиласизми, ҳеч ким йўламаяпти. Қўшнилардан пулга сотиб олишади, мендан эса теппа-текинга ноз қилишади. Балки ҳазилдир, деб ўйлашар, балки бир балоси бўлмаса шудгорда қуйруқ на қилур, дея хавфсирашар ёки панадан пақиллатиб отиб қолишимдан чўчишаётгандир. Шунда ҳамма симёғочларга кўринарли қилиб таклифнома осиб қўйдим.

Охирги қоғозни ёпиштириб улгурмовдим ҳамки, ёнимга бир киши келди. Қўлида чақириқ қоғози. Кечқурун боғ кооперацияси правлениесига боришим керак экан. Бордим.

Қаршимда бутун правление ходимлари жамулжам эди. Василий Федотич, табиий, ўртада, қолганлар ёнида. Шундай туришларини суратга туширгинг келади.

— Лутфан таклиф этганинглар учун ташаккур, — дея столга бир даста гул қўйдим.

Бирдан ғала-ғовур бошланди, қўллар силкинди, аммо раис тезда тартиб ўрнатди. Ўртада бундай суҳбат бўлиб ўтди:

— Бизнинг ажойиб посёлкамизга аллақандай ғалати ёзувлар билан доғ туширгани нечук журъат этдингиз? Ҳамсоя сифатида сизга маслаҳат шуки, ҳаддингиздан ошманг. Сиз кооператив аъзоси бўлсангиз, биз ҳам аъзомиз. Сизники олти сотих бўлса, бизники ҳам шунча, сиз ҳам академик эмассиз, биз ҳам, сиз ҳам Ҳимолай чўққисига чиқмагансиз, биз ҳам. Хуллас, правление гулларингизга муносиб нарх қўйиб чиқди. Хоҳласангиз, шахсан ўзингиз текинга сота қолинг. Аммо унда сизнинг атрофингизни иккинчи девор билан ўраб оламиз, эшик олдига қоровул қўямиз, квитанция бўйича олаверади. Даромад — кооперативники. Сиз ҳам куймайсиз, биз ҳам. Ўйлаб кўринг.

Уйга келгач, боғ эшигига учта қулф урдим, эшакдай ит сотиб олдим, қалин девор кўтардиму атрофига худди хоккей майдони чеккасидаги ёзувлардай ҳар хил тилларда эълон ёпиштирдим: «Гулни узманг! Жарима — ўттиз сўм!»

Энди ҳаммаси жойига тушди — ҳамма девор ошади, гулни узади, правление ҳам хиралик қилмайди.

А. КАРИМОВ таржимаси

ЧЕМПИОН

Ҳажвия

«Ойша холанинг кенжатойи — Карим полвон бўлибди. Бир қўли билан тўртта ғиштни уриб, парча-парча қилармиш!»

Бу гап зумда оғиздан-оғизга ўтиб, қишлоққа тарқалди. Эринмаган одам ҳам кўп экан чоғи, Ойша холанинг каталакдай ҳовлиси томошабинга тўлди. Ҳатто адир этагида танҳо яшайдиган Эрмат бобо ҳам ҳассасини дўқиллатиб етиб келди. ... Карим ўртада майкачан бўлиб, гердайиб турибди. Чап ёнида синиқ, ўнг томонида бутун ғиштлар. У, ҳовли тўлгач, Эрмат бобога қаради. Бобо оппоқ соқолини силкитиб, «бошла» ишорасини қилди.

Карим тўртта ғиштни қалаштириб терди-да, ўнг қўлининг қирраси билан ўртасига бир урди. Ғиштлар парча-парча бўлиб кетди. Хитоблар янгради:

— Қойил-эй!

— Бўз бола-да, отасига раҳмат!

—Ҳожимуқон бўлади бу бола!

Эрмат бобо ҳам жим туролмади:

— Раҳматли отам ҳам ёшликларида шунақа кучли эдилар. Эрмакка тош синдирардилар!

Биргина Ойша хола бу томошадан норози эди. Ҳатто эшитилар-эшитилмас минғирлаб, ўғлини койиб ҳам қўйди:

— Ўзига иморат солдираман, деб атайлаб райондан олдириб келган эдим-а! Боласи тушмагур ғиштларни увол қилди.

Ойша холанинг ҳовлисида томошалар давом этаверди. Кечагина «чурвақа» деб аталган Карим «чемпион» унвонини олди. Райондаги спорт мутасаддилари уни «каратэ» секциясига таклиф этишди. Баъзи бировлар «Бу боладан зўр боксёр чиқади», деб каромат қилишди, бошқалар «Полвон бўлади», дейишди. Карим эса машқларни давом эттираверди. Ҳовлидаги ғишт уюми ҳам кичрайиб бораверди.

Ойша холанинг тоқаги тоқ бўлди. Ахир, бир машина ғиштдан озгинаси омон қолибди. У азбаройи жаҳли чиққанидан қолган ғиштларни бир жойга тўплади-да, «мана бўлмаса!» деб астойдил мушт туширди. Ғиштлар парча-парча бўлиб кетди. Яна хитоблар янгради:

— Шу ўғилнинг онаси-да!

— Қариганидаги қувватини қаранг!

Эрмат бобо ҳам тинч туролмади:

—Жойинг жаннатда бўлгур онам ҳам шунақа забардаст эди. Мени бир кафтида кўтариб юрарди...

... Ҳангоманинг зўри эртасига бўлди. Ҳамма ғишт сотиб олиб, уни қўли билан уриб синдиришга киришди. Қишлоқда «чемпионлар» кўпайиб кетди. Ҳамма «унвон» олди-ю, биргина киши — район ғишт заводининг директори ишдан... олинди.

Юсуфжон АҲМАДЖОНОВ

ХАНДАЛАР

— Амаки, нега кинотеатр эшигини қулфлаб қўйяпсиз?

— Томошабинлар чиқиб кетишмасин дейман-да.

* * *

Олиб сотарнинг ўғли отасидан сўради:

— Дада, сиз ўз ишингизга устасиз-а?

— Ҳа, ўғлим, оламизу, лекин олдирмаймиз.

— Ундай бўлса, милиционер амаки сиз билан тажриба алмашмоқчи эканлар, бошлаб келдим.

* * *

Кемада келаётган йўловчи ҳамроҳига деди:

— Агар биз ҳалокатга учрасак, сиз сузишни биласизми?

— Йўқ, лекин мен олти хил тилда ёрдамга чақиришни биламан.

Ҳ. АБДУЛМАЖИДОВ тўплаган

Ёқуб ХЎЖАЕВ

ОЛА ТАРВУЗ

Ола тарвуз палагининг, бандининг узунлиги сабабли пуштанинг бир чеккасида, пана-пастқам ерда униб-ўсди. У жўякнинг шундоқ лабида қаторлашиб ётган шериклари сафига келиб қўшилиш ҳақида ўйлаб ҳам кўрмади. Чунки бу имиқ-илиқ жой тарвузчага жуда ёқиб қолган эди. У кундузи қуёшнинг майин, ҳароратбахш нурига баданини тоблаб, кечаси юлдузларнинг жимирлашини томоша қилиб ётар эди. Унган жойидан мамнун бўлиб яшаётган тарвуз зўрайиб-зўрайиб, охири ичи қип-қизил шарбатга тўлди—етилиб пишди. Лекин шунда ҳам полизнинг бошқа ерларидаги оға-иниларини соғинмади, қўмсамади.

Бироқ куз кунларининг бирида полизга юк машинаси келиб тўхтади. Ундан бир неча йигит-қиз сакраб тушишди-да, узун жўякка тизилишиб занжир ҳосил қилишди ва тарвузлар акробатлардай қўлдан-қўлга сакраб, тўппа-тўғри машина кузовига бориб туша бошладилар. Кейин болалар қўшиқ айтганча тарвузларни колхоз бозорига олиб кетишди.

—Ҳм, бечоралар, — деди Ола тарвуз истеҳзо билан,— бориб ўткир пичоққа рўпара бўлишади. Яхшиям шу пана жойда ўсганим.

Ҳадемай совуқ тушди. Полиз бўйлаб елаётган Шамол Ола тарвузга урилиб, ажабланди: —Вой тентаг-ей, беркиниб опти. Ўзинг дунёга нима учун келгансану... —шивирлади Шамол ва йўлида давом этди.

Бошқа бир куни даладан муздай ёмғир севалаб ўта бошлади. Роса пишган каттакон тарвузни кўриб, у ҳам ҳайратга тушди: — Тавба, ўзини кимга асраяптийкин, —Ёмғир шундай деди-да, Шамолнинг изидан қувиб кетди.

Шамол билан Ёмғир ўтиб кетгач, Ола тарвуз бирдан ўзининг якка —ёлғиз қолганини ҳис этди. Шовқинли бозорга, одамларга яқинроқ ерга кетгиси келди... Лекин қандай қилиб?...

Буни қаранг-ки, бир куни Ола тарвуз тасодифан шу томонга чопиб келаётган биринчи синф ўқувчисини кўриб қолди. Бола қўшни қишлоқда турадиган бувисиникига шошиб кетаётган эди. У тарвузга қоқилиб, жўякка йиқилиб тушди, қўлидаги портфели учиб кетди, оёғига эса тарвуз палаги илашиб қолди.

—Ҳей, нимага мени чаляпсан? —деди бола оғриқдан тиришиб. Сендақа ола-була зўравонни қараю! Ҳозир сенга кўрсатиб қўяман. —Бола аламидан тарвузни ўхшатиб тепмоқчи эди, нимадир эсига тушгандай бир лаҳза иккиланиб, тўхтаб қолди. —Ке, яхшиси, сени бувимга олиб кета қолай, барибир бу ерда бекор ётибсан.

Лекин уни олиб кетиш осон бўлмади: бола оғир тарвузни икки қўллаб ердан кўтардию, портфелини қаерга жойлашини билмади. Қўлтиғига қисиб олай деса, тарвуз қўлидан сирғалиб тушиб кетади. Шунда бола портфелининг тутқичидан камарини ўтказиб боғлади, тарвузни эса қучоқлаб олди. Шу алфозда роса бир километрча ерга кўтариб борди. Хуллас, бир амаллаб бувисиникига етиб олди, яна айни тушлик устидан чиқди.

—Буви, манави сизга совға. Қаранг, қандай чиройли тарвуз...

—Чинданам жуда ажойиб тарвуз экан, болам, ўзиям дастурхонга худди шу нарса етмай турувди-да, билгандай олиб кепсан, қўзичоғим.

Боланинг қўлидаги Ола тарвуз мамнунлик билан ғўлдираб қўйди. У кимсасиз, бўм-бўш полизда чириб кетиш хавфидан қутулгани учун бахтиёр эди.

ИЖОД ВА КУЛГИ

Газетангиз саҳифасида босилган «Кулги музей»и очиш ҳақидаги таклифни ўқиб, чуқур хаёлга чўмдим. Яхши кайфият, дилхушлик — ижод манбаи, у кишининг баркамол ҳаёт кечириши учун зарур омилдир. Самимий, беғараз кулги ижодни ривожлантириш, уйқуда ётган мия ҳужайраларини ишга солиш, меҳнат фаолиятини ошириш имконини беради.

Мен илмнинг техника соҳаси билан шуғулланаман. Техника — инсон маданиятининг зарур элементи, илмий-назарий хулосаларни моҳирона қўллаш маҳсулидир. Назария ва техниканинг олий ижодкори инсондир. Ижодкор инсон эса давлатимизнинг моддий ва маънавий фонди ҳисобланади.

Фикримизча, соф, беғараз кулги инсон учун фойда, унинг шарофатидан кишиларнинг кундалик ҳаёти, иши серунум ўтади.

Устоз Иззат Султоннинг фикрларига қўшилганим ҳолда, шуни айтмоқчиманки, кулги музейини ташкил этиш борасида фан тармоқлари намояндаларидан кўпроқ фикр ва мулоҳазалар олиш айниқса муҳимдир.

Фикримча, ижтимоий, табиий ва техника фанлари бўйича тадқиқот олиб бораётган ҳамда илм-фан гулшанига эндигина қадам қўйган ёш олимларнинг самарали иш олиб боришларида, бошқа олимлар қатори илмий ташкил этилган Кулги музейининг нафи беқиёс бўлади. Арасту, мусиқа киши вужудининг озуқаси, деганидай, кулги ҳам киши баҳри дилини очувчи улкан омилдир.

Ҳ. УСМОНХЎЖАЕВ,
Ўзбекистон ССР Фанлар академиясининг мухбир аъзоси, Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган фан арбоби

МЕНИНГ НАФСИМ БАЛОДИР...

СУД ОЧЕРКИ

Ривоят қилишларича, қадим замонда бир ёлғиз кампир бор экан. Унинг чиройли товуғи бўлар экан. Товуқ ҳар икки кунда бир марта тухум қилар экан. Кампир эса товуғини «хасис»ликда айблаб, битта тухум олишга қаноат қилмабди. Кунлардан бирида у ўзича ғўлдирабди:

—. Шошма, бу ўлгур товуғимнинг ичида тухум хазинаси борга ўхшайди. Бекорга мени алдаб, тухум қилмаяпти. Ке, ундан кўра қорнини ёриб, ҳамма тухумини олиб қўя қолай.

Кампир дарҳол бечора товуқни сўйибди. Лекин товуқнинг қорнидан бир дона ҳам тухум чиқмабди. Товуғидан ажраган нодон кампир бошини чангаллаб қолибди...

Эллик олти ёшли Ширин Салимованинг қилмиши ҳам худди ана шу нодон кампирнинг таъмагирлигини эслатади. Ширин хола оқ сариқдан келган, салобатли, барваста аёл. Тилидан бол томади. Бир зумда ҳар қандай кишини авраб ташлайди. Унинг ҳеч нарсадан камчилик жойи йўқ. Тошкент шаҳар «Марказ — 13» кварталидаги 22-уйнинг шинам квартирасида туради. Ебичиши ҳам ёмон эмас. Лекин у ҳам нодон кампир каби бунга қаноат қилмади. Ётса ҳам, турса ҳам кўзига мўмай пуллар кўринаверди. Ёлғиз қизини данғиллама тўй қилиб узатмоқчи бўлди. Хўш, мўмай пулни қаердан олиш керак? Ширин Салимованинг боши қотди. Бир куни миясига яшин тушгандай бўлди. Ўрнидан сапчиб турди. Бир пайтлари ҳарбий формада тушган расмини олиб, «Фотосалон»га югурди. Уни катталаштириб, деворга осиб қўйди. Хонага ўзгача тус берди, салобатини оширди. Хўш, энди нима қилиш керак? Энди оёқ-қўли чаққонгина, тилизабони узунгина шерик топиши керак эди. Ширин Салимова узоқ бош қотириб ўтирмади. Эрининг жияни Ойниса Умарованинг уйига бориб, унинг қўйнига қўл солди:

— Жиян, бу тузалган дастурхонингга қарасам, топиш-тутишларингнинг мазаси йўққа ўхшайди. Бундоқ «левий» қилиб турсаларинг бўлмайдими?

— Қандоқ қилиб?

— Э, жиян, каллани ишлатиш керак. Нима кўп, квартирага муҳтожлар кўп, нима кўп, лақмалар кўп. Атрофингга бир-икки «ишончли» одамни тўплайсан. Улар орқали кооператив квартирага муҳтож бўлганларни топасизлар. Мени эса «фалон жойда катта лавозимда ишлайдилар, бир оғиз телефон қилсалар бас, бир ойнинг ичида янги квартиранинг калитини олиб беради», деб оғиз кўпиртирасизлар.

Ойниса худди шуни кутиб турган экан, кеннойисининг гапини дарҳол илғаб олди. Шунинг учун ҳам дарров муддаога кўчди:

— Менга неча сўм берасиз?

—. Ҳар бир «мижоз»инг учун юз сўм оласан, опоси айлансин. Ортиғи ортиқлик қилади.

— Майли, розиман.

— Мана бу сенга рўйхат, билиб олгин. Икки хонали квартира учун 2500 сўм, уч хонали квартира учун 3500 сўм, тўрт хонали учун 4500 сўм, беш хонали учун 5500 сўм пул оласан. Бир ой ичида «есть» қилиб берамиз, дегин...

— Хўп бўлади, — Ойниса шундай дея кеннойисининг гапларини қулоғига қўрғошиндай қуйиб олди.

Биринчи шарҳ: қонунда фирибгарлик алдаш ёки ўзига бўлган ишончни суиистеъмол қилиш йўли билан гражданларнинг шахсий мулкини ёки бошқа шахсий манфаатларини эгаллашдир, дейилган. Фирибгарлик мулкий жиноят бўлиб, бунда жабрланувчига маълум даражада мулкий маънода зарар етказиш назарда тутилади. Шунга кўра ўғирлик, талончилик ва босқинчиликдаги моддий зарар тушунчасига нисбатан фирибгарликдаги моддий зарар тушунчаси кенгроқдир.

Ойниса Умарованинг «ови» юришиб қолди. Лақмалар ҳам кўп экан. Воситачининг гапига лаққа тушган эр-хотин Раҳимовлар беш хонали кооператив квартира олишни тезлатиш учун О. Умаровага 5500 сўмни икки қўллаб топширишди.

Ш. Салимова эса, хизмат ҳақи, деб Ойниса Умаровага юз сўм «ширинкома» узатди.

— Ма, ол. Ишимизнинг ривожини берсин. Ҳа, айтгандай, мана бу тилхатни у лақмаларга бериб қўй. Унда «Раҳимовлардан фалон куни 5500 сўм қарз олдим», деб имзо чекканман...

Иш осон кўчганидан Ширин Салимованинг оғзи қулоғига етди. Пулни ишончли жойга яшириб қўйди. Раҳимовлар квартира олиш учун елиб-югуриб тайёрлаган ҳужжатларни эса аста-секин чанг боса бошлади.

Пенсия ёшидаги воситачи Ойниса Умарованинг саводи чиқмаган бўлса-да, лекин айёрликда ҳар қандай тулкига дарс берарди. У Раҳимовларнинг қўйнига кириб олгач, уларни ҳам ўз дўмбирасига ўйната бошлади. Сал ўтмай эр-хотин Мавлуда ва Тоҳир Раҳимовлар кооператив квартирага муҳтожларни бошлаб кела бошлашди. Улар ҳам Раҳимовлар каби ўз қўллари билан топган-тутган пулларини икки фирибгарга тутқазишди.

«Чиллаки-чиллакини кўрса, чумак уради» деганларидек, Тоҳир Раҳимовнинг ҳам нафси ҳакалак отиб қолди. Салимовага топаётган «мижоз»ларидан «чой пули» ундириб қолиш пайига тушди. Масалан, воситачилар О. Умарова, Т. Раҳимов ва М. Раҳимова уч хонали кооператив квартира учун Яллақаповдан 4 минг сўм олишиб, шундан 500 сўмни Тоҳир Раҳимов ўз киссасига урди. Қолган уч ярим минг сўмни Салимовага олиб бориб берди. Салимова ўз навбатида юз сўм «хизмат ҳақи»ни Умаровага чўзди.

Ҳурматли газетхон! Бедапояга қўйилган тузоқни кўрганмисиз? Уларга кетма-кет патиллаб тушаётган беданаларни-чи? Лақмалар фирибгар Салимова қўйган тузоқларга шундай «патиллаб» тушарди. Тез кунда Салимованинг «еб тўймас» пул қопчиғига С. Раҳимов 3500 сўм, Нуриддинов 5500 сўм, Комилов 4500, эр-хотин Қодировлар 5500, М. Қаюмова 5500 сўм, М. Салимова 5500 сўм, М. Матчонов 4000 сўм, А. Салимов 3500 минг сўм пул ташлашди.

Лекин ҳали-вери квартирадан дарак бўлавермагач, баъзи лақма «мижоз»лар жанжал ҳам қилишди. Шунда Салимова «Мана, кўрмаяпсизларми, мен ҳарбий одам бўлсам, —деди девордаги расмга ишора қилиб,— шундай бир катта лавозимда ишлаб туриб наҳотки сенларни алдасам, ҳужжатларингиз тегишли одамнинг қўлида, эрта-индин ҳал бўлиб қолади, —деб жавоб бериб қутулар, жуда «дўппи тор» келса, «қарз» олган пулларини қайтариб берар, тилхатни олиб, йиртиб ташларди.

Фирибгар Ш. Салимова шу зайлда иш тутиб, қисқа муддат ичида лақмалардан жами 74 минг 500 сўм пул ундирди.

Иккинчи шарҳ: Фирибгарликнинг талон-тарожнинг бошқа формаларидан фарқ қилувчи муҳим характерли хусусияти шундаки, айбдор жабрланувчининг ишончини қозониши натижасида жабрланувчи алданиб, мулкни ўз қўли билан бериб юборади ёки фирибгарга мулкка бўлган эгалик ҳуқуқини ўтказади ёхуд унинг манфаати учун айрим ҳаракатларни қилади. Бунда жабрланувчи ўз манфаати учун ишлаётганлигига ишонади ва шундай қилиш керак, деб ўйлайди.

Лекин фирибгарлар Ширин Салимова, Ойниса Умарова, Мавлуда ва Тоҳир Раҳимовлар ҳамда уларнинг бошқа ҳамтовоқлари узоққа боришолмади. Лақмаларга қўйган тузоққа уларнинг ўзлари илиндилар. Орган ходимлари айёр холанинг қилмишидан хабар топдилар. Зудлик билан оператив группа тузилди. Бу чалкаш ишни очишда Тошкент шаҳар Совети ижроия комитетининг ички ишлар бошқармаси жиноят қидирув бошқармаси бўлим бошлиғи ўринбосари, милиция майори Жаббор Камолхўжаев, инспекторлар, милиция капитанлари Ҳикмат Ёқубхўжаев, милиция лейтенантлари Радион Сим, Қулсоат Ўролов жонбозлик кўрсатдилар. Жиноят қидирув ишлар бошқармаси бошлиғи ўринбосари, милиция полковниги Комил Тошматов раҳбарлигидаги бу оператив группа тез кунда кун сайин «жўжа» очиб бораётган каллоблар тўдасини «тушмуғи»дан илинтирди. Ширин хола чув тушди.

Қизиқ, Ширин Салимованинг дўмбирасига ўйнаганларнинг ҳаммаси ҳам бир қарашда туппа-тузук, ўқимишли, зиёли кишилардир. Бири артист, иккинчиси олим, учинчиси савдо ходими, яна бири мактабда ишлайди ва ҳоказо. Бироқ шундай онгли одамлар бир гуруҳ товламачиларнинг ноғорасига ўйнаб юрганига ҳайрон қоласан, киши.

Ҳозирги кунда Тошкентда йилдан-йилга кооператив турар-жой қурилиши кенгайиб боряпти. Йирик корхоналар ва ҳар бир район қошида турар жой кооперативлари мавжуд. Юлғич Ш. Салимованинг найрангига учмасдан, кооперативларга навбатга туриб, қисқа муддатда қонун йўли билан ҳам уй олиш мумкин-ку! Наҳотки, сабр қилиш мумкин бўлмаса! Наҳотки бу лақмалар пора бериш билан бошқаларни ҳам жиноятга ундаётганлигини, ўзлари ҳам жиноят кўчасига кириб бораётганлигини билишмаса?!

Учинчи шарҳ: Алдаш айбдор шахсига тегишли бўлиши мумкин, бунда у ўзининг кимлигини ҳақиқатдан яширади ва бошқа шахс сифатида таништиради, масалан, мансабдор шахс ёки ҳокимият вакили ниқоби остида иш тутади. Айбдор алдаш ёки ишончни суиистеъмол қилиш йўли билан қонунга хилоф равишда бировнинг мулкини эгаллаётганлигини билади ва шуни хоҳлаб ҳаракат қилади. Шунга кўра фирибгарлик ғаразлик билан қилинадиган жиноятдир...

...«Суд келяпти!» Ҳамма ўрнидан турди. Ана, ёши бир жойга бориб қолган, лекин нафси ҳакалак отган фирибгарлар бошларини ҳам қилиб ўтиришибди. Илгари кўзларга тик боқиб, ёлғон сўзлаган бу кўзлар энди залга боқишга ботинолмайди. Уларни қора курсига бутун вужуди билан «қилмиш-қидирмишлари» михлаб қўйган.

Тошкент шаҳар Ленин районининг Зариф Йўлдошев раислигидаги суд ҳайъати бу жиноий ишни кўриб чиқди. Фирибгар Ширин Салимова 13 йил озодликдан маҳрум этилди. У бу жазо муддатини умумий режимдаги меҳнат ахлоқ тузатиш колонияларида ўтказади. Мол-мулки эса мусодара қилинди. Товламачининг шериги Ойниса Умаровага эса ўн йил жазо муддати тайинланди, мол-мулки мусодара қилинди. Уларнинг бошқа шериклари ҳам жазодан қуруқ қолишмади.

Хўш, лақмалар-чи! Улар ҳам пора берганликлари учун тегишли жазо олдилар. Биз атайлаб уларнинг исми-шарифларини ўзгартириб ёздик. Чунки бу қингир иш туфайли орттирган сабоқларини улар бир умр унутмасликларига аминмиз.

Т. ТОШЕВ,
М. ҲАКИМОВ

ЖУМА КУНЛАРИ ЧИҚАДИ
БАҲОСИ 10 ТИЙИН

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ва САНЪАТИ

«ЛИТЕРАТУРА И ИСКУССТВО УЗБЕКИСТАНА»

Орган союза писателей Узбекистана и Министерства культуры Узбекской ССР.

Бош редактор: Одил ЁҚУБОВ
Редколлегия: Раҳим АҲМЕДОВ, Рамз БОБОЖОН, Собир БОБОЕВ, Барот БОЙҚОБИЛОВ, Эркин ВОҲИДОВ, Иброҳим ҒАФУРОВ (бош редактор ўринбосари), Саъдулла ҚАРОМАТОВ, Асқад МУХТОР, Абдулла ОРИПОВ, Назир САФАРОВ, Ўлмас УМАРБЕКОВ, Маматқул ҲАЗРАТҚУЛОВ (масъул секретарь), Тўлепберган ҚАЙИПБЕРГАНОВ, Тўлқиной ҚОДИРОВА, Лазиз ҚАЮМОВ, Малик ҚАЮМОВ, Сора ЭШОНТУРАЕВА.

РЕДАКЦИЯ АДРЕСИ: Тошкент—700029, Ленин кўчаси 41.
ТЕЛЕФОНЛАР: Бош редактор — 33-52-91, 32-57-42, қабулхона — 32-54-71; бош редактор ўринбосари — 33-43-65, 32-54-66; масъул секретарь—33-49-93, 32-58-49; БЎЛИМЛАР: ижтимоий-сиёсий — 32-56-50; танқид ва адабиётшунослик — 32-55-98; поэзия ва проза —32-55-78; санъат—32-56-48; сатира ва юмор —32-56-49; фотолаборатория — 32-58-95.

Р. 06514. Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети нашри ёнининг Меҳнат Қизил Байроқ орденли босмахонаси Тошкент шаҳри. Индекс 64593 Б. 3256 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14